



**BARTIN BARTIN
ÜNİVERSİTESİ UNIVERSITY**

Edebiyat Fakültesi Dergisi Journal of Faculty of Letters

Cilt/Volume: 7

Sayı/Number: 2

**Aralık/
December 2022**



Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi

Bartın University
Journal of Faculty of Letters

ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865

Cilt/Volume: 7 Sayı/Number: 2
Aralık/December 2022

BARTIN

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 7, Sayı: 2
Aralık 2022
BARTIN – TÜRKİYE



Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 7, Number: 2
December 2022
BARTIN – TURKEY

Sahibi / Owner

Bartın Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Orhan UZUN (Rektör)

Editör / Editor in Chief

Prof. Dr. Aslı YAZICI

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Doç. Dr. Ahmet ALTAY
Arş. Gör. Dr. Alp Eren DEMİRKAYA

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Erdak CENGİZ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Tania Todorova (University of Library Studies and Information Technologies)
Prof. Dr. Ensar ÇETİN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Birgül KOÇAK OKSEV
Doç. Dr. Ayşe Gül ÇIVGIN
Doç. Dr. Huriye ÇOLAKLAR
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU
Doç. Dr. Sevda KAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Abdül Halim VAROL
Dr. Öğr. Üyesi Mine DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Savaş KARAGÖZLÜ

Ön İnceleme ve İletişim / Pre-evaluation and Communication

Arş. Gör. Ahmet CAN
Arş. Gör. Alper ÇALIK
Arş. Gör. Dilan POLAT
Arş. Gör. Hasan ÖZTÜRK
Arş. Gör. İnci AYDOĞAN
Arş. Gör. İzzettin ELALMIŞ
Arş. Gör. Öner GÜLER
Arş. Gör. Sema ÜNÜVAR
(edebiyatdergi@bartin.edu.tr)

Yabancı Dil Danışmanı / Foreign Language Adviser

Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU

Dizgi / Composition

Arş. Gör. Sait ÇİL

Kapak Tasarımı / Cover Design

Doç. Dr. Mustafa FİDAN

Adres / Adress

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 74100 Bartın-TÜRKİYE

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ramazan KAPLAN	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	(Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma AÇIK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Bâki ASİLTÜRK	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedrettin AYTAÇ	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Münire Kevser BAŞ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahaddin BEKKİ	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Nergis BİRAY	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	(Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Abide DOĞAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Halûk Harun DUMAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir DÜNDAR	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU	(Varşova Üniversitesi-Polonya)
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ERDEM	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GENÇER	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfullah KARA	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi KARADEMİR	(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Balkiya KASSYM	(Abay Kazak Millî Pedagoji Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK	(Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah KÖK	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin MACİT	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Smagulova K. NURGAZIKIZI	(El-Farabi Kazak Devlet Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk ÖZDAĞ	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal SAMBUR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali TEMİZEL	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aleksandr TSOI	(Lodz Üniversitesi – Polonya)
Prof. Dr. Salih TUR	(Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal TUZCU	(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdullah UÇMAN	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema UĞURCAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	(Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Talip YILDIRIM	(Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet AKKAYA	(Adıyaman Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüdayar CİHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ensar ÇETİN	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe DEMİR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Necdet DEMİRCİ	(Kerkük Üniversitesi-Irak)
Doç. Dr. Mitat DURMUŞ	(Kars Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman DÜZGÜN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU	(Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat ELMALI	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Mesut GÜN	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Galip GÜNER	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülsemin HAZER	(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA	(Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Galina MİSKİNİENE	(Vilnius Üniversitesi-Litvanya)
Doç. Dr. Bilge Özkan NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa SARI	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış SARIKÖSE	(Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Berdi SARIYEV	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Emin ŞEN	(Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Hacer TOKYÜREK	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Sibel ÜST ERDEM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden YALÇINKAYA ALKAR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Ethem ARIOĞLU	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erol KUYMA	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serpil SOYDAN	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa HİZMETLİ	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK	(İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇEVİK	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Emrah ÇETİN	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Hamza EKMEK	(Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Sadık ARMUTLU	(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Turgay KABAK	(Bayburt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ali BORA	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ceren SELVİ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Çelik EKMEKÇİ	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Melis MÜLAZIMOĞLU ERKAL	(Ege Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Onur IŞIK	(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Reyhan ÖZER TANIYAN	(Pamukkale Üniversitesi)
Dr. Asiye ÇIĞRI YILDIRIM	(Milli Eğitim Bakanlığı)

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayımlanan makaleler Yayın Kurulu'nun izni olmadan aynen veya kısmen yayımlanamaz. Yayımlanan yazı ve makalelerin içeriği ile ilgili tüm sorumluluk yazarlarına aittir.



İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Makaleler	
Öğr. Gör. Dr. Neslihan Karacan Eylem Kipliği Açısından Kitâb-ı Dedem Korkut'ta Kiplik İfadeler	3
Öğr. Gör. Gamze Ar Amy Tan'ın "Mother Tongue" Yazısının Etnik Otobiyografi Açısından İncelenmesi	19
Öğr. Gör. Hasan Akgül Mısır'ın Fransızlardan Geri Alınışını Anlatan Bir Fetih-nâme: Kethüdâzâde Arif Efendi'nin Fetih-nâmesi	29
Halil Kuru – Burcu Ünlü Kuru Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" Adlı Eserinin Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi	57
Özge Nur Ünal Axel Olrik'in Epik Yasaları Bağlamında Bursa/İnegöl Varyantı Bey Böyrek ve Akkavak Kızı	72
Bensu Gümüş Endülüs Emevileri Sarayında Bir Yahudi Tabip-Diplomat: Hasday İbn Şaprut'un Faaliyetleri	86
Rapor	
Dr. Öğr. Üyesi Çelik Ekmekçi, Hilal Özbey, M. Tarık Tarhan, Betül Duman Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'deki Çevirmenler Üzerindeki Etkileri	109
Kitap Tanıtımı	
Asuman Akyüz Anlam Bilim Araştırmaları -1	121
Yayın İlkeleri	135

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 7, Sayı: 2
Aralık 2022
BARTIN – TÜRKİYE



Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 7, Number: 2
December 2022
BARTIN – TURKEY

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları,

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Arastirmax, Sobiad ve İdealonline indekslerinde taranmaktadır. Dergimizin 7. cilt 2. sayısını sizlerle buluşturmadan mutluluk duyuyoruz. Bu sayımızda dil ve edebiyat alanından beş, tarih alanından bir araştırma makalesi ile bir rapor ve bir kitap incelemesi olmak üzere toplamda sekiz yazı yer almaktadır.

Yeni sayımızı sizlere sunarken tüm yayın ekibimize, yazar ve hakemlerimize katkılarından ötürü çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Aslı YAZICI
Editör



<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 07.12.2022
Kabul Tarihi: 10.12.2022
Yayımlanma Tarihi: 28.12.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 07.12.2022
Accepted date: 10.12.2022
Published date: 28.12.2022

e-ISSN 2547-9865

Eylem Kipliği Açısından Kitâb-ı Dedem Korkut'ta Kiplik İfadeler

Modality Expressions in Kitâb-ı Dedem Korkut in terms of Action Modality

Öğr. Gör. Dr. Neslihan Karacan
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi,
Türkçe ve Yabancı Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma
Merkezi,
karacan57@gmail.com,
0000-0003-1784-1132

Öz

"Kiplik, gramatik kategorilerin çöplüğüdür." Kudo

Kiplik, son yıllarda Türkoloji sahasındaki çalışmalarda önem kazanan alanlardan biri olmuştur. Anlamsal açıdan yargıların sınıflandırılması temeline dayanan bu alan için araştırmacılar tarafından farklı tanımlamalar ve sınıflamalar yapılmaktadır. Temelde bilgi ve yükümlülük kipliği olarak ikiye ayrılması genel kabul görmüş kiplik araştırmalarında, ağırlıklı olarak bilgi kipliği alt alanı incelenmektedir. Bu çalışmada yükümlülük kipliği için Palmer'in sınıflandırmasında temel aldığı parametre doğrultusunda bir sınıflandırma önerisi sunulmuştur. Eski Anadolu Türkçesinde eylem kipliği ifadelerinin biçim birimsel yansımaları tespit edilmiştir. Ancak kiplik kategorilerinin belirlenmesinde tek başına biçim birimlerin yeterli olmaması bakımından bağlam, konuşur-eyleyici statüsü vb. kriterler de değerlendirmeye alınmıştır. Eylem kipliği, Eski Anadolu Türkçesi eylem kipliği örnekleri Kitâb-ı Dedem Korkut (Özçelik, 2016) örneği üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kiplik; eylem kipliği; yükümlülük; devinim; Dede Korkut; Eski Anadolu Türkçesi.

Abstract

"Modality is a dumping ground of grammatical categories." Kudo

Modality has become one of the areas that have gained importance in Turkish language studies in recent years. Different definitions and classifications are made by researchers for this field, which is based on the classification of judgments in terms of semantics. In the generally accepted modality research, which is divided into two as information and obligation modalities, the sub-field of information modality is mainly examined. In this study, a classification proposal for obligation modality is presented in line with the parameter on which Palmer is based in his classification. In Old Anatolian Turkish, the formal unitary reflections of the expressions of action modality have been identified. However, to determine the modality categories, criteria such as context, speaker-doer status, etc. were also taken into consideration in terms of the fact that form units alone were not sufficient. In determining the modal expressions, it was seen that it was significant to evaluate the text dimension rather than the sentence dimension. Action modality examples of Old Anatolian Turkish action modalities have been tried to be explained through the example of Kitâb-ı Dedem Korkut.

Keywords: Modality; action modality; obligation; motion; Dede Korkut; Old Anatolian Turkish.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Kiplik, dil bilimciler tarafından farklı yaklaşımlarla (bilişsel, pragmatik, semantik vb.) incelenmekte ve çeşitli tanımlamaları yapılmaktadır. Bu nedenle kipliğin herkes tarafından kabul edilebilir evrensel bir tanımlamasını yapmak mümkün görünmemektedir. Öyle ki kimi araştırmacılar ise bu anlamsal kategorinin tanımlanamayacağını ileri sürmektedirler (Van Der Auwera ve Plungian, 1998; Salkie, 2009; Declerck, 2011; akt. Kamacı Gencer, 2018:44). Kiplik araştırmalarının tarihine bakıldığında ilk olarak felsefecilerin çalışma perspektifinde olduğu görülür. Önermelerin doğruluğu-yanlılığı, önermelerin kaynağı vb. dil-gerçeklik ilişkisi üzerine yoğunlaşan mantık, kipliğin doğduğu alandır (Kerimoğlu 2011: 9).

Kiplik, önermenin belirttiği içeriğin değeri ve geçerliği karşısında konuşulan veya anlatılan olayın katılımcısının, başka bir deyişle konuşucu veya anlatı kahramanının fikrini, bakışını, bildirimle ilgisini ve ilişkisini gösteren bir anlam bilimi kategorisidir (Kılıç 2004: 2).

Agop Dilaçar kip terimini, fiilin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam olarak tanımlar (Dilaçar, 1971: 106).

Türkiye sahasında kiplikle ilgili yapılan çalışmalarda genellikle kip ile kipliğin yakın ilişkisine değinilir. Çünkü Dilaçar'ın tanımlamasında olduğu gibi, kip için yapılan tanımlama kimi araştırmalarda kiplik için yapılmaktadır. Arasında bir fark olup olmadığı varsa ne denli olduğu tartışma konusudur. Kip ve kiplik arasındaki fark bazı araştırmacılara göre ayırt edilemez, bazı araştırmacılar ise kiplik sadece emir, istek, şart gibi temel duyguları ifade ettiğini, kipliğin ise daha geniş duygu durumlarını, konuşurun psikolojik durumu gibi olguları gösteren yaklaşımlar olduğunu savunur (Kerimoğlu 2011, Benzer 2008, Seçkin 2014).

Oysa kip ve kiplik birbirinden farklı iki ayrı kategori gibi düşünülmemelidir. Kip, kiplik içerisinde sadece morfolojik işaretleri kapsayan küçük bir alandır. Kerimoğlu'na göre aralarındaki fark işlevle ilgili değil kapsamla ilgilidir. Ona göre kip konuşucunun yargı karşısındaki tutumunu bildiren sadece morfolojik öğeleri kapsar ancak kiplik bu morfolojik öğelerden fazlasıyla ilgilenir ve aralarındaki ilişki parça-bütün ilişkisinden ibarettir (Kerimoğlu, 2011: 71).

Melike Üzüm, kipliğin incelenebilmesi için doğruluk ya da yanlılık değeri olan anlamlı cümlelerin yani önermelerin gerektiğini, bu anlamda da kipliğin genel olarak konuşucunun önermeye karşı yaklaşımı ve kendisiyle ilişkilendirdiği ifadeleri olarak tanımlanabileceğini belirtir (2017: 55).

Seçil Hirik'e göre kiplik, konuşurun aktardığı olay ya da durum karşısındaki ruh hâlini yansıtan, tutumunu belirten bir dil bilgisi kategorisidir. Bahsi edilen ve konuşurun önermesine yansıyan ruh hâli kesinlik, kesinlik dışılık, olasılık, tahmin, çıkarım, varsayım, şüphe,

yeterlilik, izin, yükümlülük, emir, istek, rica, pişmanlık, nasihat gibi pek çok alt alana ayrılmaktadır. Bu anlam alanlarını işaretleyen kiplik kategorisi; biçim bilimsel, sözlüksel, söz dizimsel vs. işaretleyicileri kapsamaktadır (Hirik, 2013: 140).

Kiplik, kip gibi sadece morfolojik işaretleyicilere indirgenemez. Konuşurun yargıyı dile getirdiği andaki duygu durumu, dinleyicinin yargı hakkındaki var olan bilgisi, konuşur ile dinleyici arasındaki ilişkinin durumu, tonlama, vurgu gibi etkenler kipliğin oluşumunu birinci dereceden etkiler. Bu yüzden kiplik için sadece morfolojik işaretleyicilerin varlığından söz etmek kiplik terimini sınırlamak olur.

Kip kavramı konuşucu için atanmış bir değerdir. Konuşucu, Türkçede emir, istek, dilek-şart, gereklilik kipleri için atanmış belli dil biçimlerini kullanmak mecburiyetindedir. Kiplik kullanımı için ise konuşucu atanmışları değil, seçilmiş biçimleri kullanır. Seçim konuşucuya aittir. Sınır ise kipteki gibi dört kullanım ile sınırlı değildir (Benzer, 2008).

Suhadi ise (2011) kipliği, konuşmacının cümlelerin işlevi ve içeriği hakkındaki düşüncesi ve yargısı olarak tanımlar. Bu açıdan kiplik sürecin gerçekleşip gerçekleşmediğiyle ilgili olarak pozitif ve negatif kutuplar arası anlam alanlarına işaret eder (Suhadi, 2011).

Kerimoğlu, farklı görüşlere rağmen ortak beş başlıkta kipliğin ana çizgilerini belirler:

1. Kipliğe üç farklı bakış açısı vardır: Birincisi önerme karşısında konuşurun tutumuyla, ikincisi önermenin gerçeklik derecesiyle ilgilenir, üçüncüsü ise önermenin sunduğu bilginin dünya bilgisiyle uyumuna odaklanır.

2. Kiplik farklı araçlarla işaretlenebilmektedir.

3. Geniş bir semantik alanı kapsar ve büyük oranda yoruma dayalıdır.

4. Diğer dilbilgisel alanlara göre yapısal sistematigi zayıftır ve bu yüzden kiplik çekimi tasarlamak güçtür.

5. Tüm kiplik incelemelerinde merkezde konuşur ya da metin üreticisi vardır (Kerimoğlu, 2011: 2-24).

1. Kiplik Kategorileri

Kiplik anlamsal bir kategori olması yönüyle çok farklı sınıflandırmaları yapılabilen bir kavramdır. Felsefi yaklaşımı bir kenara bırakırsak kiplik, dilbilimsel açıdan iki ana başlık altında sınıflandırılmıştır: *bilgi kipliği (epistemic modality)* ve *yükümlülük kipliği (deontic modality)*. Bu iki ana başlık araştırmacılarca farklı terimlerle anılmış ya da adlandırılmış olabilir.

Tablo 1. Kiplik türlerinin farklı adlandırmaları

Önerme Kipliği	Eylem Kipliği
Eyleyici Odaklı Kiplik	Konuşur Odaklı Kiplik
İç Katılımcılı Kiplik	Dış Katılımcılı Kiplik
Nesnel Bilgi Kipliği	Öznel Bilgi Kipliği
Gerçeklik Kipliği	Gerçek Dışılık Kipliği

Tablo 1’de araştırmacılar tarafından kullanılan terim tercihlerine yer verilmiştir (Kerimoğlu 2011: 119-133). Bunlardan *bilgi kipliği* araştırmacıların hemen hepsinin çalışmalarında yer verdiği bir kiplik kategorisidir ve alt alanları ile sınırları diğer kiplik türlerine göre daha net çizilmiştir (Papafragou, 2000; Palmer, 2001).

Bilgi kipliğinde öne çıkan olgu önermenin gerçekliğidir. Konuşurun bu bilgiyi ifade etmesindeki tutumunu yansıtan ifadelerle, yani gerçekliğin aktarılma ilişkisine göre de alt kategorileri belirlenir. Örneğin Palmer, bilgi kipliğini önermedeki bilginin gerçeklik derecelerine göre üçe ayırır: *ihtimal (speculative)*, *çıkarım (deductive)*, *varsayım (assumption)* (Palmer, 2001: 24-30).

Kiplik araştırmacıları tarafından genel kabul görmüş iki ana kategoriden yukarıda bahsedilmişti. Ancak bu kategorilerin dışında araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmalar da yapılmıştır:

Kök Kiplik (Root Modality): Yükümlülük ve devinim kipliğini içine alan bir kategoridir.

Doğruluk Kipliği (Alethic Modality): Bilgi ve yükümlülük kiplerini dışlayan, doğruluğun farklı biçimlerine odaklanan kiplik türüdür (Portner, 2009)

Duygu Kipliği (Boulamaic Modality): Konuşurun ifadelerle dair beğenme ya da beğenmeme derecesiyle ilgili bir kiplik kategorisidir. Duyusal tutum kategorisi de denir (Nuyts, 2006).

Kanıtı Dayalılık Kipliği (Evidentiality Modality): Konuşurun sunduğu ifadenin dayandığı kanıtın doğasıyla ilgilenen bir kiplik kategorisi olarak tanımlanabilir (Mushin 2001: 35-36: akt. Yalçınkaya, 2015: 20). Genelde bilgi kipliği içerisinde değerlendirilen bu kategori zamanla geniş bir alana dönüşmüştür.

Yardımcı Cümle Kipliği (Sub-ordinating Modality): Cümlelerin birleşme biçimlerinin kiplik ifadelerde önemli olduğu görüşünden ortaya çıkmış bir kategoridir (Bybee- Perkins-Pagliuca, 1994).

2. Eylem Kipliği (Event Modality)

Türk dili araştırmalarında özellikle dil bilgisi kaynaklarında kiplik çalışmaları daha çok kip ve kiplik ayrımının belirtilmesi ile kiplik kategorilerine Türkiye Türkçesinden rnek yapılar, veriler sunma ve açıklama getirme şeklinde gelişmiştir. Tez boyutunda yapılan incelemelerde Pelin Manap (2013), 13. yüzyıl ile 15. yüzyıl arasında manzum veya mensur olarak yazılmış on bir eser tarayarak kiplik ögelerini tespit etmeye çalışmıştır. Melike zm (2017), Eski Anadolu Türkçesinde epistemik kiplik kategorilerini Kısas-ı Enbiya rneği üzerinden açıklamıştır. Ezgi Yalnkaya (2015), alışmasında Orhon Yazıtlarında kiplik ifadeleri dört kategori altında değerlendirmiştir. Seçil Hirik çalışmasında (2014), bilgi kipliğini, standart Türkiye Türkçesini yansıtan sözlü ve yazılı metinleri dikkate alarak belirlemeye çalışmış ve farklı kategori teklifleri sunmuştur. Duygu Kamacı Gencer (2018), bu çalışmanın da kapsamını oluşturan Dede Korkut'un Dresten nüshası üzerinden kiplik konusunu ele almış, bulgulardan yola çıkarak Palmer'in (2001) kiplik sınıflandırmasına alt kategoriler ile katkıda bulunmuştur.

Bu alışmada Palmer'in (2001), sınıflandırması temel alınarak, eylem kipliği ana kategorisinde değerlendirilen yükümlülük ve devinim kipliğinin Kitâb-ı Dedem Korkut'taki işaretleri üzerinde durulmuştur.

Palmer çalışmasında kipliği iki ana başlık altında kategorilendirmiştir:

Tablo 2: Palmer'in kiplik kategorisi

Önerme Kipliği (Propositional Modality)		Eylem Kipliği (Event Modality)	
Bilgi (Epistemic)	Kanıt (Evidential)	Yükümlülük (Deontic)	Devinim (Dynamic)
İhtimal	Aktarım	İzin	Yeterlilik
Çıkarım	Duyum	Zorunluluk	Gönüllülük
Varsayım		Emir	

Eylem kipliği, bir eylemin hangi yolla gerçekleştiğiyle ilgilenir. Buna göre bir eylemin gerçekleştirilmesinde karar verici iki temel faktör vardır: Biri dıştan gelen uyarıcı (*yükümlülük*), diğeri ise içten gelen uyarıcıdır (*devinim*).

Yükümlülük kipliğinde bir eyleyici ve bu eyleyici üzerinde, eylemi gerçekleştirmesi için, hâkim olan bir otorite vardır. Bu otorite, bazen bir kişi (statü olarak eyleyiciden st konumda olan), bazen de yasalar, ahlak kuralları vb. olabilir. Devinim kipliğinde ise eyleyici üzerinde herhangi bir dış otoritenin baskısı yoktur. Eyleyici tamamen kendi yeterlilik ve istekleri lsnde eylemi gerçekleştirir.

Palmer'in tablosunda yer alan sınıflandırmaya ek olarak yükümlülük kipliği için olanak kipliği anlam alanı; devinim kipliği için gereklilik ve istek kipliği anlam alanları önerilmektedir. Olanak da yeterlilik gibi potansiyel bildiren bir kiplik ifadesidir. Yeterlilikten farkı ise eylemin gerçekleşmesinin iç dinamikle değil dış dinamik ile ilgili olmasıdır. Bu yüzden *devinim (dynamic)* kipliği alt başlığı altında değerlendirilmelidir.

Palmer'in tablosunda eksik olan gereklilik kipliği ise yükümlülük kipliği altında değerlendirilen *zorunluluktan* dinamiğin yönü itibarıyla ayrılır. Zorunluluklar otorite tarafından eyleyiciye hissettirilirken, gereklilik kipliğinde temel faktör eyleyicinin kendisinin belirlediği ihtiyaçtır.

Tablo 3: Eylem Kipliği Kategorileri

Eylem Kipliği (Event Modality)	
Yükümlülük (Deontic)	Devinim (Dynamic)
İzin (Permission)	Yeterlilik (Ability)
Zorunluluk (Obligation)	Gönüllülük (Volition)
Emir (Imperative)	Gereklilik (Necessity)
Olanak (Potentiality)	İstek (Optative)

Tüm bu görüşler değerlendirildiğinde eylem kipliğinin alt kategorilerin yükümlülük kipliği ve devinim kipliği alt başlıklarında Tablo 3'teki gibi sınıflandırmak mümkündür.

3. Yükümlülük Kipliği

3.1. Emir Kipliği

Eski Anadolu Türkçesinde emir, istek ve gereklilik kipliği için morfolojik yapıların sabitliğinden bahsetmek mümkün değildir. '*Dilek-İstek Kipleri*' başlığı altında verile gelen *emir, istek, dilek-şart, gereklilik* kiplerini Eski Anadolu Türkçesinde fonksiyonları itibarı ile ayrı şekillerde gösterebilmek oldukça güçtür. Aynı ek hem emir hem istek hem gereklilik bildirebilmektedir. Bunların farklı fonksiyonları ifade edebilmesi ancak; cümledeki diğer kelimelere, kişiler arasındaki hissi ve hiyerarşik ilişkilere, vurgu ve tonlamaya, isteğin gerçekleşmesi için gereken zamana, isteğin derecesine, isteğin gerçekleşmesi için müsamaha ve mecburiyete, göre değişmektedir (Boz-Gülsevin, 2004: 131).

Emir kipliği, dış otoritenin baskı veya yönlendirmesi doğrultusunda eylemin gerçekleşme eğilimi olması dolayısıyla yükümlülük kipliği içerisinde değerlendirilir. Bu yüzden Türkçede birinci tekil ve birinci çoğul kişi için önerilen *emir-istek* morfolojik yapısı *istek* anlam alanı içerisinde değerlendirilecektir. Emir kipliği başlığı altında sadece 2. ve 3. tekil ve çoğul kişileri kapsayan anlam alanları incelenmiştir.

Kitâb-ı Dedem Korkut'ta, Eski Anadolu Türkçesi dönemi diğer metinlerinde olduğu gibi emir anlamı veren yapıların çokluğundan bahsetmek mümkündür. Kitâb-ı Dedem Korkut'ta emir kipliği için kullanılan morfolojik yapılar şöyledir:

3.1.1. –gIl biçim birimi

Kitâb-ı Dedem Korkut emir kipliğinin biçim bilgisel gösteriminde ikinci tekil kişi için biçim birimsiz yapılar ile –gIl yapısı kullanılmaktadır. Bu yapılarda otorite eyleyiciye eylemin gerçekleşmesi için yoğun bir baskı hissettirmektedir. Emir kipliğini istek, dilek, niyet, rica gibi diğer semantik alanlardan ayıran fark da zaten konuşurun eyleyici üzerindeki yönlendirmesinin derecesinden kaynaklanmaktadır (Kerimoğlu 2011: 90).

“ (...)‘aybun açaram bellü *bilgil* dedi. Senüngile menüm oyunum yok, var yerüne *oturgıl*.” (Drs. 59a, 3-4).

Bamsı Beyrek burada oba kişilerinden bir hatuna seslenmekte ve söylediğinin kesin olarak yapılmasını istemektedir.

“Ala gözlü kırk yiğidi boyunga *algıl* gögsi güzel kaba taglar başına *çıkğıl* menüm savaştığım (...) *görgil*, *ögrengil* ve hem bize pusu *olgil* ogul dedi.” (Drs. 67b, 7-10).

Kazan Bey, oğlu Oruz'a bu söylediklerinin kesin olarak yapılmasını ifade etmektedir. Bu açıdan –gIl biçim birimli verilen örneklerde ikinci tekil kişi için emir kipliğini işaretlemektedir.

“Aç görseng *toyurgıl*, yalıncağ görseng *tonatğıl*, borçluyı borcundan *kurtargıl*. Depe gibi et *yıg*, göl gibi kıımız *sagdur*, ulu toy eyle hacet dile.” (Drs. 9a, 7-9).

“kalkubanı yeründen *örü turgıl*, yigitlerüng *ohşagıl*, boyunga *algıl*, oğluna *ogragıl*, yanunga alup ava *çıkğıl*” (Drs. 12b, 1-2).

Drs. 9a, 7-9'da Dirse Han'ın hatunu, Dirse Han'a çocukları olması için Tanrıdan dua etmek adına bir toy tertip etmesini söylemekte ve toyda yapması için ona bazı önerilerde bulunmaktadır. Drs. 12b, 1-2'de ise Dirse Hanın alpleri, Hana tavsiyelerde bulunmaktadır. Bağlam açısından örneklerde verilen yapıların emir anlamından daha çok öneri anlamı ağır basmaktadır. Çünkü alplerinin ya da eşinin bir Hana emir verebilmesi mümkün görünmemektedir. O yüzden buradaki –gIl yapısının işlevi için emir değil öneri/istek denilmesi uygun görünmektedir. Bu da tek bir biçim birimin birden fazla kiplik anlamı ifade edebildiğine uygun bir örnek olarak değerlendirmek mümkündür.

3.1.2. Sıfır biçim birim/ Ø

Eserde, ikinci tekil kişi için emir kipliğinin işaretlenmesinde sıfır biçim birimli yapıların kullanıldığı da görülmektedir:

“menüm avumı *bozma*, leşkerümü *tagıtma*.” (Drs. 23b, 10).

“kara gözlü kızung varısa *getür*” (Drs. 31b, 7).

“sen menüm ünüm *añla* sözüm *dinle*” (Drs. 37b, 6; Drs. 39b 3-4).

“imdi dede köpegile püreyi sen *bul* dedi” (Drs. 45b, 4-5) .

“gel gidelüm semüzin *al* arugin *ko* dedi” (Drs. 46a, 1-2)

3.1.3. *-(u)ñ biçim birimi*

İkinci çoğul kişi için emir kipliğinde *-(u)ñ* morfolojik işaretleyicisi görülmektedir.

“Kimün ki oğlu kızı yok kara otağa *konduruñ* kara keçe altına *döşeñ* kara koyun yahnisından öngine *getürüñ*.” (Drs. 7a-9)

Bu bölümde açık olarak emir kipliği görünmektedir. Kiplik ifadelerin belirlenmesinde biçim bilgisel işaretler elbette tek başına çok yetersizdir. Metnin olduğu bağlam, konuşurun statüsü vs. durumları da değerlendirildiğinde Bayındır Han buyruğu altındaki kişilere emirler verdiği görülmektedir.

“*Varuñ* Kazanuñ oğlu Oruzı *tartuñ*, çengele *asuñ* kıyma kıyma ag etünden *çeküñ* kara kavurma pişürüp kırk beg kızına *eletüñ*” (Drs. 28a, 1-3).

3.1.4. *-sUn biçim birimi*

Kitâb-ı Dedem Korkut'ta emir kipliğine işaret eden yapılardan biri de üçüncü tekil kişi için kullanılan *-sUn* yapısıdır.

“Yer ise *yesün* yemezise *tursun getsün* demişidi” (Drs. 7a, 9-10),

“Baban dedi geyikleri *kovsun getürsün*” (Drs. 12b, 13).

Metinden alınan bu yargılardan anlaşılacağı üzere Dirse Han oğluna alpleri aracılığıyla emirlerini göndermiştir. Ancak aynı yapı istek kipliğini de gösteren işaretleyici olarak görülmektedir. Bu konu istek kipliği başlığı altında incelenecektir.

3.2. *İzin kipliği*

Kamacı Gencer, Dede Korkut'ta tek bir izin kategorisinden bahsetmek yerine *koşula bağlı izin*, *koşula bağlı olmayan izin* ve *isteğe bağlı olmayan izin* olarak üç alt başlık altında incelemiştir (2018: 103). Bu çalışmada izin kipliği alt başlıklar altında değerlendirilmemiştir. Emir kipliği işaretleyicileri olan *-(u)ñ*, *-sUn*, *Ø*, *-gIl* biçim birimlerinin izin kipliğinin işaretlenmesinde de kullanıldığı görülür.

3.2.1. *-(u)ñ biçim birimi*

Aşağıda verilen örnekte Salur Kazan'ın beglere yemeye- içmeye eğlenceye başlamaları için izin verdiği görülür.

“Eydür: A Begler! (2) Oruz hub söyledi, şeker yedi. Begler! Siz *yeñüz içüñüz*, (3) *sohbetüñüz* tağıtmañuz.” (Drs. 64b, 13)

3.2.2 *-sUn biçim birimi*

“yâ Azrayil, Deli Dumrul[-] a! Can yerine *can bulsun*, anuñ canı *azad olsun*, dèdi.” (Drs. 83a, 1-2)

“Hânım, munı maña vèrün; oğlum Basatıla (13) bèsleyeyin, dèdi. Bayındır Hân: *Senün olsun*, dèdi.” (Drs. 110a, 12-13)

3.2.3. Sıfır biçim birim/ Ø

“Bayındır Hân (7) destur vèrdi: Nereye dilerisen *var*, dèdi.” (Drs. 103a, 6-7)

3.2.4. –gIl biçim birimi

“Kaba ağaçda (6) ùal budaguñ kurımışıdı, yaşanıp gögerdi âhir. (7) Kalın Oguz begleri izine varsa sen [dahı] vargıl.” (Drs. 130b, 6-7)

4. Devinim Kipliği

Yükümlülük kipliğine yakın bir alan olmakla birlikte yükümlülükten farklı olarak süreçte etkin olan faktörlerin içsel olduğu vurgulanır. İstek ve yeterlilik kiplikleri bu kategoriyi oluşturan temel alt alanlardır (Palmer 2001: 9-10).

4.1. İstek kipliği

İstek kipliği eserde farklı biçim birimlerle işaretlenebilmektedir. Bu yapıların fazlalığı ve çeşitliliğinden dolayı kiplik kategorinin belirlenmesinde metindeki bağlam, kişiler arası hiyerarşik ilişki gibi etmenler kullanılan ölçütlerden olmuştur.

Başlangıçta yükümlülük kipliğinin temel olarak “istek” ifade ettiğini bu isteğin derecelerine göre de *emir*, *zorunluluk*, *istek*, *gereklik*, *izin* gibi anlam alanlarına ayrıldığı belirtilmişti. Bu anlam alanlarının da temel olarak ikiye ayrılmasında iç baskı ile dış baskı faktörünün sınıfsal ayırıcı olduğuna değinilmişti. Bu yüzden birinci tekil ve birinci çoğul kişiyi için dil bilgisi kaynaklarında *emir-istek kipi* olarak adlandırılan yapı (-AyIn, -Allm) burada *istek kipliği* içerisinde değerlendirilmiştir.

4.1.1. -Ayın, -AyIm, Allm biçim birimi

Kitâb-ı Dedem Korkut'ta birinci tekil kişi için -Ayın, -AyIm biçim birimlerinin birlikte kullanıldığı görülür. Birinci çoğul kişi için ise tek bir formun -Allm olduğu görülür. Bu kiplik ifadelerde belirtilen isteğin kaynağı tamamen içseldir.

“Men bu oğlanı *alayın*, ava *gideyin*. Yedi günlük azugıla *çıkayın*. oh atdugum yerleri kılıç çalup baş kesdügüm yerleri *göstereyim*” (Drs. 65a, 3-5)

“Ok atışın *göreyim*, *sevineyim*, *kıvanayım*, *güveneyüm* dedi.”(Drs. 13a, 2-3)

“Gelün *varalum*, şol yiğidi tutup *getürelüm* ikisini bir yerde kafire *yetürelüm* dediler”(Drs. 17b, 9-10)

“Kopuzun elüme verün ol yiğidi *döndereyim*” (Drs. 17b, 12)

“Yom *vereyüm* hanım” (Drs. 34b, 13)

4.1.2. –A biçim birimi

Birinci kişinin kendi üzerindeki istekleri ile 3. tekil kişiden olan isteklerini belirten yapıdır. Burada birinci kişinin, eylemin gerçekleşmesi için 3. kişiye herhangi bir baskısı ya da yönlendirmesi söz konusu değildir. Eyleyici için herhangi bir yönlendirme olmadığından bu yapı istek kipliği olarak değerlendirilmelidir.

“Gelin oğlanı babasına kovlayalum, *ola* kim *öldüre* gene bizüm izzetümüz hürmetümüz anuñ babası yanında *hoş ola*, *artuk ola* dediler” (Drs. 11a, 11-13).

“Hanum maksudum oldur ki er

e varan kız *kalka oynaya* men kopuz *çalam* dedi.”(Drs. 58a, 10-11).

“ala gözlü gelin *alam* deridüm, kara yerde ag otağı *dikem* deridüm.” (Drs. 72a, 1).

4.1.3. –sA, -sAnA biçim birimi

Dil bilgisi kitaplarında dilek-şart kipi olarak adlandırılan bu yapı kimi zaman *şart/ koşul* kimi zaman ise *istek* anlamını taşımaktadır. Bu anlam ayırımı için metindeki bağlam önemlidir. Dilek-şart yapısı olarak iki farklı kiplik durumun birlikte adlandırılması yerine tek biçim birimin farklı kiplik ifadeleri gösterdiğini söylemek daha doğru olacaktır.

“Böyle ogul olmakdan olmamak yegdür *öldürsene* dediler.” (Drs. 11b, 11).

Alpleri, Dirse Handan oğlunu öldürmesini istemektedirler burada herhangi bir şarta bağlılık söz konusu değildir.

“Menüm dahı oğlum *olsa*, Han Bayındırın karşusın *alsa tursa*, kullık *eylese*. Men dahı *baksam*, *sevinsem*, *kıvansam*, *güvenssem* dedi.” (Drs. 36a, 5-7).

Metinde Bay Böre Beg yapacağı işleri bir şarta bağlamamıştır, isteklerini dile getirmiştir. Bu yüzden –sA ve –sAnA morfolojik yapıları istek kipliğine işaret etmektedir. Söz dizimsel olarak da –sA asıl cümlenin yüklemi olduğu durumlarda istek kipliği anlamını vermektedir. (Boz- Gülsevin, 2004: 33)

4.1.4. –sUn biçim birimi

Yukarıda yükümlülük-emir kipliği işaretleyicisi olarak gösterilen biçim birim aynı zamanda Kitâb-ı Dedem Korkut'ta istek kipliğine de işaret etmektedir:

“Babam at segirdüşüme *baksun kıvansun* oh atışuma *baksun güvensin* kılıç çalışuma *baksun sevinsün* deridi” (Drs. 13a, 5-6)

Örnekte yargının emir anlamından ziyade istek anlamı öne çıkmaktadır. Metinde Boğaç babası Dirse Hana ‘kıvanmasını, güvenmesini, sevinmesini’ emretmez, kendince babasının bu duyguları yaşamasını istemektedir. Burada, dış etkenin (Boğaç) eyleyici (Dirse Han) üzerinde bir baskısından söz edilemez.

Bu yapının metinde ağırlıklı olarak istek anlamının ön plana çıktığı görülmektedir. Kitâb-ı Dedem Korkut'ta yer alan 12 hikâye de bilindiği gibi Dede Korkut'un kimi zaman “*yom*

vereyin hanum” diye başlayıp duada bulunduğu bölümle bitmektedir ve bu bölümler –sUn biçim biriminin istek anlamını gösteren en iyi örnekleridir:

“Yom vereyin hanum: yerlü kara tagların *yıkılmasuñ*
gölgelice kaba agacın *kesilmesün*
Allah veren ümidün *üzülmesün*
günahunuzu adı görklü Muhammede *bağışlasuñ* hanum hey!” (Drs.128b, 7-10)

“ölüm vakti geldüğünde arı imandan *ayırmasun*

Kadir seni namerde muhtaç *étmesün*

Bêş kelime dua kıldık *kabul olsun*

amin amin dëyenler dizar *görsün*

Günahunuzu adı görklü Muhammed Mustafa hürmetine *bağışlasun* hanum hey!” (Drs. 147b, 4-7)

Örnek gösterilen bölümlerde istek kipliğinin çözümlenmesinde konuşur ile eyleyici arasındaki hiyerarşik ilişki önemlidir. Dirse Han ile Boğaç, Tanrı ile Dede Korkut arasındaki ilişki anlamsal olarak yapının istek kipliği içerisinde değerlendirilmesinden başka yol bırakmamaktadır.

5. Yeterlilik Kipliği

Yeterlilik, eyleyicinin potansiyeline vurgu yapan bir kiplik ifadesidir. Dış etkileyicilerden çok eyleyicinin iç durumuyla ilgili bir durumdur. Konuşur eyleyicinin söz konusu eylemi gerçekleştirme yeterliliğine sahip olup olmadığıyla ilgilenir (Kerimoğlu 2011: 84). Bu yüzden kiplik alan içerisinde devinim alt başlığı içerisinde değerlendirilir.

5.1. –A bil- biçim birimi

“Eger böyle öldürmeziseñ bir dürlü dahı *öldürimezsın*, bellü bilgil, dediler” (Drs. 12b, 3-4)

“beg sarhoşdur cevap *vëremez*, dediler. Dirse hanun hatunı kayıtdı gerü döndi. *Katlanımadı.*”(Drs. 15a, 1-3).

“nece kim bu düşü gördüm şundan berü aklum ussum *dere bilmen.*” (Drs. 23b, 5-6).

“Saç kaygudur, kan kadadur. Kalanısın *yora bilmen*” (Drs. 23b, 9).

“Bay börenün oğlu ol-dugın *bilemediler*” (Drs. 38b, 6).

“Püreler Deli Karçara üşdiler. Gördi *beceribilmez*, eydür: meded dede” (Drs. 46a, 4).

“Leş arasında oğlancuğı leşin *bulımadı*” (Drs. 72b, 8).

“Senden yeğrek Kadir bize ogul vërmez. [Vërse] dahı senün yerün *tuta bilmez.*” (Drs. 75b, 5).

“Dünye şirin can aziz canımı *kıya bilmen*, bellü bilgil”(Drs. 84a, 1-2; 84b, 8)

“Atlu batup *çıkamaz* anun balçığı olur. Ala yılan *sünemez* anuñ ormanı olur.” (Drs. 89b, 11-12).

Kitâb-ı Dedem Korkut'tan alınan yukarıdaki örneklerde kişinin eylemi yapacak yeterlilikte olup olmadığı ve bunun dış etkenlerden dolayı değil içsel olarak gerçekleştirip gerçekleştirilemeyeceği anlamı ağır basmaktadır.

Yukarıdaki örneklerde yeterlilik eyleminin olumlu ve olumsuz yapılarına rastlanmaktadır. –A *bil-* morfemi ayrı yazılan durumlarda ilk ünlüsü geniş ünlülü (*yora bilmen* gibi.), birleşik yazıldığı durumlarda ise dar ünlülü (*beceribilmez*) olduğu dikkat çekmektedir.

Ayrıca olumsuz yapıda yine iki farklı kullanımı mevcuttur. Birincisi –A *bil-* yapısının olumsuzluk ekini üzerine aldığı durum (*kıya bilmen, tuta bilmez*) ikincisi ise Türkiye Türkçesinde de bugün kullanıldığı gibi –AmA- yapısının görüldüğü durumdur (*öldürimezsiz, sünemez, çıkamaz*).

5.2. –Ar oldu biçim birimi

“Oğlan *at biner* kılıç *kuşanur oldu*, *av avlar* kuş *kuşlar oldu*. Dirse hanuñ haberi yok oglancuğın öldi bilür.” (Drs. 16b, 8-9).

Gülsevin (1999), birleşik çekimli yapıların yanlış yorumlanması üzerine yaptığı çalışmada –ar oldu yapısı için “eskiden olmayan fakat yeni başlamış ve devam etmekte olan bir alışkanlık” bildiren kip olduğunu söylemiştir. Çalışmada Türkiye Türkçesinden verdiği “Ahmet sigara içer oldu.” örneğinde ‘sigara içmek’ bir alışkanlık olduğu için yapı, alışkanlık anlamını yansıtmaktadır. Ancak Kitâb-ı Dedem Korkut'tan alınan örnekte Dirse Han'ın oğlu Boğaç *at binecek, kılıç kuşanacak, ava gidecek* yeterliliğe ulaşmıştır. Bunlar kazanılacak alışkanlıklar değildir. Potansiyel ve kabiliyet olarak yeterlilik gösterilecek eylemlerdir. Üstelik yargının devamında “Dirse Han'ın haberi yok” derken Dirse Han oğlunu uzun zamandır görmemekte, onu öldü bilmekte ve bu geçen zaman zarfında da oğlunun gelişip ata binmek, kılıç kuşanmak, ava gitmek eylemlerini yapacak yeterliliğe ulaştığı anlamı verilmiştir.

6. Gereklilik kipliği

Eyleyicinin içten gelen bir etki ile zorunluluk duyması halinde gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilmesi ifade edilen eylemler gereklilik olarak yorumlanır. Buna göre denilebilir ki gereklilik eyleyicinin belirlediği bir ihtiyacın ifadesidir. Bu ihtiyaç dışarıya dair olabilir ancak eyleyiciyi yönlendiren şey dış faktörler değil yine eyleyicinin kendisidir (Kerimoğlu 2011: 88). Gereklilik ile zorunluluk arasındaki temel fark budur. Bu farkın belirlenmesinde yine parametre olarak otoritenin yönü temel alınır.

6.1. –sA gerek

“Haberî yok ki alacağı ala gözli kızuñ otağı *olsa gerek*” (Drs. 40a, 6-7)

“Beyrek eydür: Mere kafir kimün nesi olsa gerek, begümüz Kazanuj oğlıdur”(Drs. 145b, 2).

-sA biçim biriminin cümlelerin asıl yüklemi olduğu durumlarda istek bildirdiği daha önce işlenmişti. Ancak -sA *gerek* yapısı yukarıda örneklerde de verildiği gibi bir durum için içten gelen yönlendirme doğrultusunda gereklilik bildirmektedir (EAT’de -sA gerek, gerek kim-(y)A, -sAm gerek yapıları için ayrıca bkz. Gülsevin 2017).

6.2. -mAk gerek biçim birimi

“Çün böyle oldu, heman imdi ilerü *turmak gerek* beg oğlı dedi” (Drs. 42a, 6-7)

“Babası eydür ogul ya seni *évermah mı gerek*. Beli pes ag sakallu aziz baba *évermah gerek* dedi” (Drs. 42a,11-13).

“Men yerümden turmadın ol *turmah gerek* men kazakuç atuma binmedin ol *binmah gerek* men karımuma varmadın ol maña baş *getürmek gerek*.” (Drs. 42b, 1-3).

“Tekür eydür: ya néce *eylemek gerek*” (Drs. 134b, 7).

-mAk gerek ya da eserde -mAh gerek olarak biçimiyle de rastlanan yapı gerçekleşmesi gereken eylemleri ifade eder. Ancak buradaki zorunluluğu belirleyen de yine içsel durumlardır.

Sonuç

Çalışma da eylem kipliği açısından Kitâb-ı Dedem Korkut'ta kiplik ifadeler incelenmiştir. Palmer (2011)'in sınıflandırmasındaki yaklaşım temel alınarak yeni bir eylem kipliği kategorisi oluşturulmuş ve bu sınıflandırma açısından kiplik kategorilerine metinden örnekler gösterilmiştir.

Söz konusu olan metinde eylem kipliği açısından kiplik ifadelerin emir, istek, yeterlilik ve gereklilik anlam alanlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Dil bilgisi kaynaklarında kip terimi altında değerlendirilen bu yapılar kiplik anlam alanlarından bazılarıdır.

Eserde aynı biçim birimin farklı kiplik alanlarına işaret ettiği görülmüştür. Eski Türkçeden beri emir kipi(!) olarak (-zUn, -Sun) kaynaklarda görülen yapının Kitâb-ı Dedem Korkut'ta kiplik işaretleyici olarak emir kipliğinin dışında istek kipliği olarak öne çıktığı görülmüştür. Özellikle, metinde Dede Korkut'un ortaya çıkıp dua ettiği bölümler istek anlamının en ağır bastığı örneklerdir.

Emir kipliğinde ikinci tekil kişi için -gIl ve Ø yapısı, ikinci çoğul kişi için -(u)η yapısı üçüncü tekil kişi için -sUn biçim birimlerinin kullanıldığı görülmektedir.

İstek kipliği için birinci tekil ve birinci çoğul kişi için -Ayın, -AyIm, Allm biçim birimleri kullanılmaktadır. Bugün Türkiye Türkçesinde de istek kipi biçim birimi olarak kullanılan -A

Kitâb-ı Dedem Korkut'ta birincil olarak istek bildiren yapılardandır. Bunların yanı sıra –sA, -sAnA yapıları da yüklem çekiminde kullanıldığında istek kipliğini ifade eder.

Yeterlilik kipliğinin tespit edildiği -abil-, -A bil- yapısı metinde çoğunlukla olumsuz yapıda kullanılmıştır. Bir işe yeterli olduğu kiplik ifadelerden çok bir eylemi yapmak için yetersizliğin söz konusu olduğu durumları karşılamaktır.

Gereklilik kipliği diğer alanlara göre metinde en az rastlanan alandır denilebilir. Bu da metinde bey, han, alp ve yabancı düşmanlar gibi karakterlerden oluşan kişi kadrosu içerisinde konuşulanların daha çok emir ve istek kipliği ile tercih edilmesinden kaynaklanmış olabilir.

Kısaltmalar

Drs: Dresden Nüshası

Kaynakça

Benzer, A. (2008). *Fülde zaman görünüş kip ve kiplik*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Boz, E. ve Gülsevin, G. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Bybee, J., Perkins, R. ve Pagliuca, W., (1994). *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in The Languages of The World*. Chicago: The University Of Chicago Press.

Corcu Gül, D. (2003). Türkçenin kiplik sisteminin parçası olarak gereklilik. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi: Ankara.

Declerk, R. (2011). “The Definition of Modality”, *Cognitive Approaches to Tense, Aspect and Epistemic Modality*, John Benjamins Publishing, Amsterdam, ss. 21-44.

Dilaçar, A. (1971). *Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi*, Ankara: TDY Belleten TDK.

Gülsevin, G. (1999). *Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar*, VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi, İstanbul, Alkan, N. (2006). Bilgi merkezlerinde kullanıcı-kütüphaneci ilişkisi. E. Kaya ve E. Yılmaz (Yay. Haz.), “*Türkiye’de Bilgi Hizmetleri ve Yeni Yaklaşımlar*”: 42. *Kütüphane Haftası bildirileri: 27 Mart-2 Nisan içinde* (ss. 199-221). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. 4. Baskı, Ankara: TDK.

Hirik, S. (2013). Olasılık bildiren kipliklerin Eski Uygur Türkçesi metinlerindeki görünümü. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 12, 139-161.

Hirik, S. (2014). Türkiye Türkçesinde bilgi kiplikler. Yayınlanmamış doktora tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Kamacı Gencer, D. (2018) Anlamsal bir fenomen olarak kiplik: Dede Korkut örneği. Yayınlanmamış doktora tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

- Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinozor Kitabevi.
- Kılıç, F. (2004). *Kırgız Türkçesinde bilgi kipliği: delile dayananların diğer bilgi kiplikleriyle ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Manap, P. (2013). Eski Türkiye Türkçesinde kiplik. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Mushin, I. (2001). *Evidentially and Epistemological Stance: Narrative Retelling* (Vol. 87). Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins: 367-388.
- Nuyts, J. (2006). Modality: Overview and linguistic issues. In W. Frawley (Ed.), *The Expression of Modality* (pp. 1-26). Berlin, New York: De Gruyter Mouton.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut -Dresten Nüshası- Metin, Dizin- I*. Ankara: TDK.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality, Cambridge Textbooks In Linguistics*, (Second Edition), Cambridge: Cambridge University Press.
- Papafragou, A. (2000). *Modality: Issues In The Semantics- Pragmatic Interface*. Amsterdam: Elsevier Publishing Company.
- Portner, P. (2009). *Modality*. New York: Oxford University Press.
- Salkie, R. (2009). “Degrees of Modality”, *Modality in English Theory and Description*, Mouton de Gruyter, Berlin, ss. 79-103.
- Seçkin, P. (2014). Anlama ve anlatma sürecinde “kip” ve “kiplik”. *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7: 7-17
- Suhadi, J. (2011). *Epistemic and deontic modality: two sides of a coin*, *Julisa*. 2 (11), 156 – 179.
- Üzüm, M. (2017). Eski Anadolu Türkçesinde epistemik kiplik: Kısas-ı Enbiya örneği. Oxford Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Van Der Auwera, J. ve Plungian, V. A. (1998). “Modality's Semantic Map”, *Linguistics Typology*, Sayı: 2, ss. 79-124.
- Yalçınkaya, E. (2015). Orhon Yazıtlarında kiplik ifadeleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 15.11.2022
Kabul Tarihi: 14.12.2022
Yayınlanma Tarihi: 28.12.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 15.11.2022
Accepted date: 14.12.2022
Published date: 28.12.2022

e-ISSN 2547-9865

Amy Tan'ın "Mother Tongue" Yazısının Etnik Otobiyografi Açısından İncelenmesi

*The Analysis of "Mother Tongue" by Amy
Tan form the Perspective of Ethnic
Autobiography*

Öğr. Gör. Gamze Ar
Bartın Üniversitesi,
Yabancı Diller Yüksekokulu,
gamze.ar@bartin.edu.tr,
0000-0002-8918-2124



Öz


Amerika'daki etnik gruplar her zaman kimlik arayışı içindedirler, çünkü kendi kültürlerinden ve benliklerinden uzakta yaşam sürerler. Bu süreçte hem geçmiş hem de gelecek ile bağlantılarını devam ettirerek kimliklerini kaybetmemeye çalışırlar. Bu noktada, etnik otobiyografi topluluktaki üyeler arasında var olan aydınlatıcı bir bakış açısı yaratır. Amerika'da yaşayan pek çok etnik grup vardır ve bunlardan biri de Çinli Amerikalılardır. Amerika birçok etnik gruba ev sahipliği yaptığı için mozaik bir yapıya sahiptir. Bu çalışma, Amy Tan'ın yazdığı "Mother Tongue" adlı yazısını etnik otobiyografik bakış açısından inceleyecektir. Bu kaynak dilin nasıl sınırlar oluşturduğunu ve karakterleri sessizliğe ittiğini gösterecektir. Bu sessizlik bir tür kültürel yabancılaşma ve yalnızlıktır. Tan etnik farklılıktan yola çıkarak ötekileşme duygusunu deneyimlemiş ve kendi kişisel deneyimleriyle birlikte etnik otobiyografi türünde anlatmıştır. Gerçek olaylar okuyucuları her zaman daha derinden etkilediği için çalışma okuyucularda duygusal etkiler oluşturmuştur. Dil gibi sosyolojik bakış açısının yanı sıra, eser Amy'nin kendi bireysel ifadeleriyle hayatını yansıtmaktadır. Bu nedenle, çok yönlü bakış açısına sahip olan eser bir tür sosyolojik, kültürel ve biyografik çalışma niteliğinde olacaktır. Bunun yanı sıra, eser protesto edebiyatına güzel bir örnek olabilir, çünkü Çinli Amerikalı örnekler ile etnik ayrımcılığı eleştirmektedir. "Mother Tongue" hangi yönlerden etnik otobiyografinin içinde yer alır? Amerikan toplumundaki Çinli Amerikalıların deneyimleri nasıldı ve ne gibi zorluklar yaşadılar? Çinli Amerikalılar için kimlik ne demektir? Bu çalışma, bütün bu soruları farklı bir etnik grup olan Çinli Amerikalı yazarın tecrübeleri ışığında yanıtlamaya çalışır.

Anahtar Kelimeler: Etnik otobiyografi; Çinli-Amerikalı; Irk; Etnik grup; Amy Tan.

Abstract

Ethnic minorities in America are constantly in the search of identity since they live far away from their own culture. In this process, they try to protect the connections to both their past and presents. At that point, ethnic autobiography creates an inspiring perspective. There are many ethnic groups living in America, and one of them is the Chinese Americans. America is like a mosaic with various ethnic groups living there. This study will seek "Mother Tongue" written by Amy Tan in the light of ethnic autobiographical considerations. This autobiographical source indicates how the language creates boundaries and it pushes characters into silence. This silence is a kind of psychological loneliness and cultural alienation. Tan closely experiences the otherness with her ethnic difference and she uses the genre of ethnic autobiography while narrating her personal memories because the real issues always affect the readers more deeply. Besides the sociological concerns such as language, it also explores the life of Tan with her own personal expressions. Therefore, it can be considered sociological, biological, and autobiographical text since it deals with multi-dimensional critical outlooks. It is also a great example inside protest literature because it criticizes ethnic discrimination with the examples from the life of Chinese American. From which perspectives does "Mother Tongue" approach the ethnic autobiography? How do the Chinese-Americans suffer from hardships in American society? What does the identity of Chinese-Americans mean for themselves? This paper tries to shed light on these questions in the framework of different ethnicities in America.

Keywords: Ethnic autobiography; Chinese-American; Race; Minority group; Amy Tan.

 Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Introduction

The ethnic autobiography is a great source for seeing the individual and collectivist roots from the aspect of ethnic considerations, and so they are the reflections of racial and cultural sides of nations. Besides their common identities, these works can be the proof of their existences in America, and they can contact between each other's experiences and hardships. They portray the life itself from the frame of their ethnic perspective. Amy Tan is one of them who creates the Chinese-American ethnic consciousness with their sincere and direct writing style. She is the child of Chinese immigrant parents, and so her narration is full of in-between memories and traumas. Her autobiographical narration approaches the racial issue from the sociological and cultural aspects, and so it is a kind of historical agenda. Autobiographies are mostly used to teach the culture itself because it deals with not only history, but also personal issues. The following quotation explicitly reveals the essence of autobiography: "Autobiography,' now the most commonly used term for such life writing, thus described writing being produced at a particular historical juncture, the early modern period in the West with its concept of the self-interested individual intent on assessing the status of the soul or the meaning of public achievement" (Smith and Watson, 2001, 2). Thus, the autobiographies are considered the projection of self and community together like the bridge between history and psychology as it does not only concern about the story but also its cultural, historical, and social connections in life.

Amy Tan achieves to write the ethnic autobiographical texts with diverse concerns such as the linguistic problems, cultural adaptation and personal narration of her family life. "Mother Tongue" is a significant manifestation of mother and daughter relationship in the frame of their struggles towards each other and American society. Amy Tan is the narrator of the story and she reveals how the language which is the main figure in the recognition of identity, sociologically opens various social aspects. She starts with her self-experience about the identity itself, and she states:

I am not a scholar of English or literature. I cannot give you much more than personal opinions on the English language and its variations in this country or others. I am a writer. And by that definition, I am someone who has always loved language. I am fascinated by language in daily life. I spend a great deal of my time thinking about the power of language -- the way it can evoke an emotion, a visual image, a complex idea, or a simple truth. (Tan, 1990, 1)

Amy Tan's first narrative style attributes to the intimate and close outlook into the story because she is inside the story and plays an active role herself. Moreover, her connection to language points out the authorial identity and language as a sociological tool. For minority groups, language always constructs the wall between them and America in that they accustom

to talk with their mother tongues like Tan's mother here. Ethnic autobiographies use this kind of thematic approach since it deals with "matters that transcend the individual and the range of his [/her] inner life ... [and] form the larger structure of social and historical life." (Mills, 8). In the story, mother is an emotional figure for Tan in that she represents the family and Chinese culture itself. While referring her mother's incapability of speaking perfect English, Tan mentions her English speech as follows: "a speech filled with carefully wrought grammatical phrases, burdened, it suddenly seemed to me, with nominalized forms, past perfect tenses, conditional phrases, all the forms of standard English that I had learned in school and through books, the forms of English I did not use at home with my mother" (Tan, 1990, 1). This ethnic autobiographical excerpt stresses the idea of American's dominant and oppressive hegemony with its institutions like the schools. America's oppression is also seen within the language of Tan's mother that is full of "broken" or "fractured" English in the eyes of Americans. In response to this kind of racist and insulting commentaries, Tan's reaction glorifies her mother and ancestral culture: "but to me, my mother's English is perfectly clear, perfectly natural. It's my mother tongue. Her language, as I hear it, is vivid, direct, full of observation and imagery. That was the language that helped shape the way I saw things, expressed things, made sense of the world" (Amy, 1990, 2). Her mother's natural style indicates Tan's close relations towards her own culture and tradition. Despite living in America, they are still in desire of their intimate expressions. For Tan, her mother is the embodiment of naivete. Throughout the story, Tan reveals many memories and experiences about herself and this side enriches the racial and ethnic features in autobiography. Thus, it explores both cultural and historical source in Chinese-American literature as it deals with Tan's life and her close relationship to her mother sociologically and psychologically.

The author's background is the most significant point in the field of ethnic autobiography because the experiences of writers lead the readers' expectations. The following statement directly points out this process as Chinese American writer Amy Tan is the representation of her own ethnicity with her intimate writing source:

Readers also have expectations about who has the cultural authority to tell a particular kind of life story, and they have expectations about what stories derived from direct, personal knowledge should assert. For instance, readers expect the slave narrative to be written by an exslave, or the Holocaust narrative to be written by a survivor or survivor descendant, or the narrative of nationalization or exile to be written by an immigrant (Smith, 2001, 30).

Amy Tan is born into the practices of American worldview, and so she gets easily accustomed to live under white privileged practices. However, her mother had many troubles about language. "Mother Tongue" is a great embodiment of people who have linguistic problems because of their identities as minority groups in America. As mentioned in the quotation, readers always expect cultural differences while reading the ethnic excerpts such as

ethnic autobiographies. These kinds of sources also reflect the authors' lives in a sincere mood. Like Amy Tan there are many authors who live first-second generations cultural alienations towards America. Tan is a good connection with her mother and so she communicates with her very well. Nevertheless, most children of the minority group have great troubles with their own mother and father in terms of understanding the cultural essences and principles. Cultural authority shapes the principles in any country and throughout history America is governed by white people. Therefore, the historical background of America is full of racial discriminations towards ethnic minorities.

The ethnic autobiography creates both instructive and emotional tone for readers because it is the real life. Amy Tan here focuses on her personal experiences about her mother and so she has also emotional moments while writing it. The power of language is seen with diverse real-life experiences in "Mother Tongue." Among her experiences, the most emotional one is that Tan is ashamed of her mother's 'broken' English and she pretends as if she is her mother while talking with their friends or their parents on the phone. She states: "my mother has long realized the limitations of her English as well. When I was fifteen, she used to have me call people on the phone to pretend I was she" (Tan, 1990, 2). This event memorizes the painful experiences for Tan because she meets racial and ethnic discrimination in American society and she tries to handle these issues. Another painful event is the hospital appointment of her mother. She lives some hardships and Tan reveals it in this way: "My mother had gone to the hospital for an appointment, to find out about a benign brain tumor a CAT scan had revealed a month ago. [...] She said they did not seem to have any sympathy when she told them she was anxious to know the exact diagnosis, since her husband and son had both died of brain tumors" (Tan, 1990, 2-3). Tan's mother faces many difficulties because of her language that comes from her ethnic situation. After having narrated her mother's experiences, Tan, like other autobiographical writers, also "become reader(s) of their experiential histories, bringing discursive schema that are culturally available to them to bear on what has happened" (Smith and Watson, 2001, 27). At that point, ethnic autobiographies construct a mirror for their writers because of presenting harsh realities for themselves.

The Ethnic Analysis of "Mother Tongue"

Ethnicity is a collective state of minds for people who have common history and its definition mainly encompasses cultural, social, and historical points. For most people the meaning of home is ancestral roots and their traditional systems. The following statement explicitly shows the definition of ethnicity from the cultural point of view:

An ethnicity is a collective that has a shared common name, a shared myth of common descent, shared historical memories, one or more differentiating elements of common culture, an association with a specific "homeland," and a sense of solidarity for significant sectors of

the population. A subjective sense of being a group—that is, subjective identification with the group by its members—is essential. (Zagefka, 2016, 1)

Cultural commonalities arise from the countries' common history because of respecting the same values. Ethnicity is in similar considerations at that point, as if you have a common history with other people, you can easily adapt to the environment. The minority groups living in America do not feel like home because of being far away from their own culture. Cultural alienation can be a perfect illustration of this issue and people can suffer from the identity problems. At that point, people live identity crisis. Erikson, Prelinger and Zimet summarize this issue in the theoretical perspective:

An apparently central assumption underlying the writings on identity crisis is that there is a single, definable phenomenon that constitutes identity crisis Erikson (1956) described a unidimensional continuum ranging from firm identity to confused or diffused identity Prelinger and Zimet (1964) relabeled the problematic end of Erikson's continuum as "diffuse-conflicted," but they continued to think of a unidimensional continuum (qtd in Baumeister, 1985, 407).

The most important point here is the unidimensional position of identity crisis that comes from both psychological and physical state of minds. There is a complex process to comprehend the idea of identity crisis, as it brings unsolved situations such as cultural values, traditions, or habits. These are unstable truths for human beings and every person belongs to their own cultural traits. For instance, if you are Chinese, you can look for Chinese traditions in the place where you live. Thus, minority groups in America cannot express themselves properly in that they conflict in the practices of white privileged American lifestyle.

Amy Tan starts with the presentation of her identity as a writer and so it is the indicator of her intimate relations with language itself. Although her origin comes from China, her American identity makes her writing style Americanized and Tan reveals how she is obsessed with English itself. She loves English so much that her identity as a writer shows her emotional and sincere mood in the life. She always believes the power of language as people can use the language itself to be understood by others. She also emphasizes her success thanks to the admiration in English. Although her origin is based on Chinese culture, she is a writer in American literature. With "Mother Tongue" she experiments with the importance of English for her life and family. She explains its useful side in the beginning of her work:

I am a writer. And by that definition, I am someone who has always loved language. I am fascinated by language in daily life. I spend a great deal of my time thinking about the power of language -- the way it can evoke an emotion, a visual image, a complex idea, or a simple truth. Language is the tool of my trade. And I use them all -- all the Englishes I grew up with. (Tan, 1990, 1)

Tan explores her own life within the context of the power of language from sociological and cultural aspects. She discusses about the Chinese children's success towards Math rather than English, and she expresses: "this was understandable. Math is precise; there is only one correct answer. Whereas, for me at least, the answers on English tests were always a judgment call, a matter of opinion and personal experience" (Tan, 1990, 3). These statements are full of ethnic anxiety and unequal circumstances for Chinese-Americans as they seem they are incapable of expressing themselves. Language is always seen as a problem for ethnic minorities in that they indicate the collective identity for each nation. Tan's protesting nature explicitly reveals her determinative character. Despite all troubles coming from the ethnic differences, Tan achieves her dreams, but she faces the white discrimination and she states this event as follows:

Fortunately, I happen to be rebellious in nature and enjoy the challenge of disproving assumptions made about me. I became an English major my first year in college, after being enrolled as pre-med. I started writing nonfiction as a freelancer the week after I was told by my former boss that writing was my worst skill and I should hone my talents toward account management. (Tan, 1990, 4)

The white interruption indicates the hypocrisy of white dominant society, and the ethnic groups try to survive with their aims. At the end of the story, the close relationship between Tan and her mother reveals how the family is important because Tan writes her experiences while thinking of her mother. America can be so cruel to the minority groups like the mother of Tan. Her mother's in-betweenness affects her psychological state because the lack of something always makes people depressive. Even Tan is affected by her mother's 'broken' English, but she supports her mother every time. At that point, the mother-daughter relationship indicates how they have a strong connection. The following quotation includes both sensitive and intimate connotations:

And the reader I decided upon was my mother, because these were stories about mothers. So with this reader in mind -- and in fact she did read my early drafts--I began to write stories using all the Englishes I grew up with: the English I spoke to my mother, which for lack of a better term might be described as "simple"; the English she used with me, which for lack of a better term might be described as "broken"; my translation of her Chinese, which could certainly be described as "watered down"; and what I imagined to be her translation of her Chinese if she could speak in perfect English, her internal language, and for that I sought to preserve the essence, but neither an English nor a Chinese structure. (Tan, 1990, 4)

Tan's mother has troubles about language and this limitation is a great problem for herself. Tan tries to imitate adult voice in the role of her mother and this is a significant example of role-shifting between the mother and the daughter. From the perspective of a daughter, being a mother is a harsh duty and it is a kind of burden. It is also America's shame

since people in America hide their identities due to not have a perfect English. The statement that is mentioned-below clearly indicates how the first-generation Chinese American suffers from the problem of communication and that is why Tan tries to be a mother in this context:

My mother has long realized the limitations of her English as well. When I was fifteen, she used to have me call people on the phone to pretend I was she. In this guise, I was forced to ask for information or even to complain and yell at people who had been rude to her. One time it was a call to her stockbroker in New York. She had cashed out her small portfolio and it just so happened we were going to go to New York the next week, our very first trip outside California. I had to get on the phone and say in an adolescent voice that was not very convincing, "This is Mrs. Tan" (2).

It clearly shows the achievement of the mother-daughter relationship and the autobiographical genre perfectly presents the story itself. The author Tan is the main character in her own story and it strengthens her experiences within a close eye for herself. Personal relationship always raises awareness for the readers as they want to see the story deeply. In the autobiographical theory the importance of 'I' is stated as follows:

The "I" available to readers is the "I" who tells the autobiographical narrative. This "I" we will call the narrator or the narrating "I." This is the "I" who wants to tell, or is coerced into telling, a story about himself. While the historical "I" has a broad experiential history extending a lifetime back into the past, the narrating "I" calls forth only that part of the experiential history linked to the story he is telling. (Smith and Watson, 2001, 59-60)

The language is always seen as the communicative tool besides its sociological and cultural meanings. Thus, "Mother Tongue" can be a great source in the context of sociology besides history. Chinese immigrant mother has linguistic troubles in the process of understanding and expressing herself in America. In the story, Tan's last expressions that are told by her mother's understanding "so easy to read" implies the successful communication between Tan and her mother. The conflicts between generations are still on-going process in America and most of them are caused from the reason that is mainly about the language itself. Therefore, it can be said that the power of language is significant especially between first and other generations in many groups.

There are many restrictions in the field of American policies including education, health, and economy. One of them that Tan stresses the problem of treatment on the hospital indicates how the first-generation minority groups like Tan's mother suffer from many hardships. Even they cannot take the treatment. The following quotation expresses the ignorance of American history towards minority groups, because it is obvious that Tan's mother is in pain with the deaths of her husband and son. Despite all these painful memories, she faces with American's prejudiced discrimination. At that point, identity is also scattered into pieces because Tan's mother cannot belong to anywhere with her complex feelings.

People's hostile behaviors cause from her ethnic identity and badly accented language. However, it is a kind of exclusionary action. Tan detailly mentions about this issue as follows:

My mother had gone to the hospital for an appointment, to find out about a benign brain tumor a CAT scan had revealed a month ago. She said she had spoken very good English, her best English, no mistakes. Still, she said, the hospital did not apologize when they said they had lost the CAT scan and she had come for nothing. She said they did not seem to have any sympathy when she told them she was anxious to know the exact diagnosis, since her husband and son had both died of brain tumors. She said they would not give her any more information until the next time and she would have to make another appointment for that. So she said she would not leave until the doctor called her daughter. She wouldn't budge. And when the doctor finally called her daughter, me, who spoke in perfect English -- lo and behold -- we had assurances the CAT scan would be found, promises that a conference call on Monday would be held, and apologies for any suffering my mother had gone through for a most regrettable mistake. (Tan, 1990, 2)

America deals with chaos in relating to the ethnicity because of having various cultures. At that point, there are many ethnic autobiography writers who are from different countries and these are in arguments with white privileged class in America. Bergland (1994) states this statement: "In the United States, ethnicity has generated debate and struggle. Fundamentally, controversies center on meanings of the word, ethnicity, and the relationships between ethnic and non-ethnic implied by the definition Distinctions between race and ethnicity compound the debate" (71). In America ethnic minorities have also the problems of their representations. Tan expresses this issue in "Mother Tongue": I have been thinking about all this lately, about my mother's English, about achievement tests. Because lately I've been asked, as a writer, why there are not more Asian Americans represented in American literature." (Tan, 3) This statement reveals the questioning of her cultural existence in America. Tan wants to see more Asian examples in American literature. In that way, she can feel like home. Even if she was born in America, her ancestral background is based on Chinese culture. Therefore, she has multi-dimensional point of view towards life. Tan, like other minorities, lives otherness and alienation in America, but she also gets accustomed to live there.

Conclusion

In conclusion, autobiography presents the lives of author as well as the historical and cultural circumstances at that time. Thus, it has a multidimensional aspect because of concerning about various issues. Ethnic autobiographies investigate the individuals' experiences and it is an important embodiment of subjective issues. These subjects can be the indicators of communities' cultural backgrounds such as religion, ethnicity, and identity, and so it reveals the larger collectivities in the end. This genre opens a lot of opportunity for seeing the lives of authors in detailed, and Tan's "Mother Tongue" creates a perfect example

for indicating the existence of her ethnic group in addition to the author's individualistic and collective consciousness. Thus, "Mother Tongue" is a kind of sociological agenda in terms of dealing with the Chinese Americans' experiences in American life. It is important to explain the identity politic to understand the background of identity crisis and problem. Identity politics is "a political approach based on people prioritizing their particular racial, religious, ethnic, sexual, social, cultural or other identity, instead of engaging in more traditional, broad-based party politics" (Zhitong, 2020, 532). Most second or first-generation Chinese people (e.g., Tan's mother, who is first generation) feel closer to their own ancestries. Most first or second generations are strongly bound to their ancestral roots and it creates their cultural identities. The status of identity relates to nations' ethnicity and origin in general. People are always in the search of their cultural belongingness at that point.

Tan's mother does not know English although she lives in America and she feels her Chinese identity more than American. She also does not want to be as Americanized with the practices of white society. Her ethnic identity is oppressed and insulted that she does not learn English. It is also seen as a kind of rebellion in herself. Most of the first or second generation are not treated well by Americans. That is why they cannot feel like home in the US and the identity crisis is an ultimate result of all these circumstances. Ethnic autobiography deals with the real-life issues of ethnic minorities and so it encompasses both ethnicity and real-life experiences, and so it is the history itself. Ethnic autobiographies show both historical experiences and personal memories. Thus, it is a kind of historical agenda. The ethnic autobiographies bring commentaries about racial perspective in America because of dealing with minority groups. At that point, it sometimes should be related to the harsh prejudices with racist considerations. America has a multicultural structure and so there are many ethnic minorities living together. At that point, racist discourses are common with racial attacks, social chaos and violence towards the ethnic minorities. America's mosaic structure is about its social and cultural life closely and it should be harmonious relations between different cultures at the same time. Otherwise, the country turns into the devastating and chaotic structure. However, in history America has many prejudices towards minority groups and even now it still has. For example, Ku Klux Klan is a kind of death machine for minority groups like African Americans. for Asian Americans there were many illegal executions and they worked under harsh conditions to survive. These kinds of examples present the history of America and it is a great commentary about American society and culture itself.

Stereotypical considerations identify prejudices and discrimination in a white dominated American society and because of this reason ethnic minorities have difficulties in relating to the socialization. This process is learnt with behaviors, psychological status, and cultural situations. At that point, ethnic minorities behaviors are shaped by omnipresent American practices. Chinese Americans, who are one of the minorities in America, have their own

cultural values or traditional norms. However, with the process of socialization they enter the practices of American culture. The first generations live more troubles and they try to be accepted into the lifestyle of America. Identity crisis is another result of all these circumstances and it is an encompassing term in terms of relating diverse elements. Identity is shaped with diverse elements such as class, gender, sex, and race. Thus, individual's identity constructs the human beings culturally and socially. All is the formation of experiences as a result. The ethnic point is closely in relating to the society and its relations to the dominant culture, and it explores the author's "interior insight" ethnically. The autobiography also creates a sincere atmosphere with the use of first narration and intimate expressions from the mouth of author, and so this genre affects the readers deeply. Racial identity can be modified through autobiography because personal experiences shape the minds of human beings. Therefore, this genre is seen as a kind of deeply effective source and it explores both individual and collective roots. For example, Tan shows her Chinese identity in addition to her Americanness. These various identities reveal a different perspective in Chinese American literature. Furthermore, Tan's essential concern that is language that points out the unifying theme here as Tan's mother states at the end of the story: "so easy to read" and it seems so short but meaningful. Throughout the story, Tan achieves this meaningfulness with a close eye to her own life and the ethnic discriminations provide to understand how these kinds of people suffer from personal and social difficulties in American society. America is seen as a country of opportunity and it presents American dream for people all over the world. However, all discriminations and unequal behaviors towards ethnic minorities show how America is still racist and discriminatory country.

References

- Baumeister, R., Jeremy P. Shapiro and Dianne Tice. (1985). "Two kinds of identity crisis." *Journal of Personality*. 53(3):407 – 424
- Bergland, B. Ann. (1994). "Representing Ethnicity in Autobiography: Narratives of Opposition." *The Yearbook of English Studies, Ethnicity and Representation in American Literature*. Vol 24, pp. 67-93.
- Guibemau, M. (1995). "Identidad Nacional y Cultura: Un Análisis Crítico de la Teoría del Nacionalismo de Ernest Gellner". *Antropología*.
- Mills, C. Wright. (2000). *The Sociological Imagination*. Oxford: Oxford University Press.
- Mourello, B. Rodriguez. (1999). "Racial Identity through Autobiography: Re-covering the Past/Shaping the Future." Berks-Lehigh Valley College of Penn State University.
- Pun, M. (2017). "The Politics of Identity: The History of African Americans Reconsidered through Narratives." *Journal of Political Science*. 17:52.

- Renán R. (1990). "What Is A Nation?". *Nation and Narration*.
- Smith, S., and J. Watson. (2001). *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*. London: University of Minnesota Press.
- Stolley, K. (2005). *The Basics of Sociology*. Westport: Green Wood Press. Web
- Tan, A. (1990). "Mother Tongue." The McGraw-Hill Reader. Three Penny Review.
- Zagefka, H. (2016). "Concepts of ethnicity." *The Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity and Nationalism*, Wiley-Blackwell: Royal Holloway, University of London, UK.
- Zhitong, C. (2020). "Identity Dilemma of the Second-Generation Chinese Americans—Take Andrew Yang's "Rejecting Identity Politics" Strategy as an Example." *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 435.



<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 15.11.2022
Kabul Tarihi: 09.12.2022
Yayınlanma Tarihi: 28.12.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 15.11.2022
Accepted date: 09.12.2022
Published date: 28.12.2022

e-ISSN 2547-9865

Mısır'ın Fransızlardan Geri Alınışını Anlatan Bir Fetih-nâme: Kethüdâzâde Arif Efendi'nin Fetih-nâmesi

A Fetih-name Telling the Recapture of Egypt from the French: Kethüdâzâde Arif Efendi's Fetih-name

Öğr. Gör. Hasan Akgül
Bartın Üniversitesi,
Rektörlük, Ortak Dersler Bölümü,
hakgul@bartin.edu.tr,
0000-0003-1744-9480



Öz

Fetih-nâme, edebi bir tür olarak bir yerin fetih hadisesini anlatan müstakil veya bir kronik içinde bölüm şeklinde yer almış eserlerdir. Bu eserler; başlangıcından sonuna kadar bir yerin, şehrin veya kalenin alınmasını ihtiva etmektedir. Türk-İslam Edebiyatı'nda manzum ve mensur her iki şekilde de yazılabilen bu fetihnameler, edebi birer metin olmaları yanında, tarihi öneme de sahiptir. Eski Türk edebiyatında manzum, mensur veya manzum-mensur karışık birçok fetihname Arapça, Farsça ve Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Manzum olarak kaleme alınan fetihnameler genellikle mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Çalışmamıza konu olan fetih-nâmede de Osmanlı hakimiyetinde bulunan Mısır'ın 1798 yılında Fransızlar tarafından işgal edilmesinden 1801 yılında geri alınmasına kadar geçen sürede vuku bulan olaylar kısaca anlatılmaktadır. Kethüdâzâde Ârif Efendi tarafından kaleme alınan ve Fetih-nâme-i Garra Bâ Tevârîh-i Ra'nâ adı verilen fetih-nâme kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, Fetih-nâme-i Garra Bâ Tevârîh-i Ra'nâ tanıtılmaya çalışılacaktır. İlk olarak fetih-nâmeler hakkında genel bilgiler verilecektir. Ardından eser, genel hatlarıyla tanıtılıp şekil ve muhteva bakımından incelenecektir. Son olarak eserin transkripsiyonlu metni verilip eser, araştırmacıların istifadesine sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fetih-nâme; Tevârîh; Manzum; Kethüdâzâde Ârif Efendi; Mısır.

Abstract

Fetih-name, as a literary genre, is a piece of art that tells about the conquest of a place or that takes place in a chapter in a chronicle. These works are; It includes the taking of a place, city or castle from the beginning to the end. These fetihnames, which can be written in both verse and prose in Turkish-Islamic Literature, have historical importance as well as being literary texts. Many fetihnames in verse, prose or mixed verse-prose in old Turkish literature were written in Arabic, Persian and Turkish. Fetihnames, which were written in verse, were generally written in masnavi verse. In the conquest-nâme, which is the subject of our study, the events that took place during the period from the occupation of Egypt, which was under Ottoman rule by the French in 1798, to its recapture in 1801, are briefly described. The fetih-nâme eulogy, which was written by Kethüdâzâde Ârif Efendi and called Fetih-nâme-i Garra Bâ Tevârîh-i Ra'nâ, was written in verse. In this study, Fetih-nâme-i Garra Bâ Tevârîh-i Ra'nâ will be introduced. First of all, general information about fetihnames will be given. Then, the work will be introduced in general terms and examined in terms of form and content. Finally, the transcribed text of the work will be given and the work will be presented to the use of researchers.

Keywords: Commentary; Fetih-nâme; Tevârîh; Manzum; Kethüdâzâde Ârif Efendi; Mısır.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Fetih-nâme, sözlüklerde “açma, açılma, kapalılığı giderme, yol gösterme, yardım etme, ihtilafı halletme, hüküm verme ve zafer” anlamlarına gelen “feth” kelimesi ile “mektup, bitik, risale, kitap, mecmua” anlamlarına gelen “name kelimesinin birleşiminden teşekkül etmiştir. Terim olarak fetih-nâme, İslâm ve Türk-İslâm devletlerinde fethedilen beldeleri, kazanılan zaferleri haber veren mektup ve fermanlarla bu fetihleri anlatan tarihî eserlerin genel adıdır.¹ Edebiyat terimi olarak ise İslam ülkeleri ve Osmanlılarda kazanılan zaferler sonucunda fethedilen yerleri dost ve düşman komşu hükümdarlara, hanlara, şehzadelere, prenslere ve valilere mektup veya fermanlarla haber vermek için yazılan ve fetihleri anlatan tarihi eserlerin genel adıdır (Canım, 2014, s. 41). Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi fetih-nâmeler; hükümdarlar veya devlet ileri gelenleri tarafından ilgililere gönderilen ferman veya mektuplar, bir yerin fetih hadisesini anlatan müstakil veya bir kronik içinde bölüm şeklinde yer almış eserler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çalışmamızın konusu açısından ikinci tanım üzerinde durmakta fayda vardır. Bir yerin fethini anlatan müstakil veya bir kronik içinde bölüm şeklinde yer alan eserler; başlangıcından sonuna kadar bir yerin, şehrin veya kalenin alınmasını ihtiva etmektedir. Fetih-nâmeleri; düşman mağlubiyetiyle sonuçlanmış bir seferi veya zaferi konu edinen zafer-nâmelerden, bir gazayı ya da akını konu eden gazavât-nâmelerden, hatta fethi gerçekleştiren padişahların adlarıyla anılan Selim-nâme ve Süleyman-nâmelerden hem konu hem de üslup bakımından ayırmak mümkün değildir. Umumi tarihlerin dışında pek çok çeşidi görülen bu eserlerin başlıkları da böyle bir tasnif yapmayı zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak fetihnameleri, doğrudan doğruya resmi bir hüviyeti olan name-i hümayunlar ile fermanların genişletilmesinden doğmuş bir edebi tür gibi ele almak gerekmektedir. Türk-İslam Edebiyatı'nda manzum ve mensur her iki şekilde de yazılabilen bu fetihnameler, edebi birer metin olmaları yanında, tarihi öneme de sahiptir. Genel tarihlerde zaman zaman görülen eksiklikleri doldurdukları gibi hadiseleri ve bunlarda yer alan şahısları ayrıntılı bir şekilde anlattıkları için de ayrı bir önemi haizdir (Aksoy, 1997, s. 9-10).

Manzum tarih olarak da kabul edebileceğimiz fetihnameler Türkçe, Arapça ve Farsça yazılmıştır. Türk edebiyatında 15. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan fetihnameler manzum, mensur veya manzum-mensur karışık olarak kaleme alınmıştır. Manzum olarak kaleme alınan fetihnameler genellikle mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Ancak kaside nazım şekliyle yazılan fetihnameler de bulunmaktadır. Bu fetihnameler, müstakil olarak da yazılmış, bir divanın içinde kısa manzumeler biçiminde de yazılmıştır. Çalışmamıza konu olan *Fetih-nâme-i Garra Bâ Tevârih-i Ra'nâ* da kaside nazım şekliyle yazılmış kısa manzum bir fetihname olup müstakildir. Şimdiye kadar üzerine herhangi bir çalışma yapılmayan bu

¹ Aksoy, Hasan (1995) "Fetih-nâme", *TDV Ansiklopedisi*, C. 12, TDV Yayınları, İstanbul.

eseri, tanıtıp şekil ve muhteva bakımından inceleyeceğiz. Çalışmanın sonunda eserin transkripsiyonlu metnini vereceğiz.

1. Fetih-nâme'nin Tanıtımı

Eser, Ârif Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Asıl adı Hacı Mehmed Ârif Efendi olan müellif, 1768 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kethudâ-zâde namıyla da tanınan Arif Efendi'nin babası Re'isü'l-Ulemâ Sadık Efendi'dir. Osmanlı tarihinde Kethüdâzâdeler olarak şöhret bulmuş olan ve aslen Giritli olan bir aileye mensuptur. İyi bir eğitim alan müellif, dönemin birçok önemli hocasından muhtelif bilimlerde ders almıştır. Müderrislik, Anadolu Kazaskerliği, Bursa ve Halep mevleviyetleri² vazifelerini yapmıştır. Ârif Efendi, 1849 yılında 80 yaşlarındayken vefat etmiştir. Ârif Efendi'nin bilinen tek eseri *Dîvân*'ıdır. Bu eser *Dîvân-ı Kethudâ-zâde Ârif* adıyla 1271/1855 yılında İstanbul'da taşbaskı olarak 38 sayfa hâlinde basılmıştır. *Dîvân*'da 37 gazel, 2 kaside, 17 tarih, 4 tahmis, 3 muhammes, 6 kıt'a, 2 şarkı ve 16 beyit yer almaktadır.³

Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi ve Mısır'ın tekrar geri alınmasına kadar olan süreçte geçen olayların kısaca anlatıldığı eserde son olarak Mısır'ın geri alınmasına dair tarih düşürmek için yazılan iki tarih manzumesiyle sona ermektedir. Pek hacimli olmayan eser 185 beyitten oluşmaktadır.⁴

Müellif, eserinde telif sebebi ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Ancak, eserin başlığından ve içeriğinden hareketle işgal edilen Mısır'ın geri alınması üzerine kaleme alındığını söyleyebiliriz. Eserin sonunda düşürülen tarihlerden yola çıkarak eserin 1216/1801 yılında kaleme alındığını söyleyebiliriz.

Eserin tespit edebildiğimiz tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine, No: 1438'de kayıtlıdır. Talik hatla yazılan nüsha, 6 varak olup her varakta 20 satır bulunmaktadır. Kapağı kırmızı deri cilt olan nüshada serlevha müzehhep, cetveller ise yaldızlıdır.

1.1. Şekil Özellikleri

Nazım Şekli: Müellif, eserini kaside nazım şekliyle kaleme almıştır. Klasik kasidede bulunan nesîb, girizgâh, tegazzül, fahriye bölümleri bu kasidede bulunmamaktadır. İlk birkaç beyti felekten şikâyete ayıran müellif, dönemin padişahı Sultan III. Selim'i övdüğü methiye bölümünden sonra Mısır'ın fethini anlatmaya başlar. Konusunu anlatan müellif dua bölümüyle kasidesini bitirmektedir. Klasik kasidenin bütün özelliklerini yansıtmayan eserde

² Mevleviyet, Osmanlı Devleti'nde 15. Yüzyılın ortalarından sonra büyük ve önemli şehirlerin kadılıklarına verilen isimdir.

³ <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/arif-kethudazade-haci-mehmed-arif>

⁴ Hasan Aksoy (1997:11), fetihnameler ile ilgili çalışmasında eserin 240 beyitten oluştuğunu belirtmektedir. Ancak elimizdeki yegâne nüshada beyit sayısı 185'tir.

tarihi bir konunun anlatılması buna gerekçe gösterilebilir. Ayrıca eserin sonunda kıta nazım şekliyle yazılmış iki beyitlik bir tarih manzumesi bulunmaktadır.

Vezin ve Kafiye: Arif Efendi, eserini hezec bahrinin "mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün" kalıbıyla kaleme almıştır. Ancak eserin sonunda yer alan bir tarih manzumesini recez bahrinin "müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün" kalıbıyla yazmıştır. Vezin uygulamasında başarılı olan müellif med, zihaf, imale ve vasl gibi yöntemlere nadiren başvurmuştur.⁵

Meger nâm-âver-i baħr-ı zafer bir keştî-i devlet
Gelüp baħr-ı sefidden ittifâķî ol dem-i necvâ (b.65)

Ėapûdân Nâmdâr Pâşâ gelüp bu mevsim-i peykâr
Olunca rabtına keşfilere ol sâhil-i Ėabrâ (b.119)

Yegâne pâdişâh-ı kişve(r-â)râ vü ‘adâlet-kâr
Ki zât-ı pâkidir ziyet viren bu çarħ-ı nüh-tâķa (b.177)

‘Arûs-ı mülki zann itdî ki eyler ol Ėidîv ıtlâķ
O kâfir beyhude şâ(d ol)dı düşdî yâve eşvâķa (b.180)

Târîği lafz u ma‘nâde ‘Ârif budur bî-zâ’ide
Biñ iki yüz on altıda alındı Mış(r iķ)lîmi hep (b.185)

Müellif eserinde redif kullanmamıştır. Kafiye için sadece elif (l) harfinden oluşturan müellif, kafiye için genellikle sonu elif (l) harfiyle biten Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri tercih etmiştir. Müellif bazı beyitlerde sonu kısa ünlüyle biten Türkçe kelimeleri elif (l) harfiyle yazarak uzatmış ve kafiye oluşturmuştur. Birkaç beyitte de Batı kökenli kelimeleri aynı yöntemi kullanarak kafiye uydurmuştur.

Mebâdî-i beyânı şöyledir kim kâfir-i bî-dîn
Melâ‘în-i Fransızlarla ser-gerde Bonaparta (b.16)

⁵ İmale yapılan yerlerde sadece imale yapılan sesler, med yapılan Türkçe kelimelerin ise tamamı “İtalik” gösterilmiştir. Vasıl olan yerler de ise “()” işareti kullanılmıştır.

Duĥûl-ı Mış u te'dîb-i memâliki mübeyyinkâr
Yapup tertîb-i me'mûriyyet u fermân çeküp tuĥra (b.19)

Bonaparta Kılaber nâm bir kelbi idüp başbuĥ
Nihânî Mış'dan oldu girîzân tâ be-Marsilya (b.82)

Bi-ĥamdi'llâh yine teshîr ü feth itdi şeh-i devrân
Cihânî ĥarĥ kıldı mihr-i behcet nûr u işrâĥa (b.181)

1.2. Muhteva Özellikleri

Eserine “felekten şikâyet” beyitleriyle başlayan müellif, dönemin padişahı Sultan III. Selim'i öven beyitlerle devam eder. Ardından Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi ve Mısır'ın tekrar geri alınmasına kadar olan süreçte geçen olayları kısaca anlatmaktadır. Müellif son olarak Mısır'ın geri alınmasına tarih düşürmek için yazdığı iki tarih manzumesiyle eserini bitirmiştir. Eserde anlatılan başlıca olaylar şöyledir:

Napolyon Bonapart, anlaşmayı bozarak 50 bin askerle deniz üzerinden İskenderiye şehrini işgal eder. Sahte bir ferman ibraz ederek İskenderiye halkını kandırır. İskenderiye halkını kandırıp kendi tarafına çeken Fransızlar Kahire'ye doğru harekete geçer. Fransa böylece Mısır'da hakimiyetini güçlendirir. Bu arada İngiliz donanması İskenderiye'deki Abahor Denizi'nde demirleyen Fransa donanmasına saldırır. Yapılan deniz savaşında Fransa büyük bir yenilgiye uğratılır. Böylece Fransa ve Mısır'ın deniz bağlantısı kesilir. Bunun üzerine Fransa, Osmanlı topraklarına saldırarak Gazze, Remle ve Yafa'yı işgal eder. Ardından Akka Kalesi'ni kuşatır. Büyük bir direniş gösteren Osmanlı askerleri 69 günlük bir müdafaadan sonra gelen takviye kuvvetlerle Fransızlara karşı büyük bir zafer kazanır. Bu yenilgiden sonra Napolyon, komutayı Kleber adında bir komutana bırakıp Mısır'dan ayrılarak Marsilya'ya döner. Bu arada Yusuf ziya Paşa komutasındaki özel kuvvetler de Fransızların daha önce işgal ettiği bölgeleri geri alır. Son olarak Ariş Kalesi'ni tek hamlede alır. Bunun üzerine Fransızlar, anlaşma yapmak zorunda kalır. Yapılan anlaşmaya göre Fransızlar Mısır'ı tahliye edecek. Ancak Fransızlar Mısır'ı tahliye etmemekte ınatlaşınca Osmanlı Devleti donanmasını hazırlar ve İngilizlerle ittifak ederek Fransızların üzerine doğru harekete geçer. Yapılan savaşta müttefik kuvvetleri Fransızları mağlup eder. Böylece Osmanlı Devleti, Fransızların Mısır'daki üç yıllık egemenliğine son verir.

1.3. Dil ve Üslup Özellikleri

Ârif Efendi, eserini 18. yüzyılın başlarında kaleme almıştır. Müellif, ağır bir dille kaleme aldığı eserinde daha çok Arapça ve Farsça kökenli kelimeler kullanmıştır. Türkçe kökenli kelimenin az olduğu eserde, Arapça ve Farsçadan alınma kelime ve tamlamalar çoğunluğu oluşturmaktadır. Eserde Batı kökenli birkaç özel isim de yer alır

Hoşâ vaqt-ı halâvet-dâd u hengâm-ı neşât-efzâ
Mükerrer sükker-i zevk ile şîrîn bâldır dünyâ (b.1)⁶

Terâzû-yı zamâna pelle-i rûz u şebi alan
Ferahla kıldı bâzâr-ı şafâda pür-kef ü evfâ (b.5)

Mezîd-i hüsn ile âfâk oldı çün meh-i Ken'ân
Cihân buldı Züleyhâ-veş cemâl ü ziynet-i bâlâ (b.6)

O tarz âyîne-i 'âlem tehî jeng-i kederden kim
Dil-i mescûn u zindânî dahı vâreste-i zalmâ (b.7)

Eser, hacimce küçük olmasına rağmen Farsça ve Arapça kurula göre yapılmış çok sayıda tamlamaya yer verilmiştir. Eserde kullanılan tamlamalar, iki, üç ve daha fazla unsurdan oluşan tamlamalardır. Bu tamlamaların içinde çok sayıda Farsça bileşik isim ve sıfat da kullanıldığı için bol terkipli bir dil ortaya çıkmıştır.

Nerîmân-şavlet ü fer *kahramân-zûr* u *cihâd-ârâ*
Cihân-gîr-i mü'eyyed ter *cihân-bân-ı 'adû-fersâ* (b.12)

Zamânuñ kuṭbı Hâkḳ' uñ zıllı 'aşruñ *gavṣ-ı âgâhı*
Yegâne pâdişeh *Sulṭân Selîm Hân-ı gâzâ-pîrâ* (b.13)

Bu *seylü l-'arm-âsâ* ceyşi sedd ü bend için fi'l-hâl
Meded-cûy oldı yatdı şulḩa ol *haşm-ı saḳar-meşvâ* (b.92)

İderse *da'vâ-yı şâhib-kırânî şâh-ı kişver-gîr*
Sezadır işte *burhân-ı kavî-yi 'âlem-isti'lâ* (b.152)

⁶ Örnek beyitler, eserin elimizde bulunan yegâne nüshasından alınmıştır. (TSMK, Hazine, nr. 1438]

Dür-i 'âlem-bahâ vü gevher-i zât-ı hümâyûnı
Ola *revnağ-fezâ* her lahza *genc-i hıfz-ı hallâka* (b.182)

Müellif, Osmanlı Devleti ile Fransızlar arasında yapılan savaşı anlatırken canlı betimlemeler, kendine has teşbihler kullanmıştır. Bu da edebi bir zevkle yoğrulmuş beyitlerin oluşmasını sağlamıştır. Cesur askerler düşmanı öldürmek için hamle yapınca felek, kırmızı renkli kadeh gibi olup sahranın yanakları düşmanın kanının rengini aksetti. Yeryüzünün şah damarı savaş ateşini gören bir kıl olup iki ordunun üzerinde savaştığı bir iplik gibi oldu.

O şüc'ân eyleyüp saht hamle-i düşmen-küş u kattâl
O merdân gösterüp tünd şavle-i şîrâne-i gâzbâ (b.72)

Mişâl-ı sâgar-ı la'lîn oldu çarh-ı nîlî-fâm
Kılınca 'aks-i reng-i hûn-ı düşmenle ruh-ı şahrâ (b.73)

'Adû olduğça süllem vaz' ile bâlâ-rev-i bârû
Olurdu beyt-i gayyâya bağal-gîr üsrüb-i cân-hâ (b.74)

Süm-i top ile oldu bâ'is-i hatf-ı hod-i düşmen
Çıkardı hışnı yıkdıkça içinden kârdlar rahşâ (b.75)

Vürüd-ı kal'a vü saht iktihâma haşm pey-der-pey
Cidâr-ı münhedimden buldı şanma medhal-ı pehnâ (b.76)

Reg-i arzı kılup çün mûy-ı âteş-dîde nâr-ı ceng
Tedâhül eyleyüp ol rişte yek oldu dü cünde câ (b.77)

Tüfeng ü müşt ü hançer hançere hep müslim ü kâfir
Heme pây u giribân oldılar mahlût u pür-heycâ (b.78)

Fransız leşkeri zûr-ı kümât-ı dîne âhîr-kâr
'Adîmü't-tâke idbâr ile oldu hârib-i beydâ (b.79)

Sonuç olarak, *Fetih-nâme-i Garra Bâ Tevârîh-i Ra'nâ* dönemin din anlayışına uygun olarak kaleme alınmış bir eserdir. Edebi bir dille kaleme alınan eserde, lirik bir üslup mevcuttur.

2. Eserin Çeviriyazısı^{***}

Fetih-nâme-i Garra Bâ Tevârîh-i Ra'nâ

[Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün]

1. Hoşâ vaqt-ı halâvet-dâd u hengâm-ı neşât-efzâ
Mükerrer sükker-i zevk ile şîrîn bâldır dünyâ [1b]
2. Felek gürg-âşnâyî-tavr u kîn-âver idi evvel
Muvânisdir bu dem ihvân-ı dîn-i pâka mîş-âsâ
3. Huceste kârbân-ı müşk-bâr-ı müjde-i ser-şâ
Resân-ı bender-i dil oldı şevk ile zihî büşrâ
4. Büt-i çâh-ı kederden ser ber-âverde olup şimdi
Hemân şâhid-i kâm itdi kesib-i 'izzet-i 'ulyâ
5. Terâzû-yı zamâna pelle-i rûz u şebi alan
Ferahla kıldı bâzâr-ı şafâda pür kef ü evfâ
6. Mezîd-i hüsn ile âfâk oldı çün meh-i Ken'ân
Cihân buldı Züleyhâ-veş cemâl ü ziynet-i bâlâ

^{***} Metin oluşturulurken Transkripsiyon alfabesi dikkate alınarak hazırlanmış, nüshanın varak numaraları metnin sağ tarafında gösterilmiştir. Nüshada olmayıp tarafımızdan eklenen kısımlar da köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Bütün çabalara rağmen okunamayan kelimelerin yanına "(?)" işareti koyulmuştur. Nüshada silik olup okunamayan kısımlar dipnotlarda belirtilmiştir. Vezin ve söyleyiş gereği birleşik kelimelerin oluşumunda düşen vokaller (') işaretiyle gösterilmiştir. Örnek: Ki ol = K'ol. Farsça, tekrar edilen kelimeler arasına giren ekler her iki kelimeye kısa çizgi (-) ile birleştirilmiştir. Örnek: yek-be-yek. Türkçe eklerde metindeki vokallerin yazımına uyulmuş, vokali olmayan ekler dönemin dil özelliklerine göre okunmuştur. Sonu "p" ile biten Türkçe ekler nüshadaki gibi "ب" harfiyle değil, "p" ile yazılmıştır.

7. O tarz âyîne-i 'âlem tehî jeng-i kederden kim
Dil-i mescûn u zindânî dahı vâreste-i zalmâ
8. Şemîm-i 'anberîn pîrâhen-i Mısr oldu bûy-efşân
Bu demde kalmadı pûşide-çeşm-i derd u gam aşlâ
9. Bu dem ol dem ki sulţân-ı meğâzî-sâz u dâd-âver
Şeh-i encüm-siper Dârâ-yı kişver-gîr ü mülk-ârâ
10. Şehinşâh-ı 'adû-efken dilîr-i şaf-der-i düşmen
Hudâvend-i tehemten-ten hidîv-i hâ'inân-ifnâ
11. Zafer-dest ü kader-şudret tırâz-ı mesned-i şevket
'Azîz-i Mısr-ı taht-ı salţanat hâkân-ı bî-hemtâ
12. Nerîmân-şavlet ü fer şahramân-zûr u cihâd-ârâ
Cihân-gîr-i mü'eyyed-ter cihân-bân-ı 'adû-fersâ
13. Zamânuñ kuţbı Hakk'ıñ zıllı 'aşruñ gavş-ı âgâhı
Yegâne pâdişeh Sulţân Selîm Hân-ı gâzâ-pîrâ
14. Kûşâd u fetih kıldı Şâhire iklîmini yekbâr
Tamâm iklîd-i kahr u luţf ile ber-vec-i istîfâ
15. Hınâ-bend-i gâzâ oldu dü dest-i Ümm-i Dünyâ'ya⁷
Kılup rîzân-ı hûn-ı haşm-ı bî-kişi bilâ-pervâ
16. Mebâdî-i beyânı şöyledir kim kâfir-i bî-dîn
Melâ'în-i Fransızlarla ser-gerde Bonaparta [2a]

⁷ Ümm-i Dünya: Mısır

17. Hâfî kaçd-ı bed iklîm-i MıŖır-ı pâk ile nâgâh
Olup peymân-Ŗiken kıldı 'uhûdı ser-te-ser ilgâ
18. Donanmasıyla sûy-ı baħrdan pence hezâr ecnâd
Gelüp İskenderiyye üzre itdi Ŗad ħiyel peydâ
19. Duħûl-ı MıŖr u te'dîb-i memâlik-i mübeyyinkâr
Yapup tertîb-i me'mûriyyet u fermân çeküp tuğra
20. Müzevver 'ayn kizb ü maħz keyd ü ħud'a-i ħâliŖ
Müberrâ Ŗıdıkdan ancak dürûğ ü iftirâ fehvâ
21. Bu gûne sâħte fermân kıilup ibrâz o Ŗarrârân
Ma'âza'llâh dîn ü devlete âheng itdiler ħâŖâ
22. Beyân-nâme deyü neŖr itdi evrâķ-ı dağal-âlûd
Ser-â-pâ irtikâb ü ser-te-ser tezvîr-i bî-iħŖâ
23. Muğaffel sâde-dil İskenderiyye ħalk u sükkânın
Fırifte kıldı kezbuñ itdiler taŖdîķ ile iŖğâ
24. Rızâ-baħŖ-ı vülûc-ı belde olduķda o eblehler
İdüp der-kâr evvel aħz u ħaŖb u ħayyiz ü İvâ
25. Bu Ŗavr-ı bâz-gûn-na'l-ı Ŗitâb u zûd ile kıldı
'İnân-ı esb-i 'azmi Kâħire kaçdı için irĖâ
26. Olunca ceyŖ u Ŗâbûr ile vârid-i Ümm-i Dünyâ'ya
Cünûd-ı MıŖr itdi ħarb u ħarba birbirin iğrâ
27. Nikâb-ı bû's-ı rûy-ğ 'âbis-i rezm oldu çün kâŖif
Ŗanâdîdi zen idi Ümm-i Dünyâ'nuñ o dem ħuyâ

28. İderdi cüst-cûy-ı çeşm-i sûzen kim ola pinhân
Pes-i çarha vedûkîŞZH eyleye yâhûd hafî me'vâ
29. O kazgânî rikâb eblağ-süvâr mîrân ü memlûkân
Girîzân oldılar hemçün gazâl-ı bâdiye-peymâ
30. Meger meydân-ı cübnuñ râyizi geb-zen imiş anlar
Çü tıfl-ı ney-süvâr bî-kâr-ı peykâr oldılar zîrâ
31. Olup kâfir perîşân-sâz-ı cünd-i Mışriyân her sû
O iklîm-i dil-ârâya dirîgâ kıldı istîlâ
32. Donanmasın müretteb kıldı rabt u lenger-efkende
Gurûr ile Abâhor pîşgâhın eyleyüp mersâ
33. Hayâle gelmeyen 'avn-ı Hudâ oldu o dem zâhir
Be-yümn-i mu'cizât-ı Hağ Resûl-i Yesrib ü Bağha
34. Ricâl-ı fâcir-i İngiltere kavmi ile ya'nî
Mü'eyyed oldu Hağ dîn-i mübîn ü rûşen ü beyzâ
35. Nice hengâmdır olmuş idi mesfûrlar pür-hışm
Fransız keştiyânın bahrda şad çeşm ile cûyâ
36. Vürûd-ı der-pey ile İngiliz Amrali bî-ârâm
Hemân oldu sefâyin-rân-ı ceng u hecme vü gavgâ [2b]
37. Şanâyî'-kârî-i nâriyye vü germî-i heycâdan
Abağor Bağrı⁸ döndi dûzağa pür-şûr u vâveylâ

⁸ Mısır'daki İskenderiye Körfezinin bulunduğu denize verilen isimdir. Bugün Abu Qır Bay ismiyle anılır. (<https://www.google.com/maps/place/Abu+Qir+Bay/@30.3870962,30.6618251,8.17z/data=!4m5!3m4!1s0x14f678af6c2a2b4b:0xa24bf0e677080bdf!8m2!3d31.3!4d30.166667>)

38. Zed ü bürd ü girîv ü dâr ü gîr ü şûriş ü âşûb
Fürûz u hark u gark u esr ü katl u şiddet-i şitâ
39. Nümûne-bağş-ı bû's-ı rûz-ı rustâhîz olup cümle
Donanma-yı Fransa buldı istîşâl ü hep imhâ
40. Dûvâr-ı harble fûlk-i Fransız firfirânsızdan
Dönüp girdâb-ı i'dâm içre nâbûd oldu ser-tâ-pâ
41. Bu vakte haşmı koymazdı ne yapsun n'eylesün am'ral
Bunuñçün işte tut fermân u am'ral dinmedi kaç'â
42. Neheng-âsâ olup sedd-i reh-i âmed şüd-i düşmen
Muqayyed oldu bahre hod-be-hod bî-emr ü istid'â
43. Françe hâşılı olduğda mülk-i Mısr'a müstevli
Bilâd ü havza vü eţrâfi oldu zabta çâpük-pâ
44. Nüfûsuñ keşreti Mısr içre tâ kim oldu meşhûdî
İdüp sükkânına ca'lî segâne başbaşa mahzâ
45. Şu rütbe kıldı neşr-i mekr o kâfir kimse ber-ğullâb
Girîbân-çâk-ı 'aql oldu çalup İblîs çün şeydâ
46. Gehî izhâr-ı tevîd itdi geh tavır-ı müsülmânî
Ġaraz tervîc-i kâr idi degil endîşe-i uhrâ
47. Sevâd-ı cem'iyet kesb eyleyüp Fellâh⁹ u 'Urbân'dan¹⁰
Hevâdâr-ı fesâdî kıldı haylî Kıbtî-i tersâ

⁹ Mısır çiftçisi.

¹⁰ Çil Arapları, bedeviler.

48. Fezâ-yı ihtilâl-âlûde oldı germ-tâz anlar
Ki ber-nehc-i tamâmı ideler tashîr her eshâ
49. Be-vâdî-i reh-i Kufrâ¹¹ vü remlistânı tayy ile
Gelüp Ğazze'yle Remle¹² Yâfa'yı¹³ ğaşb itdiler hayfâ
50. Gürâzende gürâz-âsâ olup dendân-ı tîz andan
Kavî şavletle 'Akka Qal'asın¹⁴ haşr itdiler hattâ
51. Şeyâfîn-i Frenk oldı birûn-ı şîşe-i tashîr
Süleymân-ı zamânuñ zabtına mevķûf ol dehyâ
52. Mesîr-i pâ-y-ı şûm-âlûd u cevlangehleri oldı
Ekâşî-i bilâd-ı milket ü tâ cânib-i Sînâ
53. Cerâd-ı münteşir-veş kıldılar ifsâd her sûyı
Virüp tohm-ı fiten vaz'ıyla ehl-i Şâm'a dek igvâ
54. İdince bu peyâm ü haţb-ı a'zam kar'-ı sem'-i şeh
Nişâr itdi mübârek dîdesi şad lü'lü-i lâlä
55. Qulûb-ı 'âleme hayret-fezâ oldı bu hâletler
Nümâyân oldı havf ü dehşet ü efkâr lâ-yuħşâ
56. Ekâzib ü havâdiş cefr ü reml ercâfı bir söze
Dûcâr-ı tengî-i dil oldı her şavb-ı fesih-ercâ [3a]
57. Za'îfü'l-fikr qaldı derd-i rüzze ile şikem-h'âran
Ğam-ı kahveyle ehl-i keyf oldı cümle pür-sevdâ

¹¹ Mısır'ın güneybatısında, Libya'nın güneydoğusunda yer alan bir kent.

¹² Bugün İsrail'de yer alan bir kent.

¹³ İsrail'de yer alan bir kent.

¹⁴ İsrail'in Akka şehrinde bulunan kale.

58. Sebât-ı kalb ile temkîn idüp el-ḥaḳ şeh-i 'âlem
Dürûğ u güft-gûyî gûşına hîç kılmadı ilḳâ
59. Zihî taḥsîn idüp iḳdâm-ı şâha ne celâdetle
Cüyûş-ı mümkiye imdâdın itdi 'Akka'ya isrâ
60. Huzûr-ı hırḳa-i pâk-ı Resûl'e ba'd ez-în ol şâh
Kibâr-ı devletüñ ihzâr ile 'aḳd eyledi şûrâ
61. Meḥâzîr u mazâr u sûd-ı mülkiyye olup îrâd
Teşâvürle tevâfuḳ buldı vech-i aḥsen-i ârâ
62. Mu'allâ-câh şadr-ı a'zamuñ Mışır üstine fi'l-ḥâl
Ḳarâr-gîr oldı ser-'askerligi ol vaḳt-ı sa'd-îfâ
63. 'Akîb-i 'aşr-ı Ḳur'ân'ı bu emre fâtiḫa oldı
Henüz ruḫsâ idi dest-i şeh ü erkân-ı nîkû-râ
64. Ğarîb bir fâl ḫayr u sırr-ı Ḥaḳ oldı bedîd Allâh
Ki pîrûzî vü fetḫ u nuşreti iş'âr ider a'lâ
65. Meger nâm-âver-i baḫr-ı zafer bir keştî-i devlet
Gelüp baḫr-ı sefidden ittifâḳî ol dem-i necvâ
66. Selâmet-yâbî-i ihtâr-ı baḫr u şâdimâniçün
O endaḫt itdigi toplar daḫı gûşumdadır ḫâlâ
67. Muḫaşşal şıdḳ ile 'azm eyledi serdâr-ı vâlâ-şân
Ḳılup techîz-i emr lâzımın sultân-ı yem-baḫşâ
68. O demler şest u nüh rûz itdi düşmen 'Akka'yi tazyîḳ
İdüp zabṭa hücûm-ı dâ'im ile kuşış-i aḳşâ

69. Vüfûr-ı za'f-ı maḥşûrîn u vehn-i hışn ile cümle
Giriftâr-ı yed-i küfr olması bî-şek idi ammâ
70. Kerâmet ma'deni şâh-ı cihânı Hâk ide dâ'im
Buyurdu ğayreti feryâd-resen oldu zihî cedvâ
71. Mu'allem ceş-i çiftlik¹⁵ ol güzîde nuḥbe merdânı
Serî'an eyledi imdâda tesyâr ol şeh-i dânâ
72. O şüc'ân eyleyüp saht ḥamle-i düşmen-küş u kıttâl
O merdân gösterüp tünd şavle-i şîrâne-i ğazbâ
73. Mişâl-ı sâĝar-ı la'lîn oldu çarḥ-ı nîlî-fâm
Kılınca 'aks-i reng-i hûn-ı düşmenle ruḥ-ı şahrâ
74. 'Adû oldukça süllem vaz' ile bâlâ-rev-i bârû
Olurdu beyt-i ğayyâya baĝal-ĝîr üsrüb-i cân-ḥâ
75. Süm-i top ile oldu bâ'is-i ḥatf-ı ḥodî düşmen
Çıkardı hışnı yıkdıkça içinden kârdlar raḥşâ
76. Derûn-ı kal'a vü saht iktihâma ḥaşm pey-der-pey
Cidâr-ı münhedimden buldı şanma medḥal-ı pehnâ [3b]
77. Reg-i arzı kıllup çün mûy-ı âteş-dîde nâr-ı ceng
Tedâhül eyleyüp ol rişte yek oldu dü cünde câ
78. Tüfeng ü müşt ü ḥançer ḥançere hep müslim ü kâfir
Heme pây u girîbân oldılar maḥlûṭ u pür-heycâ

¹⁵ Ceyş-i çiftlik: Tımar sahiplerinin çıkarmakla yükümlü olduğu askeri birlik

79. Fransız leşkeri zûr-ı kümât-ı dîne âhîr-kâr
‘Adîmü ‘t-tâke idbâr ile oldu hârib-i beydâ
80. Firâr-ı kâhkarî itdi derûn-ı şebde mel‘ûnlar
Netîce olmadı tâb-âver-i seyf-i gûzât a‘dâ
81. Şükûh-ı ‘azm u şıyt-ı leşker-i enbûh-ı ser-‘asker
‘Adûya oldu bîm-efken o dem mânend-i ejderhâ
82. Bonaparta Kılaber¹⁶ nâm bir kelbi idüp başbuğ
Nihânî Mısr’dan oldu girîzân tâ be-Marsilya
83. O hengâm-ı zalâm-ı şûr idi kim ferr u heybetle
Sipehdâr-ı mu‘azzam menzile Yûsuf Ziyâ Pâşâ
84. Sebük-bâr eyleyüp Şâm’ı gûzâr ordu-yı hâş ile
‘Arûs-ı Mısr derd u ‘aşkı kıldı anı reh-peymâ
85. Hevâ-yı şâhid-i kâm ile Ken‘ân illerin cümle
Kılıp beyhûde itdi Ğazze‘ye ‘izz ü şeref i‘tâ
86. ‘Arîş’e¹⁷ sâye-endâz-ı celâlet oldu teshîre
İdüp tâ Ğazze‘den farî-ı şitâb ü sur‘at-ı yektâ
87. ‘Arîş’ün hışnını der-ceng-i evvel gâziyân kâhren
Ser-â-pâ itdi feth u katl-ı düşmenle cihâd ibdâ
88. Olup seyl-âbe-i tûfân-hurûş-ı ceyš-i dîn mevvâc
Cünûd-ı küfri ğarq-ı baħr-ı hûn itdi bilâ-ibkâ

¹⁶ Jean-Baptiste Kléber: Napolyon, Mısır’dan Fransa’ya döndüğünde orduya general olarak atadığı komutan.

¹⁷ El ‘Arîş (العريش): Sina yarımadasının kuzeyinde bulunan bir liman kenti.

89. Bumı bilmez ki hûn-ı düşmene dil-teşne şüc'âna
Anı teshîr itmek bir içim şudan dağı ednâ
90. Bu 'aks-ı neyl-i kâm âvâzesi Mısr içre küffara
Kılup 'aks oldılar câme-der-i neyl-zen hoşâ belvâ
91. 'Adû derk itdi miqyâs-ı tecârible hemân bildi
Revândır Mısr'a çün Nîl ol ğuzât-ı dîn ü hûn-bâlâ
92. Bu seylü'l-'arm-âsâ ceysi sedd ü bend içün fi'l-hâl
Meded-cûy oldı yatdı şulha ol ğaşm-ı sağar-meşvâ
93. Sefîrân u murahhaşlar 'Arîş'e itdiler meb'ûş
Esâs-ı silm vaz'ıyla temessükler olup imzâ
94. Şürût-'ağd oldı Mısr'ı taħliye bâbında anlarla
Kılındı kavlı u 'ahd ile sened i'tâ vü isti'tâ
95. Cenâb-ı şadr-ı vâlâ-câh pes ordu ile andan
Bilâ-mâni' kazıyye oldı dil-cû menzil u magnâ [4a]
96. Olundı def' çünkim fısk-ı iblîs-sîreten yekser
Gidildi Şâlihiyye¹⁸ hem dağı Belbîs'e¹⁹ bî-zarrâ
97. Bu hengâm içre ber-te'mîn nizâ'ı eyleyüp ihdâs
Fransızlar reh-i teng-i 'inâda oldılar meşşâ
98. Olup bed-fıkr ü sû-i zanna tâbi' ol kec-endîşân
Şahîf ü süst a'zâr ile 'ahdı kıldılar mülğâ

¹⁸ Şam'da bir kasaba.

¹⁹ Bilbeys olarak da anılan bu şehir Mısır'ın Şarkıye ilinde bulunmaktadır.

99. Bilâ-me'mûl nezd-i Mısr'da tâ ki sepîde-dem
İğâre itdi ordu üstine ol kavm-ı pür-şen'â
100. Bu nâ-merd ile teşât-i mevâkib kıldılar bâdek
Kavî peymânı nakz-ı mürtekib ol millet-i eşkâ
101. İdüp bî-garre serdâr-ı mu'azzez 'avdet-i Ğazze
Hużûr-ı 'izze kıldı bu kazâyı yek-be-yek inhâ
102. Fransızlar hayâl itdi ki bundan soñra şâhib-mülk
'Arûs-i Ümm-i Dünyâ-yı kırup itlâk ider îbâ
103. Zihî emr-i muhâl u bed-hayâl u fikr-i bātıldır
Ki görsün gayret ü îmân-ı şeh hâşâ bunı ah'râ
104. Serî'an ol hidiv-i bahr u berr tertîb-i nev kıldı
Hazâ'ınle ketâible mühimmat ile müstevfâ
105. Virüp re'sen cedîd ikdâr ile serdâr yine nîrû
Tedârik itdi berg ü sâz ahz-ı şârı tâ-ber-tâ
106. Donanmayı mükemmel ile deryadan dahı kıldı
Kıpûdânı Hüseyin nâmver Pâşâsını icrâ
107. Kral-ı İngiliz de düstî vü ittifâk ile
Ma'iyet itdi haşm-ı müşterek def'inde bî-keslâ
108. Sefâyîn eyleyüp techîz hizmet ârzûsıyla
Hicâzistân bahrın eyledi keşfilere mecrâ

109. Kılup ol kavm-i keyyis bezl-i naqd-ı gayret-i der-kîs
Donanmasıyla Keys²⁰ amrâle oldu ol şular mes'â
110. Maḥaṭṭ-i süfn idince kîs Abaḥor pîş-bînî kıldı
Hücûm ü ceng-i ḥaşm ile cüyûşın sâhile mülkâ
111. Ser-i fahrî kralın irse lâyık ebre kavmiyle
Ki başbuğ-ı cünûd-ı berri ebre kûmî-i veggâ
112. Nuḥustîn rezmde zabṭ-ı Abaḥor eyleyüp andan
Revân-ı cânib-i İskenderiyye oldu ol eşnâ
113. Hılâl-i rehde ḥarb ile olunca pâ-füşâr ol merd
Hezîmet itdi nâḥun-rîz-i Pariz 'askerüñ faḥşâ
114. Sipehdâr-ı 'adû ya'nî Manû²¹ nâmındaki ḥûka
Men ü rıtl ile semm-i dest-bürdi eyledi iskâ
115. O bed-kîş-i girîzâna kavî cây-ı penâh oldu
Hemân İskenderiyye Ḳal'ası ol melce'-i ḥârâ [4b]
116. Derûn-ı hışnda a'dâyı ḥaşre eyledi iḳdâm
Yine gayret idüp zaḥm ile ol mesfûr u ol cerḥâ
117. Bahâdır kûta kût oldu zihî bâzûsına kuvvet
Dem-i yâḳût-reng-i küştegân-ı ḥaşm-ı bed-pûyâ²²
118. Yed-i merg aña ḥayf ol cerḥ ile pençe kaçan şundi
Ḥaçanson²³ anşef oldu ceyşe sâlâr u nesâḳ-fermâ

²⁰ George Keith: İngiliz donanmasında bulunan bir amiral.

²¹ Fransız ordusu başkomutanı General Menou.

²² Bu beyit nüshada der-kenarda yazılmıştır.

²³ General John Hely-Hutchinson: İngiliz donanmasının başkomutanı.

119. Kıpûdân Nâmdâr Pâşâ gelüp bu mevsim-i peykâr
Olunca rabtîña keştîlere ol sâhil-i ğabrâ
120. Raşîd²⁴ ü belde-i Dimyât²⁵ ü Raḥmâniyye'yi²⁶ yekser
Döküp 'asker hemân fetḥ itdi ol żargâm nâm ibkâ
121. Ez îñ cânib virince şadr-ı 'âlî-câh orduya
Ser ü sâmnı oldı Yâfa'dan râhı yine ra'nâ
122. O ğayret-mend celb-i intikâm itmek için şâbâş
Kavî-dil kâşd-ı sûy-ı düşmen itdi pür-ğazab ammâ
123. Olup fetḥ-i tılısm-ı genc-i Mısr için 'azîmet-ḥ'ân
Kilîd-i ḥazmı der-dest itdi ol serdâr-ı ğam-mermâ
124. Kılıp derkâr-ı yüz necât-ı fikr ü re'y-i vâlâyı
Ḥavâş-ı zâtüñ a'mâl eyledi bir şûret-i ḥüsnâ
125. Bu cin-endîşe ḥaşmı kahr ile teshîr-i mülk itmek
Deyüp yâ Rab ne ğüne cilve-baḥş-ı kevn olur âyâ
126. Tevessül kıldı rûḥâniyyet-i sulṭân-ı kevneyne
İdince celb-i da'vât-ı şehinşeh ḥabbezâ tûbâ
127. Felâtı tayy idüp geçdi mesâfât-ı çölistânı
Resân-ı kurb-ı Mısr oldı çü leys-i ğâbe-i şecrâ
128. Kılıp derkâr çeşm u ğuş-ı hûşı deşt u eṭrâfa
Delîl-i râh itdi intibâhı ol ḥired-mağzâ

²⁴ Rosetta olarak da anılan şehir Mısır'ın kuzeydoğusunda bulunmaktadır.

²⁵ Mısır'ın kuzeydoğusunda bulunan bir liman kenti.

²⁶ Mısır'ın Buhayre vilayetine bağlı bir şehir.

129. Yine tensîk-i tâbûr ile düşmen Mısr şavbından
Tekâbül kaçd idüp orduya oldu kâdim-i feyfâ
130. Maşaf-ârâ-yı kâr u zâr olup gayret-keşân-ı hağ
‘Udâta kıldılar izhâr yevm-i hasret-i vilâdâ
131. Süyûf-ı sürh-rû oldukça hûn-efşân-ı bî-dînân
İderdi sevb-i mevt-i aḡmer-i kânî-i nâb iksâ
132. Muḡîk-i şadme-i tîğ olmayup nâçâr âḡir-kâr
Sitîzi itdi tebdil-i girîz-i a‘dâ-yı pür-ehvâ
133. Kılıp Mısr’a iyâbı nîm-bismil bîm-i cân ile
Hizîde oldılar çün mûş-ı dâm-üftâde-i a‘yâ
134. O dem serdâr-ı zî-şân u kapûdân-ı felek-‘unvân
Gürûh-ı müttefîk-kârân-ı zü’l-baḡş-ı vegâ-meclâ
135. Se sûdan cümle yek-dest-i vifâk ü def‘aten yek-bâr
İdince micmer ile âteş-i nâverdi pür-îrâ
136. Amân-h‘âh oldu mehl ile ‘adû itdi necât ümmîd
Tabaşbuş kıldı vaz‘-ı bûriyâ kûbî idüp inbâ [5a]
137. Hurûc ile mazîk-i Mısr’dan maşḡûb-ı istîmân
Rehâ-yâbî-i mâl u cân idi anlarda istircâ
138. Küşâd-ı bâb-ı naşr itdi zaferle ḡazret-i Fettâḡ
Ki geldi pâdişâha Ḡâhire miftâḡı şad ḡamdâ
139. Nerîmân-ı zamâne-yem kapûdân-ı dilîr-i ‘aşr
Vezîr-i bî-‘adîl u ḡahramân-ı berr ü hem deryâ

140. Pes ol encâsı tahmîl eyleyüp keştlere cümle
Diyâr-ı hodlarına aharî kıldı hemân iclâ
141. Teveccühle hulûş-ı pâdişâha şad hezâr ahsent
Cüyûşuñ Mısır'a idhâl ile dîni eyledi i'lâ
142. Diger fırayla ser-gerde Manû didikleri mel'ûn
Melâz itmiş idi İskenderiyye al'asın gîrâ
143. Şedîd iz'âc u tazýîk u neberd ü itihâm ile
Derûn-ı hışn oldu serlerine teng ü pür-bürhâ
144. Hâlâş-ı mehçe-i abeşleri'cün lâbe-güyende
Ser-â-pâ eyledi anlar da istîmân ile âvâ
145. Hemân küffâr ber-geşte olup altân-ı rîg-ı ters
Göründi dîdeye mânend-i timsâh-ı adîd-a'zâ
146. Eger zeyl-i amân-cüyîye anlar itmese rû-mâl
Teyakkun kıldılar mecmu'ına dûzah olur menfâ
147. Neheng-i bahr ü deryâ-yı şecâ'at hazret-i destur
apûdân-ı celîlü'ş-şân pâşâ-yı vüfûr-endâ
148. ılup ol küştenî hûkânı hem bâr-ı sefâyin hep
Bütün ard itdi merz ü bûmlarına hizy ile rüsvâ
149. ılındı kişver-i Mısır ü muzâfâtı küşâd u feth
Sipâh-ı küfri tenkîl ile buldı mülk istişfâ
150. Arâzî-yi muaddesden Hudâ seyf-i şerî'atla
Bürîde itdi pâ-yı şûm-ı Efrenc'i bilâ-ihfâ

151. Rimâl-ı bâdiye olsun mı cevlân-gâh ol kavme
Olunsun hacr kumda oynasun Pârîz'de bî-da'vâ
152. İderse da'vâ-yı şâhib-kırânî şâh-ı kişver-gîr
Sezadır işte burhân-ı kavî-yi 'âlem-isti'lâ
153. Zihî iqbâl-ı pür-te'sîr kim ihrâmdan enten
Zihî tevfiğ-i vefk ol baht kim fûlâddan aqvâ
154. Tamâm ibtâl-ı istidrâc idüp tîğ-i Selîm Hâmı
O Fir'avn'a ne oldu çün 'aşâ-yı Hazret-i Mûsâ
155. 'Adû itmekde Mısr'ı ihtilâs ile se sâle cây
Meger kim var imiş şöyle 'aceb bir hikmet-i mevlâ
156. Tûlon²⁷ dan lâzımât-ı ebniye ityân idüp bî-ğad
Şeb u rûz oldu âbâd itmege müzd-ver-i pür-eşhâ [5b]
157. 'Ayân kim deh hezâr kîseyle olmaz kâfirî bünyâd
O iklîme nice hışn-ı haşînler eyledi inşâ
158. 'Aceb bir kişver-i ma'mûr oldu Kâhire şimdi
Metânet buldı şol şûret ki vaşfı berter-i iğrâ
159. Bu ancak luğf-ı Hağ'dır kuvvet-i baht-ı hümâyündür
'Adû bir mülki ağız itse muharribdir degül bennâ
160. Cenâb-ı şeh- nesîc-i Mısr olan pûşîde-i beyti
Du sâl i'mâl u tanzîm ile İstanbul'da zîbâ

²⁷ Toulon: Fransa'nın güneyinde Akdeniz kıyısında bulunan bir liman şehri.

161. O 'âlî-hidmet-i câh-ı hilâfet olmadı ta'tîl
Kemâ-kân eyledi şurreyle ba's-ı Ka'be-i 'uzmâ
162. Nühustîn Hân Selîm'ün ağızı bu fethe kıyâs olmaz
Gazâ itdi şeh-i devrân küffâr ile müstesnâ
163. O merhûm almış idi mülk-i Mısır'ı dest-i Gavrî'den
Yed-i kâfirden aldı sâl-i gavrîde şeh-i vâlâ
164. Melâ'în-i Fransız'dan kılâ'-i Kıorfa'yı evvel
İdüp fetih u küşûd u kıldı bâlâ gazve-i kübrâ
165. Şadâ-yı şevket-i şâhânesi tutdı eķâlîmi
Pür oldu bîm-i şemşîriyle Avrûbâ vü Afrîkâ
166. Hâfîb-i nüh felek ol pâdişâh-ı 'âlem-ârânun
Ola tâ minber-i 'arş üzre gâzî huḫbesin h'ânâ
167. Zemîn-i mülk-i dîni eyledikçe bed-sigâliñ kaşd
Ola pâ-mâlder-i naķş-ı hazîr-âsâ şehinşâhâ
168. Mübârek 'anberîn bu mûy-ı rîşûñ taht-ı vâlâda
İde nûr ü sefid hemçün ketân ol hâlîk-ı bennâ
169. Mezîdü'l-'umr ol şad şevket ü iķbâl ü devletle
Rimâl-ı bâdiye oldukça mevc-engîz çün dâmâ
170. Bu nuşret kim elez ka'be'l-gazâl u neyşekerden hem
Anı tebrîk için şevk ile hâmem oldu çün bebġâ
171. Yerâ'am çâşni-senc-i şereng-i ġam idi evvel
Olup şimdi dimâġ-ı âlây-ı şehd-i neş'e-i ġarrâ

172. Veķâyî' hoş-güvâr u tatlı hıfz olsun deyü ancak
Cülâb-ı nazm ile oldu midâd-ı şûh-ı 'anber-sâ
173. Kıvâm-âverde itmek böyle ma'cûn-ı mülûkî-veş
Bulunmaz her suhan-ver hâmesinde miknet ü yârâ
174. Mezâķ-ı pâdişâh-ı 'âleme evfaķ gelürse ger
Olur nazmım o demde şîşe-i ķannâddan ahlâ
175. Netîce-sâz olup 'Ârif dü 'azbü't-ta'm-ı mısrâ'la
Hitâmü'l-misk ider inşâd iki târîh-i lezzet-zâ
176. Cihân şîrîn-kâm-ı ķand-ı vâlây-ı şafâ olsun (1216)
'Adûdan cümle Mısr'ı Şeh Selîm aldı yine haķķâ [6a]

Târîh-i Dîger

177. Yegâne pâdişâh-ı kişver-ârâ vü 'adâlet-kâr
Ki zât-ı pâkidir ziyet viren bu çarh-ı nüh-tâķa
178. Cenâb-ı Hâzret-i Sulţân Selîm kim vaşf-ı a'lâsı
Degil güncîde 'âlemde olan elvâh u evrâķa
179. Françe kıldı istflâ ile ahz Ümm-i Dünyâ'yı
Tamâm naķz itdi 'ahduñ oldu mazhar sû'-i 'ahlâķa
180. 'Arûs-ı mülki zann itdi ki eyler ol hidiv itlâķ
O kâfir beyhûde şâd oldu düşdi yâve eşvâķa
181. Bi-ķamdi'llâh yine teşhîr ü fetħ itdi şeh-i devrân
Cihânı ģarķ kıldı mihr-i behcet nûr u işrâķa

182. Dür-i 'âlem-bahâ vü gevher-i zât-ı hümâyûnı
Ola revnağ-fezâ her lahza genc-i hıfz-ı hallâka
183. Cihân pür-sûrdur sebt it bu târîhi hemân 'Ârif
Ferağ-zâd oldı fetih-i Ümm-i Dünyâ ıyd-i âfâka (1216)

Târîh-i Diğer

[Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün]

184. Ey Hân Selîm-i pür-kerem ey husrev-i Yûsuf-şiyem
Feth eyleyüp Mısr'ı bu dem kılduñ cihânı pür-ţarab
185. Târîhi lafz u ma'nide 'Ârif budur bi-zâ'ide
Biñ iki yüz on altıda alındı Mısr iklîmi hep (1216)

Sonuç

Bu çalışmayla şimdiye kadar üzerine herhangi bir çalışma yapılmamış olan *Fetih-nâme-i Garra Bâ Tevârih-i Ra'nâ Zafer-nâme* adlı eser tanıtıldı. Eser şekil ve muhteva bakımından incelendi. Ardından elimizdeki tek nüshaya dayanarak eserin çeviri yazılı metinleri verildi. Böylece Mısır'ın Fransızlardan geri alınmasına dair yazılan bu eser araştırmacıların istifadesine sunuldu.

Kethüdâzâde Hacı Mehmed Ârif Efendi tarafından kaleme alınan eserde, 1798 yılında Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali, bu işgal sonrasında üç yıllık süreçte yaşanan hadiseler ve Mısır'ın Fransızlardan geri alınması gibi olaylar manzum bir biçimde kısaca anlatılmaktadır. Eser, tarihi konuları anlatmak için pek tercih edilmeyen kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bundan dolayı eserde, klasik kaside nazım biçiminin sahip olduğu bütün bölümler bulunmamaktadır. Aruzun hezec bahrinin “mefâilün/mefâilün/mefâilün/mefâilün” kalıbıyla kaleme alınan eser 185 beyitten oluşmaktadır. Genel olarak övgü mahiyetinde yazılan eserde süslü bir dil görülmektedir. Müellif, eserinde konudan ziyade eserin üslubunu ön planda tutmayı tercih etmiştir. Bu yüzden sanatlı ve ağır bir dil kullanmıştır. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin daha yoğun olduğu eserde, Türkçe olarak fiil, edat, bağlaç vs. sözcük türleri kullanılmıştır. Eserin ağır ve sanatlı bir dille kaleme alınması anlatılan olayların ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Eser, her ne kadar ağır bir dil ve sanatsal bir üslupla kaleme alınmışsa da Mısır'ın Fransızlardan geri alınmasına dair yazılan önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, A. (1999). İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-asar li-Zeyli Zubdetü'l-Eş'ar. Ankara. AKM Yayınları.
- Aksoy, H. (1997). Tarihi Bir Belge ve Türk İslam Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetih-nâmeler. İLAM Araştırma Dergisi, 2(2), 7-19.
- Aksoy, H. (1995). Fetihnâme. TDVİ Ansiklopedisi, (c. 12, ss.470-472), İstanbul: TDV Yayınları.
- Babinger, F. (1992). Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri. (C. Üçok, Çev) Ankara: KTB Yayınları. (Orijinali 1927'de yayımlanmıştır.)
- Bayrak, M. O. (2002). Osmanlı Tarihi Yazarları. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Bursalı, M. T. (2005). Osmanlı Müellifleri, C.1. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Canım, R. (2000). Latifi, Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nüzemâ (İnceleme-Metin). Ankara: AKM Yayınları.
- Canım, R. (2000). Divan Edebiyatında Türler. İstanbul: Grafiker Yayınları.
- Coşkun, Ali, Y. Karaca, A. Özkılınç, A. Sivridağ, N. Yekeler, V. Atik (2020). Kaynaklarıyla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları.
- Çolak, K. (2008). Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801), Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, 10(2), 141-183.
- Devellioğlu, F. (2003). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2013). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (1983). Tarama Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gök, T. (2012). Bir Osmanlı Bilgini Kethüdazade Ârif ve Divanı. Journal of Turkology, 22(1), 17-30.
- Erdoğan İ. (2005). Kethudazade Arif Efendi ve Felsefi Görüşleri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(1), 171-188.
- İpekten, H. (2005). Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Levend, A.S. (2000). Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk, N. (2015). İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları Osmanlı Tarihçileri-Ahmedi'den Ahmed Refik'e-. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Parlatır, İ. (2011). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Yargı Yayınları.
- Redhouse, W. (2006). Turkish And English Lexion. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sezen, T. (2017). Osmanlı Yer Adları. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şemseddin S. (2010). Kamus-ı Türki. İstanbul: Çağrı Yayınları.



<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 08.08.2022
Kabul Tarihi: 20.11.2022
Yayımlanma Tarihi: 28.12.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 08.08.2022
Accepted date: 20.11.2022
Published date: 28.12.2022

e-ISSN 2547-9865

Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" Adlı Eserinin Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi

*Investigation Of Nermin Şenol Kalyoncu's
Work Titled "Salkımsöğütteki Orkestra"
In Terms Of Children's Literature*

Halil Kuru - Burcu Ünlü Kuru
Milli Eğitim Bakanlığı,
halilkuruoglu@gmail.com, burcuunlu09@gmail.com
0000-0002-0378-5259 - 0000-0002-1463-9310



Öz

Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğun seviyesine uygun olarak yazılan eserlerdir. Bu eserler, çocukların olumlu değerler kazanmalarını sağlamalı ve Türkçenin zenginliklerini aktarmalıdır. Günümüzde birçok çocuk kitabı yazılmaktadır. Bu eserler, çocuk edebiyatına uygunluk açısından incelenmelidir. Bu bağlamda çalışmada günümüz çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan Nermin Şenol Kalyoncu'nun örneklem olarak ele alınan "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserinin, çocuk edebiyatı açısından uygunluğu incelenmiştir. Eserin iç ve dış yapı özellikleri, çocuk edebiyatına uygunluk açısından değerlendirilmiştir. Eser, dış yapı özellikleri olarak; boyut, kâğıt, kapak, cilt, resim ve sayfa düzeni, içyapı özellikleri olarak ise; tema, konu, kahramanlar, dil ve anlatım açısından incelenmiştir. Nitel bir araştırma olan çalışmada, tarama modellerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Veri çözümleme tekniği olarak ise betimsel çözümleme tekniği kullanılmıştır. Yapılan çözümler sonucunda, "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserin, çocuk edebiyatı yapıtlarında bulunması gereken özelliklere sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Nermin Şenol Kalyoncu; çocuk edebiyatı; salkımsöğütteki orkestra.

Abstract

Children's literature products are works written according to the level of the child. These works should enable children to gain positive values and convey the richness of the Turkish language. Many children's books are written today. These works should be examined for suitability for children's literature. In this context, the suitability of the work of Nermin Şenol Kalyoncu, one of the authors of modern children's literature, called "Salkımsöğütteki Orkestra", which is considered as a sample, was examined in terms of children's literature. The internal and external structure characteristics of the work were evaluated in terms of suitability for children's literature. The work is examined in terms of external structure features; size, paper, cover, skin, picture and Page Layout, and interior structure features; theme, subject, heroes, language and expression. In the study, which is a qualitative research, the method of examining documents from screening models was used. As a data analysis technique, descriptive analysis technique was used. As a result of the analysis, it was seen that the work "Salkımsöğütteki Orkestra in" has the characteristics that should be found in children's literature works.

Keywords: Nermin Şenol Kalyoncu; children's literature; salkımsöğütteki orkestra.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

İnsan hayatının 2 ile 14 yaşları arasında geçen gelişimsel dönemine çocukluk çağı denir. Bu çağda, çocuğun gelişim sürecini etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Dil ve edebiyat alanı da bu unsurların başında yer almaktadır. Dil ve edebiyat, çocuğun estetik zevk kazanmasına katkı sağlaması bakımından önemlidir. Bu sebeple, çocukların estetik değeri olan, seviyelerine uygun, eğlendiren ve öğreten nitelikli çocuk edebiyatı eserleriyle karşılaşmaları gerekmektedir (Şirin, 2000; Sever, 2003; Şimşek, 2006; Yalçın ve Aytaş, 2012; Kuru, 2018).

Çocuk edebiyatı, dil ve edebiyat alanının bünyesinde yer almaktadır. Edebiyat ve dil için geçerli olan kurallar, çocuk edebiyatı için de geçerlidir. Edebiyat eserleri, bu kurallara uygun olarak hazırlanmalıdır. Bu bağlamda çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğun dil becerisini geliştiren, hayal dünyasına katkı sağlayan, olumlu değerler aktaran, öğreten, eğlendiren ve çocuk edebiyatının kurallarına uygun eserler olmalıdır.

Çocuk edebiyatı alanında verilen eserlerin hedef kitlesi çocuklardır. Eserlerin oluşturulmasında, çocuğa görelilik ilkesine önem verilmektedir. Bu önem sebebiyle çocuklar için yazılan metinler, çocukların bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özelliklerine uygun eserler olmalıdır (Dilidüzgün, 2003).

Nitelikli çocuk kitapları, çocukların ilgisini çeker ve okuma alışkanlığı kazanmasına fayda sağlar. Çocukların seviyesine, ilgi ve isteklerine uygun olarak yazılmayan kitaplar, çocuklara olumlu bir katkı sağlamaz. Bu bağlamda çocukların seviyesine uygun, ilgi çekici ve hayal dünyasını zenginleştiren kitaplar yazılmalıdır.

Günümüzde çocuk edebiyatı alanında birçok eser verilmektedir. Eserler, nicelik olarak yeterli seviyede olmasına rağmen, nitelik olarak istenilen seviyede değildir. Bu sebeple Türk çocuk edebiyatının henüz emekleme döneminde olduğunu belirtmek gerekmektedir (İpşiroğlu, 2008; Sever, 2013).

Türk çocuk edebiyatı alanında olumlu yönde gelişim ve ilerleme sağlamak amacıyla nitelikli ve seviyeye uygun eserler verilmesi gerekmektedir. Çocukların dil gelişimine katkı sağlayan, maddi ve manevi kültürel değerlerimizi içerisinde barındıran, olumlu değerler aktaran, okuma sevgisi kazandıran, çocuğun dünyasına hitap eden ve çocuğa görelilik ilkesi özelliğine sahip eserler yazılmalıdır.

Araştırmacılar çocuk kitaplarının seçiminde özenli davranılması gerektiğini belirtmektedirler (Cemiloğlu, 2001; Sever, 2004; Yıldız, 2008; Belet, 2008). Bu bağlamda günümüzde nitelikli çocuk edebiyatı eseri veren yazarların ve eserlerinin iyi araştırılması gerekmektedir. Günümüzde Türk çocuk edebiyatı alanında nitelikli eserler veren yazarlarımızdan bazıları: Bestami Yazgan, Yalvaç Ural, Gülten Dayıoğlu, Mavisel Yener,

Gülçin Alpöge, Aytül Akal, Fatih Erdoğan, Ahmet Efe, Mehmet Güler, Ayşe Yamaç ve Hamdullah Köseoğlu'dur.

Türk çocuk edebiyatının günümüzdeki temsilcilerinden biri de Nermin Şenol Kalyoncu'dur. 1967 yılında Elazığ'da doğan yazar, 1989 yılında Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesinden mezun olmuştur. 1996 yılında sınıf öğretmeni olarak göreve başlayan yazar, 2000 yılında çocuk kitapları yazmaya başlamıştır. Bu Yayınevi tarafından 2002 yılında, Ayla Çınaroğlu, Gülten Dayıoğlu ve Gülçin Alpöge'nin de jüri üyeliğinde yer aldığı öykü yarışmasında "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı çocuk edebiyatı eseriyle Jüri Teşvik Ödülü kazanmıştır. Yayınlanmış on ikiden fazla çocuk kitabı bulunan yazar, çocuk kitapları yazmaya devam etmektedir (Kalyoncu, 2017).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, günümüz çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı ödüllü eserinin, çocuk edebiyatına uygunluğu bakımından incelemektir. Eser, çocuk edebiyatına uygunluk bakımından iç ve dış yapı unsurları açısından incelenmiştir. Bu bağlamda eser incelenirken aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1- Kitabın biçimsel özellikleri (boyut, kâğıt, kapak, cilt, resim ve sayfa düzeni) çocuk edebiyatı eserlerinde bulunması gereken özelliklere göre yapılandırılmış mı?

2- Kitabın içerik özellikleri (tema, konu, kahramanlar, dil ve anlatım) çocuk edebiyatı eserlerinde bulunması gereken özelliklere göre yapılandırılmış mı?

Araştırmanın Önemi

Çocuk edebiyatı, estetik değeriyle çocuğa göre olan eserlerin yer aldığı bir alandır. Çocuk edebiyatı alanında yer alan sözlü ve yazılı eserler, çocuğa fayda sağlamak amacıyla oluşturulan eserlerdir. Eserler, çocuğa okuma alışkanlığı kazandırma, değerler aktarma ve çocuğun dil becerilerini geliştirme gibi faydalar sağlamaktadır. Bu durum çocuğa verilen değerlerin bir göstergesidir.

Çocuklar edebiyat ile erken yaşlarda tanışırlar. Anlatılan masallar ve söylenen ninniler ile büyürler. Eğitim hayatının başlaması ile de çocuk kitaplarıyla karşılaşırırlar. Bu sebeple çocuk edebiyatı yazarları, çocukların hayal dünyalarına dokunan, okuma sevgisi aşılayan, çocukların seviyesine uygun, ilgi çekici ve öğretici eserler oluşturmalarıdır.

Tarihi süreç içerisinde değeri zamanla anlaşılan çocuk edebiyatı alanı, ülkemizde nicelik olarak istenilen seviyede yer alsa da nitelik olarak istenilen seviyede değildir. Türk çocuk edebiyatı alanındaki meydana gelen olumlu gelişmeler, daha çok yenidir. (Neydim, 2000; Sınar, 2006; İpşiroğlu, 2008; Sever, 2013). Bu bakımdan nitelik olarak başarılı ve çocuğa uygun eserlerin oluşturulması gerekmektedir.

Günümüzde eğitim öğretim alanında çocuk kitaplarında da yararlanılmaktadır. Çocuğa hayati, okulu, eğitimi ve öğretimi sevdirmede çocuk kitaplarının önemli bir yeri vardır (Oğuzkan, 2001; Sever, 2004; Çağlayan, 2005; Kuru, 2016). Bu önem sebebiyle, çocukların nitelikli eserlerle karşılaşmaları gerekmektedir. Eserlerin araştırılması ve nitelikli olanların belirlenmesi önemlidir.

Türk çocuk edebiyatı eserlerinin durumunun nitelik olarak tartışma konusu olduğu bir gerçektir. Bu bakımdan günümüz çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserinin alana tanıtılması ve çocuk edebiyatı açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi önemlidir.

Araştırmanın Yöntemi

"Bu çalışma, betimsel nitelikte bir araştırma olup, tarama modellerinden doküman incelemesi yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. "Nitel araştırmalar verilerin teker teker okunması yoluyla kod ve kategorilere dayalı olarak araştırma sonuçlarının sunulmasını sağlar" (Merriam, 1998, s. 58). Çalışmada araştırılan eser, bu yöntem ile incelenmiştir.

"Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır" (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s. 143)

Çalışmada Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eseri, çocuk edebiyatı kriterlerine uygunluk açısından tekrar tekrar ve farklı iki öğretmen tarafından okunarak taranmıştır. Eser, dış ve içyapı özellikleri açısından incelenmiştir. Eser, dış yapı özellikleri açısından boyut, kâğıt, kapak, cilt, resim ve sayfa düzeni; içyapı özellikleri açısından ise tema, konu, kahramanlar, dil ve anlatım bakımından incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Evren ve Örneklem (İncelenen Eser)

Bu çalışmanın evrenini günümüz çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan Nermin Şenol Kalyoncu'nun öykü türünde ve çocuk edebiyatı kapsamında yazmış olduğu tüm eserleri oluşturmaktadır.

Çalışmada, nitel araştırmalarda kullanılan örnekleme türlerinden gelişigüzel örnekleme yöntemi belirlenmiş olup çalışmanın örneklemini yazarın öykü türünde yazmış olduğu "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eseri oluşturmaktadır.

Çalışmada örneklem olarak seçilen kitap hakkında bilgiler yer almaktadır.

Tablo1: "Salkımsöğütteki Orkestra" Adlı Eserin Bilgileri

Kitabın Adı	Yayınevi	Tür	Basım Yılı	Sayfa	Yaş
Salkımsöğütteki Orkestra	Bu Yayınevi	Öykü	2017	48	8+

Verilerin Elde Edilmesi ve Analizi

Bu çalışmada incelenen "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eser, basılı materyal halinde temin edilmiştir. Eser, incelenirken belgesel tarama yöntemi kullanılmıştır. "Belgesel tarama, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar" (Karasar, 2010, s. 77).

"Salkımsöğütteki Orkestra" adlı çocuk kitabı, çocuk edebiyatına uygunluk bakımından iç ve dış yapı özellikleri açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Kitabın içyapı unsurları, farklı branşlarda olan iki öğretmen tarafından tekrar tekrar okunup taranarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler ise, tablolar halinde sunularak yorumlanmıştır.

Eser, dil zenginliği yönünden de incelenmiş, eserde kullanılan atasözleri, deyimler ve ikileme grupları tespit edilmiştir. Eserdeki deyimler ve atasözleri belirlenirken, Metin Yurtbaşı (2012) tarafından hazırlanan Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü ile Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğünden yararlanılmıştır. Ayrıca Türk Dil Kurumunun genel ağ adresindeki Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünden de yararlanılmıştır. İkillemelerin belirlenmesinde ise Necmi Akyalçın (2007)'ın Türkçe İkillemeler Sözlüğünden faydalanılmıştır.

Verilerin analizinde ve yorumlanmasında, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Toplanan veriler, çalışmanın hedef ve amacı doğrultusunda alt başlıklar halinde ayrıntılı olarak sınıflandırılıp yorumlanmıştır.

Bulgu ve Yorumlar

Bu çalışmada incelenen eser, çocuk edebiyatı açısından dış ve içyapı unsurları bakımından iki farklı başlıkta değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

1. Eserin Dış Yapı Özellikleri

Bu bölümde, incelenen eserin dış yapı özellikleri kitabın boyutu, kâğıt, kapak, cilt, resim ve sayfa düzeni açısından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Kitabın Boyutları

Çocuk kitaplarının boyutları, çocuğun yaşına uygun büyüklükte ve hacimde olmalıdır. Çocuk kitabı eline aldığı zaman rahatlıkla okuyabilmelidir. Çocukların değişen ilgilerine göre farklı boyutta kitaplar seçilmelidir. Sürekli aynı boyuttaki kitaplar yerine çocuğun yaşına uygun boyutta kitaplar tercih edilmelidir (Tür Turla, 2005; Sever, 2003; Karatay, 2011).

"Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eser 19,5 cm uzunluk, 13,5 cm en, 0,5 cm kalınlıkta olup 48 sayfadır. Bu ölçülerdeki kitap 7-12 yaş aralığında olan çocuklar için uygun kitaplardır. Bu

bağlamda eser, çocuğun eline alıp rahatlıkla okuyabileceği ve taşıyabileceği boyutlarda olup, çocukların seviyesine uygundur.

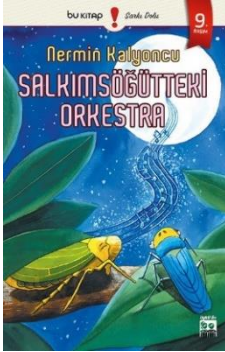
Kâğıt

Çocuk kitapları, kaliteli, birinci veya ikinci hamur kâğıda basılmalıdır. Kâğıt çok ince olmamalı ve kolay yırtılmamalıdır. Sayfalar, çocuk tarafından kolaylıkla çevrilebilir özellik göstermelidir. Sayfalarda yer alan resimler net baskı olmalıdır ve göz sağlığını olumsuz etkilememelidir (Tür Turla, 2005; Sever, 2013).

"Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserin sayfaları birinci kalite hamur kâğıdı özelliğindedir. Eserde çok parlak olmayan ve gözü yormayan bir kâğıt türü kullanılmıştır. Kağıttaki görseller net ve düzgün özelliktedir. Bu bağlamda eser, kâğıt özellikleri bakımından çocukların seviyesine uygun özelliklere sahiptir.

Kapak

Çocuk kitapla ilk tanıştığında kapak ile karşılaşır. Bu sebeple, çocuk kitaplarının kapağının dikkat çekici, kitabın konusu hakkında ipucu veren ve çocuğu meraklandırarak okumaya davet eden özellikte olmalıdır. Ayrıca kapak içerik hakkında etkili mesaj vermelidir (Tür Turla, 2005).



Resim 1: Salkımsöğütteki Orkestra, Ön Kapak

İncelenen "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserde kaliteli ve parlak özellikte olan karton kapak kullanılmıştır. Ön kapakta kitabın içeriği hakkında ipucu veren ve çocukta merak uyandıran renkli görseller yer almaktadır. Arka kapakta ise, eser hakkında kısa bilgiler bulunmaktadır. Bu bağlamda eserin dış yapı özellikleri bakımından kapak tasarımı ve kalitesi çocukların seviyelerine ve ilgilerine uygun özelliktedir.

Cilt

Çocuk kitaplarında ciltlemeye önem verilmelidir. Ciltlemesi sağlam ve kaliteli olan kitaplar, uzun süre dağılmadan kullanılabilir.

"Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserde tutkalla ciltleme tekniği kullanılmış ve kitap uzun süre dağılmadan kullanılabilir biçimde, standartlara uygun, kaliteli olarak ciltlenmiştir. Kitabın kenar kesimleri ise çapaksız ve düzgün bir şekildedir. Kitabın sayfa sayısının da az olduğu düşünüldüğünde, uygulanan ciltleme yöntemlerinin çocukların seviyesine uygun nitelikte olduğu söylenebilir.

Resim

Çocuk kitaplarında bulunan resimler, çocukların kendilerini ifade etmelerine fayda sağlayacak biçimde, bir sanatçı özgünlüğü ile resmedilmelidir. Resimler, insanın hafızasında daha çok kalır. Bu bakımdan çocuk kitaplarında yer alan resimler önemlidir (Özer, 2007).

Kitaplarda bulunan kahramanların resimleri dikkatli ve özen gösterilerek resmedilmelidir. Fiziksel portreler, metinde aktarılan kişilik özelliklerine uygun olacak şekilde hazırlanmalıdır. Resimler, kitabın kahramanlarının özelliklerini yansıtacak şekilde düzenlenmelidir (Sever, 2003)

İncelenen "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eser, Ebru Öztaylan tarafından resmedilmiştir. Eserdeki resimler renkli olarak basılmıştır. Çizer, resimlerde çok sayıda renkten faydalanmıştır. Resimler, eserdeki kahramanların özelliklerini yansıtacak özellikte olup, konuyu destekleyici niteliktedir. Kapak resimleri de içerik ile uyumlu şekilde hazırlanmıştır. Bu bakımdan çizerin kitabın konusuna hâkim olduğu izlenimine ulaşılmıştır.

Sayfa Düzeni

Çocuk kitaplarında sayfaların düzenli olması gerekmektedir. Çocuk, eserdeki metni ve ona ait olan resmi aynı sayfada görmelidir. Bu durum, çocuğun görsel ve işitsel algılamasını bütünleştirmesi bakımında önemlidir. Kitapların, satır aralıkları ve sayfa kenarlıkları da eşit bir şekilde okuyucuyu yormayacak düzende olmalıdır. (Tür-Turla, 2005; Kuru 2018)

"Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserde, sayfa düzeni estetik ve titiz bir şekilde planlanmıştır. Sayfalarda bulunan paragraflar arası satır aralığı 0,5 cm olarak belirlenmiş, kelimeler arası mesafe ise 0,2 cm olarak düzenlenmiştir. Bu durum çocukların okuma hızına ve gelişimine katkı sağlamaktadır. Eserdeki sayfalarda yer alan bu düzen, okuyucunun gözünü yormadan, kelimelerin birbirine karışmasını önleyerek okumayı kolaylaştırmaktadır.

2. Eserin İç Yapı Özellikleri

Bu bölümde, incelenen eserin iç yapı özellikleri tema, konu, kahramanlar, dil ve anlatım bakımından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Tema

Çocuk kitaplarında ana fikir ve verilmek istenen iletiler vardır. Bu fikir ve iletiler, çocuğun seviyesine uygun, çocuğun anlayabileceği düzeyde olmalıdır. Çocuğun düzeyine uygun olmayan, karmaşık ve kapalı düşünceler çocuğu kitaptan uzaklaştırır. Bu durum çocuğun kitabı anlayamamasına yol açar; kitaba olan sevgiyi de zayıflatır.

"Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserde, 8 yaş ve üzerindeki çocukların düzeyine uygun olarak; arkadaşlık, sabır, sevgi ve saygı temaları işlenmiştir. Temalar, çocuğun düzeyine uygun olarak, ilgi çekici, merak uyandırıcı ve anlaşılır bir anlatım biçimiyle eserde yer almıştır. Bu bağlamda eser, tema bakımından çocukların seviyesine uygun olup çocukların okuması gereken kitaplar arasında gösterilebilir.

Konu

Çocuk kitaplarındaki konular, çocukların seviyesine uygun olacak şekilde, ilgi çekici, eğlenceli ve öğretici nitelikte olmalıdır. Bu bağlamda çocuk edebiyatı eserlerinde çocukların hayal dünyasını zenginleştiren, okuma sevgisini geliştiren ve olumlu değerler aktaran konular işlenmelidir.

"Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserde, küçük bir ağustos böceğinin bizlere göre kısacık olan yaşamından kesitler sunulmaktadır. Eserde, küçük ağustos böceğinin sabırlı, meraklı ve azim dolu öyküsü anlatılmaktadır. İşlenen konu ise, zaman kavramının etrafında örülmüştür. Ağustos böceğinin doğumuyla başlayan olaylar, geçen zaman ile devam etmektedir. Salkımsöğüt ağacına ulaşma hedefiyle yola çıkan ağustos böceğinin yaşadığı olaylar, ilgi çekici ve eğlenceli bir şekilde eserde işlenmiştir. Arkadaşlık kavramıyla beraber çocukluk döneminin tüm saflığını ve temiz duygularını anlatan eser, çocukların zevkle okuyacağı ve anlayacağı bir yapıt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kahramanlar

Çocuk kitaplarındaki kahramanlar, inandırıcı özelliklere sahip olarak eserde iyi işlenmelidir. Çocuk, eserdeki kahramanlarla özdeşleşebilmelidir. Çocuğun seviyesine uygun olarak oluşturulan kahramanların hangisinin örnek alınacağı veya alınmayacağı çocuğa hissettirilmelidir. Bu bağlamda eserdeki kahramanlar özenle işlenmelidir.

"Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserde, nicelik bakımında çocuk seviyesine uygun olarak, Anne ağustos böceği, Mavi isimli ağustos böceği ve Yeşil isimli ağustos böceği şeklinde 3 karakter yer almaktadır.



Resim 2: Salkımsöğütteki Orkestra, Karakterler

Anne ağustos böceği, Mavi isimli ağustos böceğinin annesidir ve sevgi dolu özellikler taşımaktadır. Mavi isimli ağustos böceği olayların baş kahramanıdır. Asıl olaylar, Mavi isimli ağustos böceğinin etrafında yaşanmaktadır. Mavi isimli ağustos böceğinin, azimli, meraklı, hedefine başarıyla gitmeyi amaçlayan, saf ve temiz duygular taşıyan özellikleri vardır. Yeşil isimli ağustos böceği ise, Mavi isimli ağustos böceğinin arkadaşıdır. Arkadaşlık kavramının önemli olduğu, Yeşil isimli ağustos böceğinin özelliklerinde görülmektedir.

Dil ve Anlatım

Eğitim öğretimde dil eğitiminin en önemli amacı, kişilerin duygu, düşünce ve iletişim becerilerini olumlu yönde olacak şekilde geliştirmektir. Dil, bireyin yaşamını geçirdiği kültürünün temel ögesidir ve insanları birbirine yaklaştıran en güçlü araçtır. Bu sebeple dünyadaki bütün ülkeler kültürlerini ayakta tutabilmek için dil eğitimine önem vermektedirler (Alperen, 2001; Yıldız, 2008; Özbay, 2006).

Çocuk edebiyatı kitapları, çocukların hayal dünyalarını zenginleştiren, düşüncelerini ve duygularını geliştiren, eğlendiren, öğretici bilgiler veren ve olumlu değerler aktaran eserlerdir. Çocuklar, bu eserler aracılığı ile dilin inceliklerini de öğrenir. Bu sebeple, çocuk edebiyatı eserleri, Türkçenin inceliklerinin ve güzelliklerinin öğrenilmesinde çocukların yönlendirilebileceği önemli bir kaynaktır.

Araştırmacılar, ana dili öğretiminde aile dışında bulunan başarılı yazar ve şairlerin eserlerinden de destek alınması gerektiğini ifade etmişlerdir (Yıldız, 2008; Sever, 2004; Belet vd., 2008; Cemiloğlu, 2001). Bu bağlamda, dil eğitimde içerisinde dilimizin zenginliğini barındıran çocuk edebiyatı eserlerinden faydalanmak gerekmektedir.

Çocuk edebiyatı alanının literatürü kapsamlı bir şekilde incelendiğinde görülüyor ki çocuk kitapları dil zenginliği bakımından da sıklıkla araştırılmıştır. Eserler, dil zenginliği açısından atasözü, deyim ve ikileme grupları açısından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır (Gökçe, 2008; Kaya, 2012; Batur vd., 2012; Alagöz, 2012; Oran, 2015; Kuru, 2016).

Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eseri öykü türünde yazılmıştır. Eser, dil ve anlatım açısından açık, sade, duru ve anlaşılırdır. Cümleler kısa ve nettir. Anlatılmak istenen ifadeler, net olarak aktarılmıştır. Noktalama ve yazım kurallarına özenle dikkat edilmiştir. Öz Türkçe sözcüklerin kullanıldığı eserde, atasözleri hiç kullanılmamış ancak; deyimler ve ikilemeler sıklıkla kullanılmıştır.

Eserde, ana dili gelişimine katkı sağlayan, söz varlığını zenginleştiren atasözleri, deyimler ve ikilemeler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Eserdeki dil zenginliğine ait olan bulgular aşağıda belirtilmiş olup, ayrıntılı olarak tablo halinde de sunulmuştur.

-Atasözleri

Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" isimli eserinde herhangi bir atasözü bulgusuna rastlanmamıştır.

-Deyimler

Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" isimli eserinde yer alan deyimlere ait bulgulardan bazıları aşağıda belirtilmiştir. Eserde yer alan tüm deyimler ise ayrıntılı olarak tabloda belirtilmiştir.

"...kaldığı yerden devam etmeye karar verdi" (Kalyoncu, 2017, s.7).

"...diye geçirdi aklından" (Kalyoncu, 2017, s.8).

"...sözünü keserek tekrar sormuştu" (Kalyoncu, 2017, s.9).

"...sözünü kesmeden dinlerdi" (Kalyoncu, 2017, s.10).

"...seslere kulak verdi" (Kalyoncu, 2017, s.14).

"...gülmemek için kendini tutmaya çalıştıysa da olmadı" (Kalyoncu, 2017, s.23).

"...korkudan bir çığlık attı" (Kalyoncu, 2017, s.26).

"...onları bulmaktan umudunu kesmiş" (Kalyoncu, 2017, s.28).

"...aramaktan yorgun düşmüş" (Kalyoncu, 2017, s.31).

"...şöyle bir göz attı" (Kalyoncu, 2017, s.34).

"...öz sularının tadına baktı" (Kalyoncu, 2017, s.36).

"...arasında gözden kayboldu" (Kalyoncu, 2017, s.43).

Tablo2: Eserde Yer Alan Deyimlerin Alfabetik Sıralaması

Eserde Yer Alan Deyimler	Deyim Sayısı
Akla gelmek	1
Aklından geçirmek	2
Allak bullak olmak	1
Bakakalmak	1
Can kulağıyla dinlemek	1
Canı yanmak	1
Çaba göstermek	1
Çekip gitmek	2
Çığlık atmak	1
Dikkat vermek	1
Göz atmak	1
Göz kamaştırmak	1

Gözden kaybolmak	1
Gözüyle görmek	1
Hayal kırıklığına uğramak	1
İç geçirmek	3
Karar vermek	2
Kendini tutmak	1
Kulak tırmalamak	1
Kulak vermek	2
Merak uyandırmak	1
Seyre dalmak	1
Sözünü kesmek	2
Tadına bakmak	1
Telaş almak	1
Umut kesmek	1
Uykuya dalmak	1
Uyuyup kalmak	1
Yorgun düşmek	2
Toplam Deyim	37

Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" isimli eserinde birbirinden farklı 29 olmak üzere toplam 37 adet deyim yer almıştır. Eser, içerisinde bulundurduğu deyimler bakımından zengin seviyededir.

-İkilemeler

Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" isimli eserinde yer alan ikilemelere ait bulgulardan bazıları aşağıda belirtilmiştir. Eserde yer alan tüm ikilemeler ise ayrıntılı olarak tabloda belirtilmiştir.

"...beşik gibi sağa sola sallandı" (Kalyoncu, 2017, s.13).

"...yavaş yavaş alçalıyordu" (Kalyoncu, 2017, s.14).

"...uzun uzun bakındı ama hiçbir şey göremedi" (Kalyoncu, 2017, s.26).

"...iri iri açılmış gözleri şimdi onları arıyordu" (Kalyoncu, 2017, s.26).

"...çeşit çeşit şarkılar çalındı" (Kalyoncu, 2017, s.43).

"...küçük küçük böcekler havalandı" (Kalyoncu, 2017, s.46).

Tablo3: Eserde Yer Alan İkilemelerin Alfabetik Sıralaması

Eserde Yer Alan İkilemeler	İkileme Sayısı
Çeşit çeşit	1
Çıtır çıtır	1
Garip garip	1
Gece gündüz	1
Işıl ışıl	1
İri iri	1
İrili ufaklı	1
İstemeye istemeye	1
Kana kana	1
Küçük küçük	1
Sağa sola	3
Salkım salkım	1
Tatlı tatlı	1
Tekrar tekrar	1
Uzun uzun	1
Yavaş yavaş	3
Toplam İkileme	20

Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" isimli eserinde birbirinden farklı 16 olmak üzere toplam 20 adet ikileme yer almıştır. Eser, içerisinde bulundurduğu ikilemeler bakımından zengin seviyededir.

Ayrıca dil ve anlatım bakımından incelenen eserin tamamında kişileştirme söz sanatı kullanılmış olup, karakterler kişileştirilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Nermin Şenol Kalyoncu'nun "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eseri, çocuk kitaplarının taşınması gereken iç ve dış yapı özellikleri bakımından çocuklara uygun eserlerdir.

"Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserde, çocuğun seviyesine uygun olarak arkadaşlık, sabır, sevgi ve saygı temaları yer almıştır. 7-12 yaş aralığındaki çocuklara uygun olan bu temalar, kitapta örtük olarak yer almıştır. Bu bağlamda eser, verdiği değerlerle çocuk okuyucuların okuması gereken kitaplardandır.

Yazar, "Salkımsöğütteki Orkestra" adlı eserde, sade, anlaşılır, açık, öz Türkçe kullanmıştır. Eserde, çocuğun dil gelişimine katkısı açısından bolca deyim ve ikilemeler de yer almıştır. Eserde birbirinden farklı 29 olmak üzere toplam 37 adet deyim, birbirinden farklı 16 olmak üzere toplam 20 adet ikileme grubunun kullanıldığı tespit edilmiştir. Çocuk kitaplarında dil zenginlikleri ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır (Gökçe, 2008; Kaya, 2012; Alagöz, 2012; Batur vd., 2012; Oran, 2015; Kuru, 2016). Bu araştırmalar ile karşılaştırıldığında kitapların deyimler ve ikilemeler bakımından zengin seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda eser, çocukların dil gelişimine ve Türkçe öğretimine katkısı bakımından zengin durumdadır. Eserin, Türkçe öğretimi sürecinde faydalanılması gereken kaynaklar arasında olduğunu belirtmek mümkündür.

Eser, tercih ettiği konu bakımından da çocuk gerçekliğine uygundur. Eserlerde yer alan kahramanlar da çocukların örnek alabileceği birer rol modeldir. Çocuklar, kendilerini eserdeki kahramanların yerlerine koyabilirler. Eserde çocukların beğeneceği, metindeki içerikle bağlantılı renkli resimler de bulunmaktadır. Bu durum çocukların hayal dünyalarını da olumlu yönde zenginleştirmektedir.

Çocuk edebiyatının iç ve dış yapı özellikleri açısından incelenen eser, çocuğun seviyesine uygun olup, çocuğun dil gelişimine olumlu katkı sunan, çocuğa okuma sevgisi kazandıran, kullanışlı ve önemli eserler arasında yer alıp, öğretmenlere ve öğrencilere önerilmektedir.

Eser hakkında birtakım öneriler ise şunlardır:

- Nermin Şenol Kalyoncu'nun çocuk edebiyatına uygunluğu açısından incelenen eserleri, değerler eğitimi açısından da ayrıntılı olarak incelenebilir.
- Nermin Şenol Kalyoncu'nun çocuk edebiyatına uygunluğu açısından incelenen eserleri, Türkçe dil zenginliği açısından daha kapsamlı ve ayrıntılı olarak değerlendirilebilir.
- Diğer çocuk kitabı yazarlarının çocuk edebiyatı ürünlerini de aynı yöntemlerle değerlendirilmesi çocuk edebiyatına olumlu katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Alagöz, F. C. (2012). Cahit Uçuk'un Masal Kitaplarında Temel Değerlerin Türkçe Eğitime Katkısı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Alperen, N. (2001). Türkçe okuma ve yazma eğitim rehberi. Ankara: Alperen Yayınları.

Batur, Z. Ve Yücel, Z. (2012). Ahmet Efe'nin Çocuk Hikâyelerinde Değer Eğitimi ve Hikâyelerin Türkçe Eğitime Katkısı. Turkish Studies, 7(4), 1031-1049.

Belet, D. Ve Deveci, H. (2008). VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu 2, 3, 4 Mayıs 2008 Bildiriler. Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi (s. 140-170). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Cemiloğlu, M. (2001). İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi (3. baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.

Çağlayan, A. (2005). Ahlak pusulası-ahlak ve değerler eğitimi. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Dilidüzgün, S. (2003). Çocuk edebiyatı ve metin türleri (Güneş, Z., Edt.), Çocuk Edebiyatı: Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Gökçe, B. (2008). Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Öykülerinde Değer Eğitimi ve Öykülerin Türkçeye Katkısı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

İpşiroğlu, Z. (2008). Çağdaş Çocuk ve Gençlik Yazınının Türkiye'deki İşlevi, Gelişimi ve Konumu. Çağdaş Türk Yazını (Hazırlayan: Zehra İpşiroğlu). İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

Kalyoncu, N. Ş. (2017). Salkımsöğütteki Orkestra (8. Baskı). İstanbul: Bu Yayınevi.

Karasar, N. (2010). Bilimsel araştırma yöntemi (21. Baskı). Ankara: Nobel.

Karatay, H. (2011). Kuramdan uygulamaya Çocuk Edebîyatı. (1. baskı) Ankara: Grafiker Yayınları.

Kaya, M. (2012). Emine Işın'su'nun romanlarında değer eğitimi ve bu eserlerin Türkçe öğretimine katkısı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Kuru, H. (2016). Ayşe Yamaç'ın çocuk romanlarının değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Kuru, H. (2018) Hamdullah Köseoğlu'nun "Küçük Ressam" ve "Elimi Bırakma Anne" Adlı Eserlerinin Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (2), 25-39.

Merriam, S. (1998). Qualitative research and case study applications in education. Revised and expanded from case study research in education. USA: JB Printing.

Neydim, N. (2000). Çocuk ve edebiyat. İstanbul: Bu Yayınları.

Oğuzkan, A. F. (2001). Çocuk edebiyatı. Ankara: Anı Yayınları.

Oran, G. (2015). Yalvaç Ural'ın Çocuk Kitaplarında Değer Eğitimi ve Bu Eserlerin Türkçe Öğretimine Katkısı, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Özbay, M. (2006). Türkçe özel öğretim yöntemleri II. Ankara: Öncü Kitap.

Özer, A. (2007). Çocuk kitaplarındaki resimlerin "çocuğa göreliği", II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. Ankara: AÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Sınar, A. (2006). Türkiye'de çocuk edebiyatı çalışmaları. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi. 4 (7), 175-225.
- Sever, S. (2003). Çocuk ve edebiyat. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sever, S. (2004). Türkçe öğretimi ve tam öğrenme. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2013). Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü (1. Baskı). İzmir: Tudem Yayınları.
- Şimşek, T. (2006). Çocuk edebiyatı, Türk edebiyatı tarihi 4, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2000). Çocuk edebiyatı. İstanbul: Çocuk Vakıf Yayınları.
- Tür, G. Ve Turla, A. (2005). Okul öncesinde çocuk, edebiyat ve kitap. İstanbul: Ya-Pa Yayın.
- URL www.buyayinevi.com (29.07.2022 tarihinde erişildi.)
- URL www.tdk.gov.tr (29.07.2022 tarihinde erişildi.)
- Yalçın, A. Ve Aytaş, G. (2012). Çocuk edebiyatı (6. baskı) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2000). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (2. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C. (2008). Yeni öğretim programlarına göre kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.



<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 10.10.2022
Kabul Tarihi: 11.11.2022
Yayımlanma Tarihi: 28.12.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 10.10.2022
Accepted date: 11.11.2022
Published date: 28.12.2022

e-ISSN 2547-9865

Axel Olrik'in Epik Yasaları Bağlamında Bursa/İnegöl Varyantı Bey Böyrek ve Akkavak Kızı

*Bursa/İnegöl Variant Bey Böyrek and
Akkavak Daughter In The Context Of Axel
Olrıc's Epik Laws*

Özge Nur Ünal
Bartın Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
unalozgenur57@gmail.com,
0000-0003-3359-2199

Öz

Tarihi-Coğrafi Fin metoduna dayanan Axel Olrik, Halk Anlatılarının Epik Kurallarını tertip ederken kültür ürünlerinin ortak bir zihnin ürünü olduğu ve kültürler arası etkileşimden doğan benzerlikler barındırdığını savunur. Söz konusu çalışmasını on beş maddede toplayarak sınıflandıran Olrik'in yasaları birçok çalışmayla Türk halkbilimi ve edebiyatı ürünlerine uygulanmıştır. Bu kuramlar ışığında incelenen metinlerden elde edilen bilgilere göre halk anlatıları büyük ölçüde birbiriyle etkileşim ve benzerlik içerisindedir. Anlatıların ve metinlerin birbiriyle benzer olmasının nedenleri arasında kültürlerin kolektif iletişimi ve her kültürün değişmeyen sözlü ve yazılı birikimindeki ortak unsurlar olduğu görüşüdür. Türklerin yazılı hayata geçiş döneminde kültür, coğrafya, iklim, evren, dil ve tarih alanındaki tüm veriler ve kodları bünyesinde barındıran eseri Dede Korkut boylarının mevcut olan her bir yaratması ve gün yüzüne çıkacak olan nüshalarında macera ve mücadeleleri aydınlattığı; kuramsal çerçeve içinde incelenmesi gereken kısımlar vardır. Bu problemden yola çıkarak incelemede Axel Olrik'in yasaları ışığında Türk kültür hayatının ayrılmaz bir parçası olan, Anadolu'da birçok çeşitlemesiyle yaşayan Dede Korkut boylarından Kam Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek'in eş metni olan ve tarafımızca derlenen Bursa İnegöl varyantı Bey Böyrek ve Akkavak Kızı Epik Yasalara göre değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi-coğrafi fin metodu; Axel Olrik; epik yasalar; bey Böyrek ve Akkavak kızı.

Abstract

Based on the Historical-Geographical Finnish method, Axel Olric argues that while arranging the Epic Rules of Folktales, cultural products are the product of a common mind and have similarities arising from intercultural interaction. Olric's laws, which classify his work in fifteen articles, have been applied to Turkish folklore and literature products with many studies. According to the information obtained from the texts examined in the light of these theories, public narratives are largely interacting and similar. The reasons why narrations and texts are similar are the common elements of collective communication of cultures and the constant oral and written wealth of each culture. In the period of the transition of the Turks to written life, there are parts in the theoretical framework where their Dede Korkut clans, whose work includes all data and codes in culture, geography, climate, universe, language and history, illuminate adventure and struggle in their copies that will emerge. Based on this problem, Bursa Inegol variant of Bey Böyrek and Akkavak daughter, a co-text of Bamsı Beyrek, son of Dede Korkut, who is an integral part of Turkish cultural life in light of Axel Olric's laws and lives in many variations in Anatolia will be evaluated according to the laws.

Keywords: Historical-geographic finnish method; Axel Olric; epic laws; Bey Böyrek and Akkavak daughter.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Tarihi-Coğrafi Fin kuramı 19. Yüzyılın romantizm ve ulusçuluk hareketlerinin etkisinde İskandinav ülkelerinde, her kültürün kendi köken arayışında ortaya çıkmıştır. Bu kuram, Karşılaştırmalı Folklor Kuramı, Fin Folklor Kuramı olarak da isimlendirilir. Karşılaştırmalı Folklor Kuramı olarak anılmasının sebebi halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerini karşılaştırarak sonuca ulaşma çabasıdır. Fin Kuramına göre her bir masal belli bir mekân ve zaman dâhilinde yaratılmıştır. Yöntemin amacı sözlü kültür ürünlerinin kökenini, ilk hâlini (Ur-form) ortaya koymaktır. Tarihi-coğrafi yöntem halk ürününün ne zaman ve nerede oluşturulduğu ve ilk şeklinin ne olduğu sorusuyla ilgilenir. Yönteme göre, her anlatı belli bir zamanda, belli bir yerde yaratılmıştır. İlk şekli, yöntem mensuplarının verdiği adla ifade etmek gerekirse 'Ur-form'u belli bir yerde ve zamanda yaratılan bir halk anlatması, tıpkı suya atılan taşın oluşturduğu dalga benzeri bir şekilde, ticaret ve göç gibi etkenler altında yayılmaya başlar. Sözlü yayılma yanında, yazılı ve basılı metinler de bu yayılmanın genişlemesine yol açacaktır (Ekici, 2017, s. 67). Kurucuları Julius Krohn ve oğlu Kaarle Krohn'dur. Baba-oğul Krohn'lardan sonra Tarihi-Coğrafi Fin kuramının uygulayıcıları Axel Olrik, Anti Aerne ve Stith Thompson folklor ürünlerinin çözümlenmesini sağlayan görüşler ortaya koymuştur. Axel Olrik, 1909 yılında yayımladığı "Halk Anlatılarının Epik Yasaları", Tarihi Coğrafi Fin Yöntemine dayanan, bazı araştırmacılar tarafından kuramsal ve uygulanabilir çerçevesinin zayıflığı sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Çalışmasında belirttiği görüş halk anlatılarının ortak çerçevede oluştuğuna dairdir. "Axel Olric adı geçen çalışmasında sadece masalları ya da mitleri değil genel olarak halk anlatılarını içine alan "sage" adını verdiği "daha geniş bir kategori üzerinde" çalışmayı uygun bulur" (Gülmen, 2008, s. 15). Axel Olrik'e göre toplumsal hafızanın kültürel verileri masal, mit, halk hikâyesi öğelerinde saklanır (Akyüz, 2012, s.1). Anlatıları yapı ve şekil özellikleriyle 15 kural bağlamında değerlendiren Axel Olrik, farklı coğrafyalarda ortak unsurlarla birbirine bağlanan hikâyeleri süper organik hâlleriyle değerlendirmeye tabi tutar. Olrik'e göre okuyucu ya da dinleyici bu ortak unsurlar sayesinde anlatıyla daha önce karşılaşmış hissine kapılır. Anlamlandırma ve yorumlama çabası içinde mitolojik evreni ve kültür tarihini bütün içerisinde ele alan Olrik, toplumlar arası ortak motifler olduğunu destekler. "Bu kurallar Avrupa Halk Edebiyatına hatta daha uzaklara bile uygulanabilir" (Olrik, 1944a:3).

Axel Olrik'e göre hikâyeyi aktaran kişi farkında olmadan bu kurallara tabi olarak anlatıyı devam ettirir. Her kültürün farklı isimlerle adlandırdığı anlatıcı söz konusu yaratmayı müzik eşliğinde ezgili ya da ezgisiz olarak aktarır. İcracı farkında olmadan bir dizi kuralları takip eder. İcra esnasında orada olan dinleyiciler arasındaki yeni yetişmekte olan anlatıcıların bu kuralları gözlem ve takip esnasında bilinçaltında benimsemiş olması mümkündür. İlerleyen yıllarda kendi anlatımında bu kuralları uygulamaya ve sürdürmeye devam eden anlatıcı hem kültürün aktarım esnasında hem de kurallara tabi olmasıyla folklorun nesilden nesile aktarım

işlevinde bazı kurallara uyararak icra eder. Axel Olrik'in kendi tanımıyla *süper organik* olarak tabir ettiği kurallar silsilesi kültürün ayrılmaz parçasıdır. Süper organik olan halk yaratmaları doğal varlıklar gibi canlı ve değişkendir, kendine özgü yapısallığı vardır. “*Axel Olrik'e göre halk anlatılarının epik kuralları süper organiktir. Bir başka ifadeyle nevi şahsına münhasır bir olgu olan kültürün ayrılmaz bir parçasıdır ve buna göre bir halk âşığı veya destancı bir kez anlatmaya başladı mı hiç farkında olmasa da veya ister istemez kontrolünde olduğu bu kanunları takip etmek durumundadır*” (Çobanoğlu, 1999, s. 99).

Olrik'in kuralları Türk kültür sahasında birçok çalışmaya uygulanmıştır. Destan külliyyatının zengin olması, inişli-çıkışlı toplum hayatı ve çevresel faktörlerin etkisiyle diğer milletlerle etkileşim içerisinde olmak ortak kültür ürünlerinin doğmasına sebep olmuştur. Türk kültür dairesinde en çok sözü edilen destanlardan biri olan Dede Korkut destanı, içindeki on iki hikâye ve yeni bulunan nüshalarıyla çevre memleketlerle olan ilişkilerin yansıtıldığı eserlerden biridir. Her boyun kendine has konu, özellikler ve motifleriyle toplumun sesi hâline gelen destanda Türklerin yaşadığı hayat mücadelelerini, destan kahramanlarının özel hayatını, toplumun beklentilerini ve birçok toplumsal, bireysel meseleleri Dede Korkut destanına bakarak yorumlamak mümkündür. Dede Korkut kitabı şahsında tüm Türk mitolojisini, şeceresini ve edebi anlayışını barındıran ansiklopedik bir eserdir. Yazılı ve sözlü kültürde yaşayan en canlı örneği Dede Korkut destanındaki Bamsı Beyrek boyu Bey Böyrek, Bay Böyrek, Bey Böyrek ve Akdavat Kızı gibi isimlerle anılırken Anadolu coğrafyasıyla özdeşleşmiştir. Bu incelemede Türk kültür hayatının ayrılmaz bir parçası olan Dede Korkut boylarından Kam Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek'in eş metni olan ve tarafımızca derlenen Bursa İnegöl varyantı Bey Böyrek ve Akkavak Kızı, Epik Yasalara göre değerlendirilecektir. Axel Olrik'in Epik Yasaları ışığında ele alınan bu çalışmada derlememiz esas alınmıştır (Ünal, 2022, s 73). Söz konusu çalışmamız haricinde Bamsı Beyrek ve Bey Böyrek ile ilgili birçok inceleme çalışması yapılmıştır.¹ Namık Aslan (1995) tarafından “*Beyrek Hikâyesinin Yozgat'ta Derlenen İki Yeni Varyantı Üzerine*”, Aykaç ve Aksoy (2019) tarafından *Bamsı Beyrek Hikâyesinin Karaman Varyantı: “Bengiboz ile Bey Böğürek”*, İbrahim Gümüş (2018)

¹Bkz: Mehmet Alptekin (2015) “Bey Böyrek Türküsü”, Mehmet Alptekin-Tuba Kaplan (2017) “Bamsı Beyrek Destanında Selamlaşma”, Onur Aykaç-Hüseyin Aksoy (2019) “Bamsı Beyrek Hikâyesinin Karaman Varyantı: “Bengiboz ile Bey Böğürek”, Mehmet Emin Bars (2014) “Epik Anlatıdan Masala Ana-Metinlerin Ciddi Düzendeki Dönüşümüne Bir Örnek: Bey Böyrek”, Musa Çimen (2004) “Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin Türkiye Varyantları Üzerine Bir İnceleme”, Metin Ergun (1992) “Bamsı Beyrek ile Alpamış Destanının Coğrafyası”, Selami Fedakar (2001) “Alpamış Destanı ve Bey Böyrek Hikayesi Arasında Bir Karşılaştırma”, İbrahim Gümüş (2018) “Metin, Doku ve Konteks Bakımından Bey Böyrek'in Safranbolu Eş Metni”, Turgay Kabak (2020) Bamsı Beyrek Boyunun Trabzon Varyantı Bası Böyrek Üzerine Bir İnceleme, Gülten Küçükbasmacı (2017) “Bey Böyrek Anlatılarının Eş Metin Oluşma Sürecine Metinlerarası Bir Yaklaşım”, Tuba Saltık Özkan (2010) “Bamsı Beyrek ve Bey Böyrek Anlatılarında Arketipik İmgeler”, Tuba Özkan (2006) “Bey Böyrek Anlatılarının Kahramanın Yolculuğu Açısından İncelenmesi”, Saim Sakaoglu (1988) “Bey Böyrek Hikayesindeki Kıyafet Değiştirme Motifi ile Diğer Bazı Motiflerin Anadolu Masallarında Görülmesi”, Ömer Yılar (2000) “Dede Korkut Kitabındaki Bamsı Beyrek ile Anadolu'da Anlatılan Bey Böyrek Hikayeleri ve Masalları Üzerine Motif Bakımından Bir Karşılaştırma Denemesi”.

tarafından “*Metin, Doku ve Konteks Bakımından Bey Böyrek'in Safranbolu Eş Metni*”, Turgay Kabak (2020) tarafından “*Bamsı Beyrek Boyunun Trabzon Varyantı Bası Böyrek Üzerine Bir İnceleme*”, Refiye Okuşluk Şenesen (2010) tarafından “*Hatay/Hassa'da Hikâyecilik Geleneği ve Halk Hikâyeleri İncelemeleri: Bağ Böğrek Rivayeti*”, Özge Nur Ünal (2022) *Bamsı Beyrek Boyunun Bursa İnegöl Varyantı Bey Böyrek ve Akkavak Kızı Hikâyesinin Derlenmesi ve İncelenmesi*” çalışmaları Bamsı Beyrek ve Bey Böyrek anlatısı üzerine derlenen eş metin çalışmalarından bazılarıdır.

Metin Ekici'nin 15 başlık altında ele aldığı kurallar Axel Olrik tarafından 13 kural olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin sebebi, Tek Entrika yasası altında İdeal Epik Birlik ve Epik Birlik kuralını birlikte ele almasıdır. *Epik anlatıda yapı ve içeriğe dair hiçbir unsur bağımsız değildir. Her biri birbiriyle ilişki içerisinde anlam kazanır. Bütün, parçanın anlam, nitelik ve niceliğini belirler* (Temur, 2012, s. 79). Söz konusu yasalar bu incelemede de 15 yasa olarak ele alınmıştır. Çobanoğlu'ndan aktarılanlara göre Halk Anlatılarının Epik Yasalarının tasnifi şu şekildedir (Çobanoğlu, 2019, s. 123):

1. Giriş ve Bitiriş.
2. Yineleme.
3. Üçleme.
4. Bir Sahnede İki Kuralı.
5. Zıtlık.
6. İkizler.
7. İlk ve Son Durumun Önemi.
8. Anlatımda Tek Çizgililik.
9. Kalıplaştırma.
10. Büyük Tablo Sahnesi.
11. Anlatı Mantığı.
12. Olay Örgüsünde Entrika Birliği.
13. Epik Birlik.
14. İdeal Epik Birlik.
15. Dikkati Baş Kahraman Üzerine Toplama.

Kuramın ilk yasası ***Giriş ve Bitiriş Kuralı***

Giriş ve Bitiriş kuralına göre metin ya da anlatı kompoze edilmiş biçimde giriş- gelişme- sonuç öğelerine uygun başlar. Anlatıyı başlatan belirli bir olay vardır ve bu olay olay örgüsünü tetikleyen coşkunuğa sürükler.

“Sage (anlatı) birden bire başlamaz ve birden bire bitmez. Sage, durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerden birinin başına gelen bir felaketi içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter. Daha uzun anlatılarda bu gibi birçok durak noktaları gerektirir; kısa bir anlatı için sadece bir durak noktası yeterlidir” (Olrik, 2006, s. 68).

Uzun yıllardır evli olan çiftin çocuksuzluk sorunu ile başlayan anlatı ilerleyen bölümlerde bir pîrin gelmesi ile durgunluktan coşkunluğa doğru seyrederek. Pîr gelir, anne babaya kutsal olan 3 elmayı takdim eder. Bu elmaları yiyen, kabuklarını da kısırağa yediren anne baba Allah'ın; yaratıcı gücün kudreti ve elmanın sayesinde çocuk sahibi olur. Anlatıyı coşkunluğa sürükleyen temel hadise pîrin elinden yenen ve Türk kültürünün sözlü ve yazılı hafızasındaki diğer anlatılarda da soyun devamını getiren kutsalın temsili “elma”dır. Burada elma sembolik olarak kutsallık ve doğurganlığı temsil ederken diğer toplumlarda elma yerine başka bir nesne yahut sembol kullanılabilir. Tüm toplumlarda ortak olan unsur anlatının durağan başlayıp devingenliğe doğru evrilmesidir.

İkinci Yasa **Yineleme Kuralı**

Anlatıyı kuvvetlendirmek, tesirini arttırmak amacıyla yinelemeler yapılır. Bu yinelemeler bazen sözlü bazen nesnelere sayıları ve bazen de ritüellerde görülebilir.

“Halk anlatıları bu tam anlamıyla ayrıntıya inme tekniğinden yoksundurlar ve zaten pek ender olan tasvirler de çok kısa oldukları için konuya önem kazandıran bir araç olamazlar. Geleneksel sözlü anlatımımızda yalnız bir seçenek vardır; yineleme. Anlatıda ne zaman çarpıcı bir sahne ortaya çıksa durum olayın akışını kesmeyecek şekilde uygunsuz, sahne yinelenir. Bu sadece gerilimi sağlamak için değil, aynı zamanda anlatının boşluklarını doldurmak için de geçerlidir. Yineleme bazen gerilimi artırıcı şekilde yoğun bazen basittir. Ama önemli olan halk anlatısının yineleme olmadan tam olarak kendi biçimini kazanamayacağıdır” (Olrik, 2006, s. 69).

Anlatıyı coşkunluğa sürükleyen elmaların sayısı 3'tür. 3 elma anne, baba ve kısırak tarafından yenir. Gelişme bölümünde Bey Böyrek'in Akkavak Kızı ile olan mücadelesinde 3 şımka kesip birini ayağını üzengiye koyarken, birini ata binerken birini de Bengiboz'un hareket ettiği esnada vurması yinelemedir. Yine Bey Böyrek'in zalim padişah tarafından zindanda tutulurken bezirgânlarını görmek için 40 arkadaşını tepeleme üst üste yığıp aydınlık pencereden bakma çabası yinelemedir. “Hepimiz böyle yatalım o benim tepeme yatsın, sen onun tepesine yat yat ta tepeye çıkalım” derken eylemi 3 kez tekrar etmesi yineleme örneğidir.

Bezirgânların anlatının farklı yerlerinde aynı türküyü söylemeleri de yineleme kuralına uygundur.

Üçüncü Yasa **Üçler Kuralı**

“Yineleme hemen hemen her zaman üç sayısına bağlıdır. Üç sayısı da kendi başına bir kuraldır. Bununla birlikte bütün halk anlatıları üçleme kuralına uymaz” (Olrik, 2006, s. 69). Olay örgüsüne bağlı olarak detaylarda karşımıza çıkan 3 sayısıyla Türk halk anlatılarında geliştirilen birçok uygulama mevcuttur. Çalışkan'dan aktarılanlara göre Eski Türk inanç sistemi ve Şamanizm inancına sahip toplumlarda dünyanın gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı gibi üç katmandan oluştuğuna dair kutsal inanış vardır (Çalışkan, 2019, s. 187). Toplumsal hafızada kutsal kabul edilen 3 sayısı anlatıda da tamamlayıcı unsur olarak karşımıza çıkar. 3 elma ve elmaların üç kişi arasında paylaşılması üçler kuralına uygundur. Şimkaları vururken eylemi üç kez tekrarlar.

Dördüncü Yasa **Bir Sahnede İki Kuralı**

Bey Böyrek, Akkavak kızını aradığı sahnede yolda bir amca ile karşılaşır. Amcadan Akkavak Kızının yerini öğrenmeye çalışır. Bu sahnede yalnızca ikisi karşı karşıya gelir.

Bey Böyrek ve Akkavak Kızının karşılaştığı bölüm de bu kurala uygundur. Sahnede yalnızca ikisi karşılaşır birbiriyle mücadele eder.

Padişahın bekçisinin Bey Böyrek ve 40 yoldaşını bulduğunu haber verdiği sahnede Padişah ve Bekçi bir sahnede iki kişi olarak yer alır. Anlatının asıl kahramanları Akkavak Kızı ve Bey Böyrek'in kavuşması asıl Bir Sahnede İki Kuralını yansıtan anlardandır.

Bu kural bir sahnede aynı zamanda ortaya çıkan kişi sayısı en fazla iki olmalıdır der. Olrik'e göre bu kural zıtlık kuralını tamamlar. “İki, aynı zamanda ortaya çıkan en yüksek kişi sayısıdır” (Olrik, 1944a:4).

Beşinci Yasa **Zıtlık Kuralı**

“Sagede her zaman kutuplaşma vardır. Kuvvetli bir Thor'un karşısında mutlaka akıllı bir Odin veya kurnaz Loki bulunmaktadır. Hüzünlü bir kadının yanında neşeli ve ferahlatıcı biri oturacaktır. Bu temel zıtlık epik yapısının önemli bir kuralıdır: Genç ve ihtiyar, büyük ve küçük, insan ve canavar, iyi ve kötü. Zıtlık kuralı, sagenin başkahramanlarından özellikleriyle ve eylemleri başkahramana zıt olma gereksinimiyle belirlenen diğer bireylere kadar etkili olur” (Olrik, 2006, s. 70).

Bu kural **Bir Sahnede İki Kuralı** ile birbirini tamamlar niteliktedir. Toplumsal hayatta olduğu gibi sahne ve anlatılarda da zıtlıklar birbirini tamamlar; görünmez unsurları ortaya çıkarır.

Anlatıda Bey Böyrek ve Kel Vezir iki karşıtlığın temsilidir. Bey Böyrek iyiliğin, güzelliğin temsilcisiyken; Kel Vezir kötülük ve fırsatçılığın temsilcisidir. Bey Böyrek'in yavuklusu Akkavak Kızı ile evlenmeye çalışan Kel Vezir'e akıllıca ders verilir. Bu iki karakter iyi-kötü, cesur-korkak niteliklerine sahiptir.

Bey Böyrek'i zindanda tutan Padişah ve Böyrek iyi-kötü zıtlığı oluşturur.

Altıncı Yasa **İkizler Kuralı**

“İki kişi aynı rolde ortaya çıktığında bunların ikisinin de küçük zayıf olarak betimlendiğini gözleyebiliriz. Bu iki tip yakından ilişkili iki kişi, Zıtlar kuralından uzaklaşarak İkizler kuralının etkisi altına girer. İkizler kelimesi burada geniş anlamda ele alınmalıdır. Bu hem gerçek ikizler hem de aynı rolde olan iki kişi anlamına da gelebilir. İkinci derecede gelen tipler çift olarak ortaya çıkmaktadır. Eğer bu ikizlerden biri önemli bir role geçerse Zıtlık kurallarıyla karşı karşıya gelmekte ve böylece diğeriyle zıtlaşmaya başlamaktadır” (Olrik, 2006, s. 71).

Olrik'e göre bu kural çiftlerle karşımıza çıkar. Anlatının çocuksuzluk sorunuyla başlaması karşısında anne ve baba aynı noktada konumlandırılır. Tek kişiden kaynaklanmayan; doğurgan olmayan kadının suçlanmadığı bir durum söz konusudur. Erkek ve kadın sorun karşısında eşit ve aynı rolde karşımıza çıkar. Bey Böyrek'in bezirgânlarını ve kırk yoldaşını aynı rolde olan kişiler olarak yorumlamak mümkündür. Anlatıda birbirinden üstün nitelikte yardımcı kahramanlar yoktur. Statü ayrımı olmadan tüm yoldaşlar eşit anlatılmıştır.

Yedinci Yasa İlk ve son Durumun Önemi Kuralı

“Bir sürü kişi veya nesne peş peşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Anlatının ağırlık merkezi her zaman buradadır. Bu kısım üçler kuralıyla birleşerek halk anlatılarının en önemli özelliğini oluşturur” (Olrik, 2006, s. 71).

Anlatıdaki önemli olan ilk olay çocuk sahibi olmanın gerekliliği olarak vurgulanmıştır. Türklerde soyu devam ettirmek ve ailenin toplumsal birlikteliğini sağlamak adına gerçekleştirilen eylem olarak gündeme alınan çocuk dünyaya getirme, anlatının sonunda Akkavak Kızı ile yuva kurmak için adım atan Bey Böyrek'in eylemi aynı işleve sahiptir. Toplumun en küçük birimi olan aile, birey ve toplumun arasında ilişki kurmayı ve bireyi toplumla kaynaştırmayı sağlayan temel kurumdur. Sosyal yaşam ve statünün göstergesi olan aile ve çocuk aynı düzlemde ele alınmıştır.

Sekizinci Yasa Anlatıda Tek Çizgilik Kuralı

“Halk anlatısı, bir olay çizgisini bir başkasıyla karıştırmaz; halk anlatıları her zaman tek çizgilidir. Eksik kalan ayrıntıları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa bu bir konuşmanın içinde verilir” (Olrik, 2006, s. 71).

Anlatıda geçmişe dönük olaylar hakkında bilgi verilmez. Tek çizgi kuralına uygun olarak, hikâye bölünmeden anlatılır. Kompozisyona uygun şekilde serim, düğüm, çözüm bölümüyle dinleyene aktarılır. Flashback tekniği dediğimiz geriye dönüş görülmez. Anlatıda tek çizgi kuralını bozan öğeler yoktur. Dinleyicinin ve anlatıcının dikkatini dağıtacak gereksiz ayrıntılara yer vermeden tek çizgi halinde anlatılır.

Dokuzuncu Yasa Kalıplaştırma Kuralı

“Aynı çeşitten iki insan veya durum elverdiği ölçüde değişik değil, elverdiği ölçüde birbirine benzerdir. Genç kahraman üç gün arka arkaya bilmediği bir yere gider. Her gün bir devle karşılaşır, hepsiyle aynı şeyi konuşur ve hepsini aynı biçimde öldürür. Hayatın böyle katı üslûplaştırılmasının kendine özgü bir estetik değeri vardır” (Olrik, 2006, s. 72).

Bey Böyrek'in bezirgânlarla söyleşirken yaktığı türkü ve bezirgânların da diyaloglarını türküyle gerçekleştirmesi kalıplaşmış bir kuraldır. Anlatının üç yerinde geçer.

40 yoldaşının da aynı eylemlerde bulunması kalıplaşmış bir davranıştır. Kalıplaştırma anlatıcıya kolaylık sağlar, niteliklerin akılda kalmasını sağlar.

Onuncu Yasa Büyük Tablo Sahnesi Kuralı

“Sage her zaman büyük tablo sahneleri ile doruğuna erişir. Bu sahnelerde sage kahramanları yan yana gelirler: Kahraman ve atı, kahraman ve canavar. Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil hayale dayanır. Büyük tablo sahnelerinin bir geçicilik duygusu değil, bir çeşit zaman içinde süreklilik niteliği taşıdığı fark edilir. Bu eylemler heykelcilikte de yer büyük yer tutmaktadır ve tek başına kişinin kafasında bir resim olarak ortaya çıkma gücü taşımaktadır” (Olrik, 2006, s. 72).

Bey Böyrek ve Akkavak Kızının yan yana geldiği, mücadele ettiği birinci sahne Büyük Tablo sahnelerinden biridir. Böyrek'in atı Bengiboz ile Akkavak kızını aramaya gittiği sahne kahraman ve atının yan yana geldiği sahnelerden biridir. Aynı şekilde Bey Böyrek ve Akkavak kızının, Böyrek zindandan kurtulduktan sonra tekrar bir araya gelmesi sahneye uygundur. Anlatının temel iki kahramanı yan yana gelir ve kavuşarak anlatı bitirilir.

On Birinci Yasa Anlatı Mantığı Kuralı

“Anlatının kendine has bir mantığı vardır ortaya konulan temaların konunun ana hatlarını etkilemesi gereklidir ve üstelik bu etki temaların anlatı içindeki ağırlığı ile doğru orantılı olmalıdır. Anlatının bu mantığı her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Animizme ve hatta mucize ve büyüye olan eğilim onun temel kuralıdır” (Olrik, 2006, s. 72).

Dede Korkut boylarının en mühim özellikleri kendine has olay örgüsüne sahip olmalarıdır. Toplumun sezgisel ve mistik inançları müsaade ettiği müddetçe kendi olay örgüsü içerisinde mucizevi ve keramet gerektiren olayları normalleştirerek sunabilir. Bey Böyrek ve Akkavak Kızı anlatısında mucizeye dayanan temel unsur çocuk sahibi olamayan ebeveynlerin elma yeme vesilesi ile anne-baba olmalarıdır. Anlatı mantığına uygun olarak birbiriyle bağlantılı kurgu vardır. Çocuğun doğumuyla başlayan hadiseler, ad alması, erginleşmesi ve evlenmesi ile devam eder. Hikâyenin ana mantığı düşünüldüğünde başkahraman sevdiğine kavuşmak için bazı bedeller ödemeli, mücadele etmeli ve kendisinden istenen ritüelleri uygulamalıdır. Bu uygulamalar toplumun kahramandan beklentilerini ve anlatı mantığına uymayan hiçbir unsuru barındırmaz.

On İkinci Yasa Olay Örgüsünde Entrika Birliği Kuralı

“Olay örgüsünde entrika birliği halk anlatısı için bir ölçüdür. Olay örgüsünde birbiriyle gevşek organizasyonlarla bağlanmış ve belirsiz hareketlerin olmayışını sağlar” (Olrik, 2006, s. 72).

Diğer olayların etrafında kurgulandığı ana olay Bey Böyrek ve Akkavak Kızı'nın kavuşmasıdır. Böyrek'in zindanda tutulması, bezirgânların gelmesi, düğün yerinde karşılaştığı annesi ve kız kardeşiyle olan diyalogları bu olay etrafında kurgulanarak çözümlenmiştir.

Bu kural on üç ve on dördüncü yasa ile ilişkilidir.

“On üçüncü yasa **Epik Birlik Kuralı**nda bütün anlatı öğelerinin en baştan ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde gerçekleşmektedir” (Olrik, 2006, s. 73).

Bütün kurgu ana kahramanlara doğru yönelmektedir. Epik Birlik kuralında dualar ve kutsallık sonucu doğan kahramanımız Bey Böyrek, bütün olayların merkezinde yer alır.

“On dördüncü yasa **İdeal Epik Birlik Kuralı** birçok anlatı öğeleri, kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler” (Olrik, 1944b:5). Kahramanın doğduktan sonra yaşayacağı mücadelelerle ilgilenir. Bey Böyrek ve Akkavak kızının buluşması için bütün olaylar gerçekleşmiştir.

On Beşinci Yasa Dikkati Baş Kahraman Üzerine Toplama Kuralı

“Anlatıda tarihsel olaylar anlatılıyorsa dikkat kahramanın üzerinde toplanır. Sagede iki kahraman belirlediği zaman halk anlatısının nasıl geliştiğini görmek çok ilgi çekicidir. Bir tanesi her zaman gerçek başkahramandır. Sage onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o en önemli karakterdir” (Olrik 1994b: 5).

Bu kural son iki kuraldan ayrı düşünülemez. Anlatıda iki başkahraman var gibi gözükse de Bey Böyrek asıl kahramandır. En önemli gerçek karakter olan Bey Böyrek etrafında kurgulanır. Anlatı onun doğumuyla başlayıp eylemleri ile sürerken, bekleyip kazandığı zaferle biter. Yan kahramanlarla ilgili olaylar silsilesi ona bağlanır.

Sonuç

Destanlar toplumların kültürel kodlarının gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan sözlü ve yazılı kültür ürünleridir. Destanlar çerçevesinde yapılan çalışmalar ise bir toplumu yakından tanımaya yönelik eserlerdir. Destanları anlamak için ise bazı yöntemler ortaya atılmıştır. Axel Olrik'in söz konusu çalışması destanların ortak zeminde diğer milletlerle ilişkisini ortaya koymak açısından önemli bir noktaya parmak basmaktadır. Halk anlatılarını müşterek sahada değerlendirirken kendi ölçütlerini sunmuş ve yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu kurallar sayesinde metinleri anlama ve yorumlamamız kolaylaşmıştır. Olrik'in ortaya attığı teori zaman zaman eleştirilse de metinlerden yola çıkarak bir inceleme yapıldığında insanlığın ortak bir zihin süzgecinden geçerek aynı olaylar karşısında terbiye

edilmiş olması; farklılıkların sadece olayları yorumlama ve anlatma biçiminde olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu analizler sonucunda milli hafızada saklanan verilerin anlatıcı ve aktarıcılar tarafından bilinçli ya da bilinçsiz olarak korunduğu fark edilmiştir.

Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş döneminin hafızası olan Dede Korkut destanı muhteva ve yapı bakımından Türklerin şahsiyet ve bakış açısını yansıtır. Aynı zihniyetin ürünü olan Dede Korkut boylarında anlatıcı farkında olmadan belli kuralları takip etmiştir. Söz gelimi Dede Korkut Oğuznâmelerinden Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek'in eş metni olan Bey Böyrek ve Akkavak Kızı Epik yasalar çerçevesinde değerlendirilirken yasalara önemli ölçüde uyan anlatının diğer varyantların çözümlenmesine ışık tutması ön görülmektedir. İnceleme sonucu 15 yasadan her kuralın bu varyanta uyduğu görülmüştür. Sözlü kültürden yola çıkarak Avrupa'da sistemleştirilen 15 maddenin Türk edebi yaratmalarıyla müşterek hususlar barındırdığını göstermektedir. Bu hususlar sonucunda Axel Olrik'in yasalarını sunarken savunduğu halk anlatılarının müşterek zihin ve ilkel mitolojik akla uygunluğu aslında anlatıların farklı coğrafyalarda ortak kültürel kodlar barındırdığını göstermektedir. Bu bağlamda Axel Olrik'in Epik Yasalar'ı ve Bey Böyrek ve Akkavak Kızı anlatısı arasında her bir maddenin ilişkisi saptanmıştır. Söz konusu çalışmamızın yeni varyantlara kültürel hafızaya ışık tutması amaçlanmıştır.

Sözlü Kaynak:

Kıymet Yakut. 1949 Bursa İnegöl doğumlu. İlkokul mezunu. Ev Hanımı. Bursa/İnegöl-Kayapınar (Gelene) Köyünde ikamet ediyor. Hikâyeyi babaannesinden öğrenmiş.

Yazılı Kaynaklar:

Akyüz, Ç. (2012). Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı ve Axel Olric'in Epik Yasaları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/8.

Çobanoğlu, Ö. (2019). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Oğuz, Ö. vd. (2017). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Erol Çalışkan Ş. S. (2019). Alpamış Destanında Sayıların Anlamları ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 183-197.

Gülmen, N. (2008). Axel Olric'in Epik Yasaları Işığında "Salur Kazanun Evi Yagmalandığı Boyu Beyan Eder" İsimli Hikâyenin Okunması. *Milli Folklor Dergisi* 20/79.

Temur, N. (2012). "Manas Destanı'ndaki Tipler Üzerine Bir İnceleme" Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Olrik, A. (2006). "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" Çev. Aziz Erkan. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*. S. 66-74. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Ünal, Ö. N. (2022). “Bamsı Beyrek Boyunun Bursa İnegöl Varyantı Bey Böyrek ve Akkavak Kızı Hikâyesinin İncelenmesi ve Derlenmesi” S. 73-87. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E – Dergisi*. 8/2.

Ek: Bey Böyrek ve Akkavak Kızı Hikâyesi

Bir varmış bir yoğmuş Allah'ın bir diyarından bir karı bir de koca varmış. Evlenmişler çocukları olmamış. Hiç çocukları olmamış. Evlerine bir misafir gelmiş. Ev sahipleri yemeklemişler, çaylamışlar, konuşmuşlar, muhabbet etmişler demiş dede bizim bir çocuğumuz olmuyor. Bak kaç senedir evliyiz çocuğumuz olmuyor. Dede “Eee napcaz?” demiş. Bana demiş 3 tane elma getirin. Gitmişler bu 3 elmayı birini karıya vermiş birini kocaya vermiş birini o dede yemiş. Dedeye tam da demişler bizim kısrak da yavrulamıyor. Kabuklarını da demişler kısraka veriver. Günlerden bir gün olmuş bunların çocukları olmuş. Demiş bak çocuğunuz olursa adını ben koycam demiş. Çocuk bir olmuş büyümüş, yürümüş, okula gitmeye başlamış. Gali okulda “adsız çocuk adsız çocuk” maskara etmişler çocuğu. Bile gelmiş çocuk eve gelmiş. Ya benim adımlı koyun demiş annesine babasına maskara ediyolar beni çocuklar. Eee. 1 gün değil 5 gün değil dede gelecek de koyacak diye bekliyorlar ya. Dede gelmemiş. Git demişler bir mevlüt okuyalım da adını koyalım demişler. Mevlüt okutmağa çıkınca dede gelmiş. Biz demişler bunun adını komadık seni bekliyoruz. Demişler mevlüt okutalım öyle koyalım diye karar verdik. Ondan sonracığzıma çağırın gelsin çocuk demiş. Hemen çocuğu çağırıyola geliyola çocuğa senin adın Bey Böyrek olsun diyola. Seni diyor yıkan bulunmasın. Eee. Kısrak noldu? Kısrak noldu demiş. Hemen kısrakın yanına gidiyo, şöyle sırtını okşuyor. Senin adın *Bengiboz* olsun seni geçen bulunmasın diyor. Gali büyümüş, delikanlı olmuş çocuk evlenme çağı gelmiş. Bir de güzelmiş bi de güzelmiş ki böyle yani dünyalar güzeliymiş. Anasına babasına demiş ben demiş duydum bir yerde demiş Akkavak Kızı var demiş. Yarış atılan yarış ediyor demiş. Kim geçerse onu alıyormuş demiş. Bu atını almış gidermiş. Ben sanıyom Ayvalar'a gidiyor (İnegöl'de Kayapınar Köyünde bir yer adı) Orda bir adamın biri çift sürüyormuş. Amca kolay gelsin hoş geldin sefa geldin. Nereye gidiyon oğlum. Akkavak kızı varmış at yarışıyla atı eğer ben de geçersem kızı alacam diyor. Oğlum diyor şu güzelliğine bak diyor. Akkavak kızı kaç tanesinin boynunu kesti de bina yaptı demiş. Şu güzelliğine bak gitme yavrum demiş. Valla amca gidecem demiş. Gideceğdim gitmeyeceğdim faslından sonra gitme oğlum sana kız mı bulunmaz şu güzelliğin var dünya güzelisin sen demiş. Valla amca kafaya koydum gidecem demiş. Atına binmiş gitmiş. O da köydeymiş kız. Varıyor. Bey Böyrek geldi Bey Böyrek geldi gali köyde bir şamataya varmış, vesveye kalkmış. Öööh diyor kız. Ben diyor kaç tanesinin boynunu kopardım da onun mu boynunu koparamıycam diyor kız. Bunlar şimdi atları hazırlıyor. Bu atlara biniyolla gali git Allah git Allah git Allah atlar da varmış kendileri de varmış. Akkavak Kızı diyor: “Bey Böyrek şurda bir dinlenelim pek yorulduk koşa koşa ölsen” diyor. Şimdi kurnaz ya Akkavak Kızı yorulmuşlar Bey Böyrek oturmuş oraya uykusu gelmiş, yatıvermiş. Kız kurnaz onu

uyuttum diyor. Atına biniyor kaçırıyor. Bengiboz gelmiş burnu kokarımış. Bey Böyrek bi uyanmış “eyvah diyor benim kelle gitti bu sefer”. Ordan *Bengiboz* da dile geliyor: “Ağam diyor hiç korkma” diyor. 3 tane şımka kes. Benim diyor üzengiye ko ayağını birini vur, birini de tam oturunca vur. Birini de tam hareket edeceği zaman vur. Aynı şimdi dediği gibi yapıyor seninkisi bir biniyor ata şımkayı yine hemen üzengiye koyuyor ayağını o zaman vuruyor. Bir de oturuyor bir daha vuruyor. Bir de gideceği zaman vuruyor. Gelmiş de kızı geçivermiş. Ordan ikisi yanayan gideriken hah diyor beni aldın diyor. Parmağında da yüzük varımışmış. Bir vuruyor oğlanın başına yüzük oraya gömülekalmış. Beni aldın gali diyoyu. Seninki bunla varıyor Bey Böyrek kazanmış gali köyde vesvese olurmuş. Ordan bunlar atlarla şıkır şıkır geliyorlar anasının babasının yanına. Bir düğün yapıyorlar. Düğünde bu ikindiyle gelini indiriyola. Gelinin yanına vermemişler çocuğu. Arkadaşları da toplanmışlar: “Hadi arkadaş be ava gidelim, hadi ava gidelim arkadaşlar.” Daha ortalık ikindi. Bunlar 40 tane delikanlı tüfekleri alıyolla ava gidiyolla. Avda gezeriken gezeriken yorulmuşla. Hadi diyolla bi dinlenelim. Bunlar yatıyolla dağda uyuyakalıyorlar. Tam 7 sene hiç uyanmadan uyuz uykusuna yatmışla hiç uyanmamışlar. 7 seneden sonra biz burada uyuyakaldık demişle. Ordan bunlar tekrar gene herhalde yattılar mı bir daha uyanmamışlar. Padişahın da bir bekçisi varımış. Bekçisi de tarlaları gezerken bi varıyor bulut gibi delikanlılar yatarımış. Elleri silahlı ışıl ışıl yatarımış. Hemen gerisingeri gidiyor. Padişahım diyor: “Bizim dağda 40 tane eli silahlı yatıyolla” diyor. Napcez onları ben korktum geri geldim diyor. Padişah. “Korkma oğlum” diyor. Katırları al git diyor onlar uyanmaz. Başlı götlü sar diyor 40 tane katırla al gel buraya diyor. 40 tane katırla bu delikanlıları sarıp geliyor. Dutuyorlar bunları zindana atıyorlar. Zindan da böyle bir tepede bir aydınlık varımış. Her taraf kapalı tam bu kadarcık bir aydınlık varımış. Delikanlılar hey arkadaş biz nerdeyiz, nerde kaldıydık biz o ona derimiş o ona derimiş. Hepsi bir uyanıyorlar zindanda. Bey Böyrek diyor: “Hepimiz böyle yatalım o benim tepeme yatsın, sen onun tepesine yat yat ta tepeye çıkalım.” Adamların hepsi gali birbirin üstüne nası yaptılarsa yatmışlar tepeye çıkarmışlar Bey Böyrek’i. Bey Böyrek’in de babasıgilin dükkânı varmış her şey satıyomuşlar. Ordan şangır şungur katırlarla gelirimış. Şangır şungur geçiyor. Bey Böyrek: “Ah diyor benim babamın bezirgânları geçiyor.” Hemen çıkıyor o delikten tepeden kafasını çıkarıyor bakıyor:

“Bezirgânım bezirgânım bezirgânım benim canım diyor

Sorarım sorarım haber sorarım annem babam sorarım”

Bezirgân: *“Annen baban ağlaya ağlaya gözleri kör oldu”* diyor.

Eyvah diyor anam babam kör olmuş ağlaya ağlaya napcam böyle. Ordan gene aradan gün geçiyor. Gene şangır şungur katırla kapacak satıyollamış. Bak diyoyu babamın bezirgânları geçiyor diyor. Gene bu türküyü söylüyor:

“Bezirgânım bezirgânım bezirgânım benim canım diyoyu

Sorarım sorarım haber sorarım Akkavak Kızı’nı sorarım”

Bezirgân:

“Ne sorarsın masum gülüm

Akkavak kızını gelin olmuş duydum

Kel Vezir’e düğün yapıyolla” diyor.

Ordan diyor Akkavak Kızını Kel Vezir’e veriyolla Kara Mustafa diyor. Eee napcez? Ordan padişahın kızı da onun yüzünü görmemiş ama konuşmasına âşık olmuş. Onu gali o kadar ararımış. Padişahın kızına şey diyor. Bana söğütlerden söğüt kes gel de ben sele sepet örem diyoyu. Hemen kız söğüt kesip geliyor. Bunlar gali zindanda sele sepet örerimişler ordan da satıverirmişler onları. Para zindanda neye yarayacak. Ordan ben diyor kapıyı vuruyor. Bey Böyrek çıksın diyor. Eyvah diyo Kara Mustafa. Yaktın bizi Bey Böyrek! Çık çık Bey Böyrek diyor. Ben Bey Böyrek’i istiyorum diyor. O da gali korkusundan büzüle büzüle çıkıyor. Bir eve götürüyor Bey Böyrek’i. Evde gali kızla evlenecekler ya kız Bezirgândan elbise diktirmiş. Bey Böyrek’e giydirmiş. Bey Böyrek böyle titrerimiş. Beni keserler öldürürler diye. Padişahın kızı pek güzel giydirmiş, donatmış Bey Böyrek’i. Ötten babası geliyomuşmuş padişah. Eyvah diyor. Bey Böyrek babam geliyor hinci seni keser diyoyu. Napcaz. Eee sen beni buna mı çağırdın diyor Bey Böyrek. Çarşafı ekliyor ekliyor camdan sallıyor bu çarşafarla. Çarşafın da ipi kopuyo mu! Löptek yere düşüyor. Hinci gali sürüne sürüne gitmiş bir yere kaçmış. Giderken giderken dağdan giderimiş gali nereye gidiyosa. Bir çobana rast gelmiş. Çoban diyor sen elbiseleri çıkar diyoyu ben elbiselerimi sana verecem diyor. Çoban: Ağam diyor seninki sende yakışır benimki bende yakışır. Sen elbiselerin bana yakışmaz diyor. Bey Böyrek çıkar çıkar diyor. Hemen çoban soyunuyor Bey Böyrek de soyunuyor. Kendi eski püskü çoban elbiselerini giyiyor. O gelirken gelirken anasigilin evine kendi köyüne geldi. Kendi köylerinde gali düğün yaparımışlar, Keşkek kazanları kaynarmışmış. (Külenaltı sannediyorum. İnegöl’de Kayapınar köyünde yer adı Hamamönü olarak da biliniyor) Orada kızlar kınaya giderimişler onun da sazı varmış elinde kızlar geçerken cıngıt cıngıt saz çalarımış. Kızlar da bir bakıyorlar eski püskü perişan halde. Hadi abdal diyolla seni yemeğe götürelim. Bunu kınaya götürüyolla. Emme diyor Bey Böyrek Akkavak kızının kına türküsünü ben söylersem öyle gelirim. Söylersin söylersin diyolla. Bunlar kınaya varıyolla Akkavak kızı oynuyor gelin olmuş gali.

Bey Böyrek türküyü söylüyor:

Ne bakarsın kinli kinli ben bilirim seni iki dinli diyor.

Kara Mustafa’nın karısı: “Hay Allah diyor, Allah belanı versin!” Ayağından terliği çıkarıyor bir atıyor Bey Böyrek’e orda da merdiven başında nine varımış. Nine de merdiven başından tangır tungur yağlanıvermiş. Eyvah diyor beni keserle hinci. Bey Böyrek gidiyor annesigilin avlusuna. Bengiboz var ya atı da gali onun kokusunu duydu tarıs tarıs damı eşelerimiş. Böyrek de annesigilin gül bahçesine oturmuşmuş. Kız kardeşi çıkmış kıza diyor

bana bir sahan datlıylan bi ekmek getir diyor. Kız geliyor diyor anne diyor bak bizim güllerin dibinde bir Abdal var diyor. Kınaya da geldi diyoyu. Anası da hadi kızım götürüver diyor. Bir dilim ekmeklen bi sahan datlı koyuveriyor. Götürüyor orda yiyor. Orda gali Bengi de eşinirmiş onun yanına gitcek. Annesi a kuzum diyor o beygir de eşinir ölecek çıkar da bahçede ölsün, damdan kemiklerini çıkaramayız diyor. Ordan kız çıkarıyor beygiri bahçeye. Bey Böyrek gali hamle ederimş fındık dibinde sinerimş güllerin içinde ordan nine öldü diye korkusundan büzülürmüş. Gine sümtüklene sümtüklene gidiyor oraya Keşkek kazanları kaynıyormuş. Gine bakıyor kızlar o orada. Biri vermiş bir avuç leblebi öbürü vermiş bir avuç fıstık öteki vermiş üzüm. Hadi abdal seni gene götürcez kınaya. Bey Böyrek diyor he diyor bir daha gider miyim oraya nine öldü siz beni döversiniz orda diyor. Kızlar: Aha boş ver nine yaşlı başlı öldü gitti diyolla. Bunu alıyolla gidiyolla kınaya. Emme diyolla Kara Mustafa'nın karısı türküsünü ben söyleycem diyor.

Yarım elmanın yarısı dışına vurdu sarısı

Orta yerde oynayan Kara Mustafa'nın karısı

Diye türkü söylüyor. Vallah da Bey Böyrek diyolla billah da Bey Böyrek diyolla. Gelin de öylece Bey Böyrek'i takip ederimş. Öyleydi böyleydi derken düğün olmuş gene gitmiş anasıgilin bahçesine. Kız diyor bana bir dilim ekmekle bir sahan datlı getir pek karnım acıktı diyor. Kız da Kel Vezir'in keşkek kazanına git de yeyiver diyor. Benden ne istiyosun diyor. Bey Böyrek de ben senden istiyorum diyoyu. Gene götürüyor kız bir dilim ekmek bir sahan pancar datlısı. Veriyor, yiyor ordan gali bundan Bey Böyrek bu Bey Böyrek vallahi da billahi de Bey Böyrek bu diyolla. Hinci Bey Böyrek olduğunu anlayınca Kel Vezir kaçacak yer ararımş. Kaz kümesine girmişmiş. Kel Vezir, Bey Böyrek hinci beni öldürür diye kaz kümesinde bakıyor takkesini başından çıkarıyor. Bey Böyrek geri gidiyor anasıgilin gül bahçesine hemen Akkavak Kızı da Bey Böyrek'i bahçede bekliyor.

Durdum ak gül arası vurduğum hatem yarısı diyor Bey Böyrek. Ak Kavak kızı bir fırlıyor güllerin arasından orda gali sarmaş dolaş oluyolla gali bunlar ondan kere evleniyola. Bey Böyrek de Kel Vezir'e kendi kız kardeşini vermiş, Akkavak Kızı ile evlenmiş. Bu masal da burda bitmiş.



<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 05.11.2022
Kabul Tarihi: 20.11.2022
Yayımlanma Tarihi: 28.12.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 05.11.2022
Accepted date: 20.11.2022
Published date: 28.12.2022

e-ISSN 2547-9865

Endülüs Emevileri Sarayında Bir Yahudi Tabip-Diplomat: Hasday İbn Şaprut'un Faaliyetleri

A Jewish Doctor-Diplomat in the Place of the Umayyads of Andalusia: The Activities of Hasday İbn Şaprut

Bensu Gümüş
Bartın Üniversitesi,
Tarih ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi,
bensugumus9@gmail.com,
0000-0002-3407-8784



Öz

Hasday İbn Şaprut (910/915-970), iki Endülüs Emevi halifesinin sarayında görev almış kıymetli bir şahsiyettir. Yahudi kökenli olan Hasday, Endülüs Emevi Devleti'nde tabiplik, gümrük müfettişliği, elçilik, diplomatlık ve Yahudi halkı koruyuculuğu gibi çeşitli dallarda vazife almıştır. Ancak kendisini en çok gösterdiği alan diplomatik münasebetleridir. Endülüs'ün altın çağını yaşadığı 10.yüzyıla çok büyük katkılar sağlamış Hasday İbn Şaprut'a ait Türkçe kaynaklardaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Çalışmamızda sunacağımız bilgilerin çoğunluğu Arapça ve İngilizce kaynaklardan elde edilmiştir. Bu çalışmada Hasday İbn Şaprut'un hayatı, kişiliği, Endülüs Emevi Halifelik sarayında yahudi bir doktor ve diplomat olarak üstlendiği görevler, tercüme faaliyetleri ile Hazar Ülkesinde kurmak istediği dünya yahudileri vatanı projesi inceleme konusu yapılmıştır. Böylelikle hem Hasday İbn Şaprut yardımcılığını yaptığı halife 3. Abdurrahman ve 2. Hakem'in dönemlerinde Endülüs sarayında yapılan kabuller ve yürütülen diplomatik ilişkilere dair veriler ortaya konulmaktadır. Hasday İbn Şaprut'un görevleri özelinde 10. yüzyıl Endülüs Emevi halifeliğinin siyasi tarihinin incelenmesi Endülüs bir arada yaşama tecrübesine farklı bir açıdan bakılmasını sağlaması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Hasday İbn Şaprut, Diplomat, 3. Abdurrahman, Yahudi, Endülüs, Bir arada yaşama, Hazarya.

Abstract

Hasday Ibn Shaprut (910/915-970) is a valuable person who served in the palace of two Andalusian Umayyad caliphs. Hasday, who is of Jewish origin, worked in various branches such as a doctor, customs inspector, embassy, diplomat and protector of the Jewish people in the Umayyad State of Andalusia. However, the area where he shows himself the most is his diplomatic relations. The information in Turkish sources of Hasday Ibn Şaprut, who made great contributions to the 10th century, when Andalusia lived its golden age, is quite limited. The majority of the information we will present in our study has been obtained from Arabic and English sources. In this study, the life and personality of Hasday Ibn Şaprut, his duties as a Jewish doctor and diplomat in the Andalusian Umayyad Caliphate palace, translation activities and the project of the world Jewish homeland that he wanted to establish in the Caspian Country were examined. Thus, data on the acceptances made in the Andalusian palace and the diplomatic relations carried out during the reigns of the caliph 3rd Abdurrahman and 2nd referee, when Hasday Ibn Şaprut was his assistant, are presented. Examining the political history of the 10th century Andalusian Umayyad caliphate, in particular Hasday Ibn Shaprut's duties, is important in terms of providing a different perspective on the Andalusian coexistence experience.

Keywords: Hasdai Ibn Shaprut, Diplomatic, 3. Abdurrahman, Jewish, Andalusia, Convivencia, Khazaria.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Müslümanların, farklı din mensuplarıyla bir arada yaşama kültürünün kökeni Hz. Peygamber döneminde yazılmış Medine Vesikası (Aydın, 2019) olarak adlandırılan anlaşmaya dayanmaktadır. Bu anlaşma Hz. Peygamber'in kendinden sonra gelecek Müslümanlara, kendinden olmayanları dinen zorlamamak, herhangi bir konuda rahatsız etmemek ve hayatlarına karışmamak konusunda ikaz etmekteydi. (Göçmen, 2010) Müslüman idareciler, Hz. Peygamber'in bu uyarısını dikkate alarak polikalarını oluşturmuşlardır. Endülüs topraklarına gelen Müslüman fatihlerin düşüncesi de bu yöndeydi. Müslümanlar yarımdaya yerleşmeye başladıklarında diğer dini gruplarla kaynaşmaya ve birlikte yaşamaya kolaylıkla adapte oldular. Müslümanlar 8. yüzyıl itibariyle İber yarımadasının bütün şehirlerine yayılmış vaziyetteydiler. İspanya'daki birçok şehrin barış yoluyla ele geçirilmesi, diğer dini grupların Müslümanlara karşı olumsuz bir tavır almadığının kanıtı niteliğindedir. Müslümanların egemenliğiyle birlikte Endülüs'te, refah, öğrenme ve hoşgörü dönemi başlamış oldu. Müslümanlar, Yahudiler ve Hıristiyanlar ile uyum içerisinde yaşadılar ve onlarla tıp, matematik, astronomi, botanik ve şiir alanlarında bilgi alışverişinde bulundular. Müslüman fatihlerin 711 yılında fethettikleri İber Yarımadası, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış değerli bir coğrafyadır. Yarımdaya Müslümanlar ayak basmadan önce bölgede Vizigotlar hüküm sürüyordu. Vizigot idaresindeki İber Yarımadası, bu coğrafyada yaşayan etnik ve dini unsurların benliklerini kaybetmeleri için baskı ve zulüm gördükleri bir yerdi. (Clot, 2021) Çok uluslu bir yapıya sahip olan İber Yarımadasının nüfusunun önemli bir kısmını Yahudiler oluşturuyordu. Bu sebeple Müslüman fatihlerin yardım aldığı dini grup Yahudilerdi. İber Yarımadasına dağılmış olarak yaşayan Yahudiler, Müslümanları kurtarıcıları olarak gördükleri için fetih sırasında onlara zorluk çıkarmadılar. (Özdemir, 2020a: 50) Hatta bazı rivayetlere göre, bir Yahudi heyeti, Tarık b. Ziyad'a giderek İspanya'yı fethetmesi konusunda teşvik ettiler ve bundan ötürü Yahudi tarihçiler, Tarık b. Ziyad'ı kendi ulusal tarihlerinde kahramanlarından biri olarak görürler. (İlhan, 2006) Aynı zamanda Endülüs'ün her yerine hakim olan Yahudilerin, Müslümanlar geldiği sırada Araplara her türlü yardımı yaptıkları, işbirliği içerisinde oldukları kaydedilmektedir. (İlhan, 2006, s. 65-66) Yahudilerin bu faaliyetlerinin asıl amacı Vizigotların idaresinden kurtulmanın yanı sıra onlardan intikam alabilme düşüncesi idi. Müslümanlara karşı duyulan güvenin sebebi ise Suriye, Irak ve Mısır şehirlerinde yaşayan Yahudi cemaatlerinin, İslam yönetiminden duydukları memnuniyetlerini Endülüs'teki dindaşlarıyla paylaşmalarıdır. (Abdülaziz, 1996, s. 98) Müslümanlar ile Yahudiler arasındaki bu işbirliği en fazla Müslümanların işine yaramıştır. Müslümanlar, Yahudilerin sayısal gücünden yararlanmışlar, fetih hızlanmış ve bölge büyük ölçüde barış yoluyla ele geçirilmiştir. (Watt, 1992, s. 11-12) Yahudilerin bu yardımları karşılıksız kalmamış, başından beri sahip olmaları gereken sosyal ve siyasi hakları kendilerine verilmiştir. Öyle ki zimmilerin bütün haklarına sahip oldukları için idari

görevlerde de kendilerine yer bulmuşlardır. Müslümanların İber yarımadasını fethetmesinde ve güçlü bir iktidar oluşturmasında Yahudilerin etkinliği fazladır. Fethedilen toprakları yönetimi konusunda deneyimsiz Araplara bırakmak yerine yerlilerin yönetimine izin vermek daha akılcıydı. (Cohen, 2013, s. 101-105) Araplara şükran borçlarını en iyi biçimde ödeyen Yahudiler, bu yeni düzenin en ateşli savunucuları haline gelmişlerdir. Yahudiler arasından her şehirde bir Yahudi, kendi cemaatinin cizyesini toplamak, bunları taksim etmek ve yönetime sunmakla mükellefti. Böylelikle Yahudiler Endülüs Emevi Devleti'nin yönetimine katılmış oluyorlardı. Bu yönetim tekniği açısından kullanışlı bir çözümdü. Çünkü seçilen Yahudiler içerisinde buldukları cemaatin fertlerini ve maddi olanaklarını daha iyi bilebilirdi. Uygulanan yöntem hem yönetenler hem de yönetilenler için oldukça makuldu. Yahudiler arasında bu durumu istismar edenler çıkarsa yerlerine Müslüman görevliler kolaylıkla geçebilirdi. Ancak Yahudiler, görevlerine sadık kaldılar ve sorun yaşanmadı. Bu durum Yahudilerin sosyal kimliklerinin güçlenmesine ve yönetimde etkinliklerinin artmasına neden olmuştur. Ancak Endülüs Emevi Devleti'nde 10. asra kadar Yahudiler yönetimde pek fazla görülmemektedirler. Bunun nedeni Arap yönetici birimlerinin çok güçlü ve sağlam olmasından kaynaklanmaktadır. İstisnalar oldukça azdır. 3. Abdurrahman ve oğlu 2. Hakem dönemlerinde halifelere hizmet veren Hasday İbn Şaprut bu istinalardandır. (İlhan, 2006, s. 69-71) Hasday İbn Şaprut, Endülüs sarayında görev yapmış ve vezirlik makamına kadar yükselmiş olan bir Jaen (Arapça: Ceyyan) Yahudisi olarak bu durumun en çarpıcı örneğini teşkil etmektedir. Hasday İbn Şaprut ile birlikte Endülüs'te Yahudilerin gücü artmış ve altın çağlarını yaşamışlardır. Hasday İbn Şaprut'un hayatına ve ailesi ilişkin bilgiler oldukça sınırlıdır. Kendisi Halife 3. Abdurrahman'ın hükümdarlığında çoğunlukla diplomatik münasebetlerde bulunduğu için krallıklar ve imparatorluklarla yaptığı mektuplaşmaları daha yaygın kaynaklardır. Bu çalışmada elde mevcut veriler ışığında Hasday'ın hayatı, ailesi, kişiliği ve Endülüs Sarayındaki misyonu ve önemine ilişkin bilgiler inceleme konusu yapılmıştır. Bir yönüyle Hasday'ın 10. Yüzyıl Endülüs diplomasisindeki yeri ve önemi ortaya konurken öte yandan Endülüs Yahudileri için ifade ettiği anlama da değinilmiş olacaktır.

1- HASDAY İBN ŞAPRUT'UN İSMİ, AİLESİ, HAYATI VE KİŞİLİĞİ

Yahudiler, Endülüs'ün hemen hemen her beldesi ve köyünde yaşıyorlardı. Bir görüşe göre Müslümanların İspanya'yı fetihleri sırasındaki oradaki Yahudi nüfusu 100.000 civarındadır. (İlhan, 2006, s. 61) Müslümanlar fethettikleri her kentteki kalelerin içerisine Yahudileri yerleştirdiler. Onlardan hem diğer halkları kaynaştırmak hem de muhafızlık yapmaları için yararlanmayı düşündüler. Yahudi halkının yoğun olarak iskan ettiği iki büyük kent Kurtuba ve Tuleytula'dır. Bu şehirlerin yanı sıra Yahudiler için önemli başka yerleşim merkezleri de vardı. Bunlar arasında Beyyane, Veşka, İşbiliye, Maride, Batalyevs, Lizbon, Ronda ve Ceyyan ilk akla gelen yerleşim yerleridir. (Hasanov & Biçen) İspanya'nın özerk

topluluklarının bulunduğu Ceyyan (Jaen) şehri, Yahudi nüfusunun yoğun olduğu yerlerden birisidir. Ceyyan şehrindeki Yahudi nüfusuna ilişkin bilgiler net değildir. Ancak Ceyyan şehrinin coğrafi olarak Kurtuba'ya yakınlığı, ticari ve tarımsal faaliyetlere uygun olması sebebiyle Yahudiler için harikulade bir yaşam alanıydı. Endülüs'ün önemli kentlerinden biri olan Jaen (Ceyyan)'de yaşamlarını sürdüren Yahudi kökenli Şaprut ailesine 910'lı yıllarda yeni bir üye katıldı. Bu yeni üye Endülüs tarihine adını altın harfler ile yazdıran Hasday'dan başkası değildi. Hasday Abu Yusuf ben Isaac İbn Ezra İbn Şaprut (Yıldız Ş. , Endülüs Bilim Hayatında Yahudiler, 2009, s. 512), 910¹ civarında Doğu Endülüs'teki Jaen kentinde dünyaya geldi. (Ashtor, 1992, s. 155-156) Hasday'ın ailesi Jaen'in güçlü aileleri arasında yer almaktadır. (Golb, 2011, s. 2) Jaenli Şaprut ailesinin nüfusu, yaşam tarzı ve kökenine ilişkin bilgiler kaynaklarda yer almamaktadır. 10. yüzyılda Jaen şehri, Endülüs'teki Yahudi topluluklarının önemli yaşam merkezlerinden birisiydi. Ancak zaman içerisinde 3. Abdurrahman döneminde sağlanan güven ve istikrar ortamı sayesinde Kurtuba cazibe merkezi haline gelmiştir. Böylelikle Jaen Yahudileri başta olmak üzere yarımada'daki Yahudi toplulukları kitleler halinde Kurtuba'ya göç etmişlerdir. Aynı dönemde Isaac İbn Şaprut ve ailesi, daha iyi bir hayat yaşamak amacıyla atalarının topraklarından Kurtuba'ya göç etmişlerdir. Kültürel açıdan Jaen kentinde Yahudilerle birlikte diğer etnik unsurlar barış ve huzur ortamında yaşamlarını sürdürüyorlardı. Bu ortamın yaratılmasına vesile olan yerel güçlerin etkinliğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Yerel güçlerden birisi Hasday'ın babası Isaac bin Ezra bin İbn Şaprut'tur. O, Jaen halkının bütün unsurlarına maddi ve manevi destekte bulunmuş ve Hasday'ı da bu doğrultuda yetiştirmiştir. Isaac İbn Şaprut, dindarlığıyla tanılan zengin bir Jaen Yahudisiydi. Tüm canı ve gücüyle Yahudi inancına bağlıydı, kendisini Tevrat'a ve onunla ilgili çalışmalara kendisini adanmış biriydi. O, Jaen şehrinde hayır işlerine ve bilginlere olan desteğiyle ün kazanmıştır. Oğlu Hasday doğduğunda onu kendine halef olacak şekilde yetiştirmek isteyen babası, mükemmel bir eğitim alması hususunda ona destek olmuştur. Oğlunun seçkin bir Tevrat bilgini olmasını arzulayan Isaac İbn Şaprut, dönemin en iyi öğretmenleriyle temasa geçmiş ve oğlunun donanımlı yetişmesini sağlamıştır. Ancak oğlu Hasday İbn Şaprut yaşlılarından farklı olarak olağanüstü yeteneklere sahipti. Farklı alanlara eğilim gösteriyordu. Özellikle dil öğrenmeye merakı ve yatkınlığı vardı. Yazılı ve sözlü olarak iyi derecede Arapça öğrendiği gibi Kurtuba'ya yerleştikten sonra mozarab din adamlarından oluşan Hıristiyan öğretmenler sayesinde Latince de öğrenmiştir. Arapça, İbranice ve Latince'nin yanı sıra İspanyolların dili haline gelecek olan Romance'yi de bilmekteydi. (Provençal, 2000, s. 357) Hasday İbn Şaprut, babasının kendisi için planladığı

¹ Hasday'ın doğum tarihine ilişkin bilgiler net değildir. 910 ila 915 yılları arasında olduğu bilinmektedir. Arapça kaynaklarda 910 tarihi, İngilizce kaynaklarda 915 tarihi verilmiştir. Aradaki 5 yıllık farkın nereden kaynaklandığı bilinmemektedir. Bakınız: 910 yılı Eliyahu Ashtor, *The Jews I*, s. 159; 915 yılı Norman Roth, "Ibn Shaprut, Hasdai.", *Medieval Iberia: An Encyclopedia*, (Edt. E. Michael), 2003; Fatima Rhorchi, "Hasdai Ibn Shaprut: The first dignitary to serve the Arab Caliphs in Cordova.

dini idealler yerine olgunlaşan gençliğinin verdiği güç ile en büyük arzusu olan tıp eğitimine kendisini adadı. Hasday, tüm zamanını ve enerjisini onurlu tıp mesleğine veriyordu. Yalnızca çalışkan ve yetenekli biri değildi: Aynı zamanda karakteriyle de farkı bir kişiliğe sahipti. İdeali kariyerinde en üst mevkilere ulaşmaktı ve bunu başaracağına tüm kalbiyle inanmaktaydı. Hasday İbn Şaprut çok zeki, akılcı ve ölçülü bir yapıya sahipti. Tüm entelektüel enerjisini adadığı tıp eğitimi için Yakın Doğu'daki Arap doktorlar tarafından yazılan tıp kitaplarıyla birlikte Doğu Hıristiyanları tarafından tercüme edilenleri gece-gündüz inceledi. Doğu Hıristiyanlarının tercüme ettikleri Yunanlıların tıp bilgisinin özünü aktardıkları eserler üzerinde çalışmalar yaptı. Yaptığı çalışmalar sayesinde Kurtuba'da kısa süre içerisinde seçkin bir tıp pratisyeni olarak ün kazandı. Ancak Hasday'ın asıl yükselişi mucize ilacı yeniden keşfetmesiyle yaşandı. Bu mucize ilacın kökeni M.Ö 1. yüzyılın başlarına dayanan, Mithridates Eupatar tarafından keşfedilmiş 'Theriaca' olarak adlandırılan şifadır. Roma İmparatoru Nero'nun doktoru Giritli Andromachus ile Mithridates Eupatar'ın birlikte 61 elementten oluşan bir ilaç geliştirdiler. Geliştirilen bu harika ilaç dünya çapında ünlendi. (Cülcül, 1995, s. 23) Zamanın koşulları sebebiyle bu değerli bileşiğin formülü kayboldu ve tabiplerin çoğu bu bileşimi keşfetmenin yollarını aramaya başladılar. Theriaca'nın formülünü bulup, sırrını yeniden keşfetmeyi isteyen Hasday bu meselede uzun bir mesai harcadı. Hasday'ın Latince'yi iyi derecede biliyor olması theriacayı bulmasında ona kolaylık sağladı. (Provençal, 2000, s. 357-358) Bu ilaç Endülüs'ün ve tüm dünyanın mücadele ettiği yılan ısırıklıkları ve zehirleri, astım, sarılık, veba ve miyopiye, mide rahatsızlıklarına ve diğer hastalıklara karşı çare niteliğinde üretilecekti. Panzehir olarak görülen ve Müslümanlar tarafından 'El-Faruk', Yahudilerin 'Muhlis' adını verdiği bu ilaç 10. yüzyılda Hasday İbn Şaprut tarafından yeniden gün yüzüne çıkarıldı. Al-Faruk (Usaybia, s. 498), İslam tarihindeki karşılığıyla Tiryâk-ı Fârûk bazı hastalıklar ve zehirlerin tedavisinde kullanılan bir çeşit macun şeklindeki panzehirdir. Eskiçağlardan beri insanlar kendilerini koruyabilmek için arayışlara girmişlerdir. Bu panzehir hekimler için iki farklı manaya gelmektedir. Birincisi, ruh ve bedeni koruyan panzehir; ikincisi ise taşlara dayalı olan şifadır. (Fidan, 2022, s. 173-195) Hasday'ın eczacılıktaki bu başarısı, Endülüs halkı arasında popülerliğini artırmış ve 3. Abdurrahman'ın dikkatini çekmiştir. 3. Abdurrahman'ın ilgisine mazhar olan Hasday, bu başarısını 940'larda halifenin sarayına girmesiyle taçlandırdı. Hırsını ve başarılı olma arzusunu devamlı gösteren Hasday, henüz otuz yaşında bile değilken halifenin özel doktorları arasında yer almıştır. Elbette ki halifenin sarayındaki tek tabip kendisi değildi. Müslüman idarecilerin adeti sebebiyle Hasday'ın yanı sıra halifenin tavsiye aldığı birçok tabip vardı. Bu tabipler arasında Hasday İbn Şaprut'un kendisini göstermesi gecikmedi. Halife 3. Abdurrahman ile Hasday arasında sağlık dışındaki meselelerle ilgili bahislerde halife onun üstün zekasını farketmiştir. Hasday İbn Şaprut'un Endülüs sarayında değer görüyor olması diğer etnik gruplar tarafından tehlike olarak görülmesine sebep olmuştur. Hasday'ın Endülüs'teki yükselişi Yahudi halkı için gurur ve sevinç kaynağı olsa da bu durum rakipleri

tarafından hoş karşılanmıyordu. Hasday İbn Şaprut, insanlarla geçinmesini bilen, herkese iyi davranan ve güvenilir bir Yahudiydi. Bu yönüyle Endülüs halkının sevgi ve saygısını kazanmıştır. Hasday'ın yeteneği, becerisi ve kişiliği ona farklı alanlarda kendini gösterme fırsatı vermiştir. 3. Abdurrahman'ın idari görevlere atadığı tabiplerin başında Hasday İbn Şaprut vardı. Hasday'ın kariyerindeki ilk idari görevi gümrük yöneticiliğidir. (Ashtor, 1992, s. 157-158) İspanya'ya gelen ve giden ticaret gemilerinden alınan vergilerin Endülüs devleti hazinesi için önemi göz önüne alındığında Hasday'ın görevindeki başarısının halife için kıymeti kolayca anlaşılır. (Dunlop, 2008, s. 189) Gümrük yöneticiliği vazifesini başarıyla yürüten Hasday, 940'lardan sonra mesaisini halifenin diplomatik işlerine ayırmıştır. Hasday İbn Şaprut'un halife tarafından önemli görevlere getirilmesi bazı karışıklıklara sebep oldu. Endülüs sarayında diğer gayrimüslimlere göre Yahudilerin özel bir yeri vardı. Bu sebeple halife tarafından vezirlik, danışmanlık ve saray doktorluğu gibi önemli vazifelere Yahudiler atanmıştır. Halifenin bu ilgisi diğer dini grupların Yahudilere karşı bir düşmanlık beslemesine sebep olmuştu. Ancak halifenin sarayında elbette sadece Yahudi görevliler yoktu. Hasday İbn Şaprut ile birlikte sarayda yaşayan ve 3. Abdurrahman ve 2. Hakem'in değer verdiği çok sayıda Endüslü alim, bilgin, tabip, hatib bulunmaktaydı. Bu kişileri şöyle aktabiliriz: *İkdü'l Ferid* eseriyle Arap dili ve edebiyatına yön vermiş İbn Abdürabbih (ö. 328/640) (Şek'a, 1999, s. 281-283), Batı dünyasında '*Albucasis*' adıyla bilinen ve İslam aleminin en ünlü cerrahlarından sayılan '*Tasrif li-men aceze ani't-telif*' eseriyle tanınan Ebü'l-Kâsım Halef b. Abbâs Zehrâvî (ö. 404/1013) (Şeyban, 2020, s. 48), Medinetüzzehra'nın hatiplik, hakimlik ve imamlığını yapan Münzir b. Said Bellutî (ö. 966), Zâhirî mezhebinin en büyük temsilcisi, usulcü, fakih, muhaddis, tarihçi, edip ve şair İbn Hazm (ö. 1064) ve Arap dili ve edebiyatı için saygın bir alim Ebû Alî el-Kâfî el-Bağdâdî (Elmalı, 2001, s. 259-260) (ö. 356/967), 3. Abdurrahman'ın sarayında bulunan değerli alimlerden sadece birkaçıdır. 3. Abdurrahman'ın ilmin yüksek olduğu bir çevrede yetişmesi alimleri ve özellikle edebiyatçıları destekleyerek yüceltmesine sebep oldu. Bu nedenle 3. Abdurrahman yönetiminde Endülüs, çok sayıda alim, edebiyatçı, tabip ve birçok dalda insanın yetiştiği bir dönem olmuştur. Farklı dini gruplara mensup bu kimseler buldukları hilafet sarayında birbirleriyle iyi anlaştıkları gibi kimi zaman da çekişmeli bir rekabetin içerisindeydiler. Hasday İbn Şaprut'un ansızın yükselişi saray çevresinin dikkatini çekiyordu. (Dwaima & Çapan, 2016, s. 145-159) Diğer dini grupların yarattığı kargaşayı şiddetlendirmemek isteyen Halife, Hasday'ı sağ kolu gibi görmesine rağmen ona vezirlik makamını vermemiştir. Resmi olarak vezirlik konumuna getirilmeyen Hasday, halifenin bütün diplomatik ilişkileriyle vezir gibi ilgilenmiştir. (Silefi, 1985, s. 83-84)

Hasday İbn Şaprut, Endülüs için değerli bir tabip, bilgin ve diplomat olarak görev yapmıştır. 3. Abdurrahman, Hasday İbn Şaprut'a siyasi ve idari görevlerinin haricinde toplumsal birliğin korunması adına bazı sorumluluklar da vermiştir. Yahudi kökenli olan Hasday, milli birlik ve bütünlüğünü daima muhafaza etmiş bir kişiydi. Mensubu olduğu

Yahudi toplumu tarafından sevilen, saygıdeğer ve önemli bir kişiliktir. Hasday İbn Şaprut'a karşı tavrın farkında olan 3. Abdurrahman ona Yahudi cemaatlerinin işlerini yürütme yetkisi tanıdı. Halifenin amacı, Yahudi halkıyla temasta olmak ve onların sosyal yapıdaki konumlarını koruyabilmektir. Yahudi halkının lideri konumuna getirilen Hasday, Yahudiler arasında Nasi (prens) unvanıyla tanınmaya başladı. Makamının otoritesi ve statüsü sayesinde düşmanca hareketler karşısında halkını ve diğer bütün toplulukları koruyabiliyordu. Hasday İbn Şaprut yetkisini dindaşlarının yanı sıra tüm Endülüs halkına uygulaması herkes tarafından takdir görmesiyle sonuçlandı. Zamanla Hasday'ın adı ve yaptıklarının ünü İspanya'nın bütün topluluklarına yayılmıştır. O yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine uzattığı cömert yardım eli sebebiyle halk arasında 'Ebu Yusuf' diye anılıyordu. Hasday'ın dindaşlarına karşı özel ilgi ve alakası zaman içerisinde azalmamış aksine giderek güçlenmiştir. Hasday İbn Şaprut'un Yahudi topluluğuna bağlılığını sarayda üstlendiği diplomatik görevden, Hazar toplumuyla münasebetleri sırasında dünya yahudileri için Hazarya topraklarında bir vatan oluşturma girişiminden anlamaktayız. Hasday, idari görevleri sırasında çevre coğrafyalarda zulüm ve eziyet gören Yahudilerini tek bir çatı altında birleştirmeyi kendisine misyon edinmiştir. Bu doğrultuda Yahudiler için Hazar Denizi ve çevresinde hüküm süren Hazarya'yı vatan olarak uygun görmüştür. Hazarya coğrafyası hakkında bilgi toplamak amacıyla birçok devletle yazışmalar yapmıştır. Hasday İbn Şaprut'un bu projesi mensubu olduğu Yahudi toplumuna ve kültürüne olan bağlılığının derinliğini göstermektedir. Ne yazık ki Hasday İbn Şaprut'un Hazarya projesi taslak olmaktan ileri gidememiştir. Hasday İbn Şaprut'un en kalıcı ve en değerli faaliyeti Kurtuba'da kurmuş olduğu Talmud Akademisi (Yıldız Ş. , Endülüs Yahudileri ve İslam Kültür ve Biliminin Avrupa'ya Geçişinde Oynadıkları Rol, 2009, s. 58)'dir.

Talmud Akademisi, dönemin seçkin alimlerinin yer aldığı bir bilim okuluydu. Bu akademi sayesinde Kurtuba'da bilimsel etkinlikler hız kazanmış ve özellikle Yahudi alimler ön plana çıkmıştır. Endülüs'te kurulan bu Yahudi bilim okulunun ilk ve en büyük şahsiyeti elbetteki Hasday İbn Şaprut'tur. Hasday'ın keşiş Nicolas ile Dioscorides'in Arapça'ya çevirisini yapması, kendi hassasiyetiyle İbranice'yi bir bilim dili haline getirmesi ve bu doğrultuda yeni alimler yetiştirmesi onun ilme sunduğu katkılardan yalnızca birkaçıdır. (Roth, 2003, s. 420-421) Hasday İbn Şaprut'un da aralarında bulunduğu halifenin maddi ve manevi desteğini alan alimler, Kurtuba'yı 10. yüzyılın en önemli bilim merkezi haline getirdiler. Endülüs kültür ve medeniyetinin ünü 10. yüzyılda tüm dünyaya yayılmış vaziyetteydi. Halife 3. Abdurrahman'ın gücü sadece siyasi ve diplomatik hamlelerle değil, ilmi alanda da kendisini göstermiştir. Hasday İbn Şaprut, iki Endülüs Emevi halifesine hizmet etmiş önemli bir bilim insanıdır. İlk Endülüs Emevi halifesi olan 3. Abdurrahman'ın iktidarlığının tamamına, oğlu 2. Hakem'in ise 9 yıl hükümdarlığına eşlik etmiştir. (Endelüsî, 2014, s. 89)

Çağdaşları eş ve aile meselelerine zaman harcarken Hasday, tüm zamanını saraydaki başarılı ve güçlü kariyerine adamıştı. Bu sebeptir ki bekar kalmıştır. Bunu Hasday'a 940'lı yıllarda yazılan bir mektupta kendisine uygun bir eş edinmesi dile getirildiğinden anlamaktayız. (Ashtor, 1992, s. 160) Başka bir kaynağın bildirdiğine göre ise Hasday İbn Şaprut evliydi. Babası Isaac ona uygun eş bulma konusunda arayışa girmiş ve Sevilla'daki arkadaşının kızını oğluna seçmiştir. Evlendiklerinde Hasday 30 yaşında iken, eşi Rachel 15 yaşındaydı. Rachel, Hasday için her konuda iyi bir yol arkadaşıydı. Hasday'ın mesleğini öğrenmek için ısrarcıydı. Rachel, Hasday tarafından kendisini yetiştirmeyi bildi ve onun eczacısı oldu. Hasday ve Rachel'in on beş yıllık evlilikleri boyunca iki evlatları oldu. Bunlar: Yael ve Davut'tur. Yael de babası ve annesinin izinden giderek eczacılık sektöründe kendisini geliştirmekteydi. (Malmed, 2019) Hasday İbn Şaprut'un kendisi ve ailesi Endülüs Emevi Devleti'ne hizmet etmiş kıymetli bir aile olmuştur. Endülüs sarayında doktorluk, gümrük müdürü, diplomatlık ve Yahudilerin idareciliği gibi çeşitli dallarda görev alan Hasday, başına geçtiği her görevinde üstün başarılar sergiledi ve Halife karşısında saygınlığı giderek arttı. 940'lı yıllarda yaklaşık 25 yaşında iken tabip olarak geldiği Endülüs Emevi sarayından, 970 yılında Halifelerin gözdesi ve saygın bir kişilik olarak ayrıldı. 10. yüzyıldaki Endülüs'ün altın çağına önemli katkıları olan bu bilim insanı, 970 yılında Kurtuba'da meçhul bir sebeple vefat etmiştir.

2- HASDAY İBN ŞAPRUT'UN DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

Endülüs Emevi halifesi 3. Abdurrahman ile Hasday İbn Şaprut arasındaki iyi ilişkiler geliştikçe Hasday'ın Endülüs Sarayındaki etkinliği giderek artmıştır. O, halifenin en güvenilir ve sadık adamı haline gelmiştir. Özellikle Hasday'ın dil konusundaki bilgisi Kuzey İspanya'daki Hıristiyan krallıkları ile halife arasında yapılacak müzakerelerde kendisini göstermesine fırsat verdi. (Ashtor, 1992, s. 162-163) Öyle ki halife bu müzakereler sırasında Latince bilgisi gerektiren durumlarda Hasday'ın yardımına sık aralıklarla ihtiyaç duymuştur. Çünkü o yıllarda Kurtuba Sarayı'nda dışişleri ile ilgilenebilecek bir bakan yoktu. Endülüs'ün bütün meseleleriyle ilgilenen ve kendi takdirine göre halleden halifenin kendisiydi. Ancak bilindiği üzere 10.yüzyılın ilk yarısından itibaren Kurtuba birçok ülke ve imparatorlukla kuvvetli bağlar kurulan diplomatik bir faaliyet merkeziydi. (Shchavelev, 2018, s. 186-195) Halifenin Endülüs'ün tüm meseleleri ile yalnız başına ilgilenmesi beklenemezdi. Halife bu doğrultuda, kendisini meşgul eden ve çok zamanını alan diplomatik münasebetlerinin özel yetkilisi olarak addettiği Hasday İbn Şaprut'a verdi. 939 yılında 3. Abdurrahman, Fransa'yla barış antlaşması imzaladı. Anlaşmayı halife adına Hasday İbn Şaprut, Barselona'nın hakimi Şünyir b. Gifrid el-İfrençi ile akdetti. (Parlak, 2021, s. 39) Halifenin özel yetkilisi konumuna yükselen Hasday'ın ilk elçilik görevi Barselona şehrinde gerçekleşmiş oldu. (Collins, 2014, s. 176) Sonrasında 940 yılının sonlarında Bizans İmparatoru ile elçilik temasları gerçekleşti.

Endülüs Emevi Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasındaki diplomatik ilişkilerin ilk kez kurulmasının üzerinden nerdeyse yüz yıldan fazla bir zaman geçmişti. Bu iki devlet arasında bağların yeniden kurulmasının temel sebebi Bizans İmparatoru 7. Konstantinos'un Fatımiler ile Endülüs Emevileri arasındaki düşmanlığı gözlemleyerek, 3. Abdurrahman'ı yanına çekme düşüncesiydi. Çünkü Fatımiler, coğrafi olarak uzak olmalarına rağmen dolaylı olarak Bizans İmparatorluğu için de tehdit unsuruydu. Hasday bu iki devlet arasındaki müzakerelerde aktif rol oynadı. Barış yanlısı bir halife olan 3. Abdurrahman, dış siyasette bunu daima gösteren politikalar izlemiştir. Endülüs'ün muhafazası için gerektiğinde savaşmaktan çekinmemiş ancak öncelikli adımı barış antlaşmaları üzerine olmuştur. Bizans ile yeniden temas edilmesi de bu düşünce ışığında çıkmıştır. 3. Abdurrahman, Bizans İmparatoru 7. Konstantinos ile bir dostluk antlaşması müzakeresinin görüşülmesi amacıyla 947'de emrindeki bir elçilik heyetini Konstantinopolis'e gönderdi. 24 Ekim 947 gününde Bizans'ın başkentine ulaşan Kurtuba heyeti imparatorun sarayında törenle karşılandı ve halifenin bu heyetine cevaben 7. Konstantinos elçilik heyetini Kurtuba'ya gönderdi. 949 yılının baharında yola çıkan Bizans heyeti, 8 Eylül 949 günü Kurtuba sarayına teşrif etti. Devletler arası hediyeleşmenin güç göstergesi sayıldığı bilindiğinden İmparator Konstantinos, son derece değerli hediyelerini elçileri aracılığıyla 3. Abdurrahman'a sundu. 3. Abdurrahman'ın alim ve bilge kişiliği herkesin malumu olduğundan imparatorun hediyesi de bu yönde oldu. 7. Konstantinos kütüphanesinde bulunan, halifenin ilgisini çekeceğini düşündüğü nadir kitaplardan birkaçını ona göndermiştir. Bu kitaplardan birisi, 5. yüzyılın İspanyol yazarı Orosios'un latince yazdığı tarih kitabı, bir diğeri ise Dioscorides'in De Materia Medica (Wasserstein, 1985, s. 196)'nın orijinal Yunanca el yazması eseri idi. Dioscorides'in el yazması oldukça değerli bir eserdir. M.S. 1. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Dioscorides, Yunan farmakolojisinin bütün kazanımlarını ve kendi deneyimlerini ekleyerek özetlediği bir eser oluşturmuştur. Tıbbi amaçlar için kullanılabilir 600'den fazla bitki, yağ ve taştan bahseden Dioscorides, 1500 yıl boyunca farmakoloji dalında ders kitabı oldu. Bizans İmparatorunun bu eşsiz hediyesi halife tarafından hoş karşılanmış, kitabın çevirisine özel ilgi ve merak duymasına neden olmuştur. Ancak Dioscorides kitabının Yunanca olması Kurtuba'da çevrilmesine engeldi. (Usaybia, s. 493-494) Çünkü İspanya'daki Hıristiyanlar arasında Yunanca bilen hiç kimse yoktu. Bu sebeple 3. Abdurrahman, Bizans İmparatoru'ndan Yunanca ve Latince bilen, tercüme yapabilecek ve milletin bir kısmına Yunanca öğretebilecek bir kişi göndermesini istedi. 7. Konstantinos bu isteği hoşgörüsüyle karşıladı ve bu iş için Nicolas adındaki keşişi 951-952 yılında Kurtuba'ya gönderdi. 951'lerden itibaren Kurtuba'da çeviri faaliyetleri Nicolas önderliğinde gelişti. (Usaybia, s. 495) Kurtuba'da çeviri projeleriyle ilgilenen birkaç kişi vardı ancak çevirilere en yoğun ilgiyi Hasday İbn Şaprut göstermişti. (Cülcül, 1995, s. 23) Hasday İbn Şaprut için bu özel bir ilgi alanıydı. Kendisini geliştirme güdüsü gereği bilgisini arttıracak her türlü yeniliğe açık bir tutumu vardı. Bunun yanı sıra 3. Abdurrahman'ın bu meseleye olan hassasasiyetinin farkında olan Hasday, ön plana çıkmasının konumunu güçlendirebileceğinin

bilincindeydi. Nicolas ve Hasday, birlikte şimdiye kadar Araplar tarafından anlaşılmayan kaynakların tercümelerini yapmaya başladılar. Dioscorides (Dioscorides De Materia Medica, 2000), Endülüs'teki sağlık sektöründe önemli yeniliklere sebep oldu. (Haldun, Tarihu İbn Haldun , 1999, s. 147) Hasday İbn Şaprut'un düşündüğü gibi gösterdiği bu çok yönlülüğü halifenin gözünden kaçmamış ve ona karşı tutumunu arttırmıştır. Bilimsel araştırmalara yoğunlaşmış olan Hasday'ın bir yandan diplomatlığa da devam etmesi gerekiyordu.

Onun vazifesi yalnızca Kuzey İspanya'nın Hıristiyan Krallıkları ve Fas prensleriyle olan diplomatik ilişkilerle sınırlı değildi; yeni vazifesi sınırsız yetkiler gerektiren ciddi bir konuydu. Bu konu Alman kralı 1. Otto ile 3. Abdurrahman arasında yaşanan diplomatik krizdi. (Ashtor, 1992, s. 170-171) Bu aşamada Hasday önemli bir rol üstlenmişti. 950'lerden sonra Alman Kralı 1. Otto'nun elçilerini Kurtuba'ya gönderdi. Buradaki maksadı, Fransa'nın güneyindeki Provens ve İtalya'nın kuzeyini hakimiyet altına alarak İsviçre'ye kadar uzanan Müslüman denizcilerin faaliyetlerine son vermesini sağlamak için 3. Abdurrahman'dan denizciler üzerindeki nüfuzunu kullanmasını istemektir. (Özdemir, 2020b: 140) İki devlet arasındaki gerilimi sakinleştirmek maksadıyla Alman kralı 1. Otto'nun elçisi Gorzeli Johannes 953 yılının sonbaharında Kurtuba'ya gönderdi. (Levin, 2020, s. 39-58) Bu diplomatik ilişkinin bazı sakıncaları vardı. I.Otto'nun elçisi Gorzeli Johannes kral adına yazılmış, halifeye ve İslam'a yönelik hakaret ve sert ifadeler içeren bir mektubu 3. Abdurrahman'a sunmaya hazırlanıyordu. Mektubu henüz görmemiş olmasına rağmen durumu sezinleyen 3. Abdurrahman, Alman elçisi Gorzeli Johannes'i protokolün dışında tuttu. 953 senesinin sonbaharında Kurtuba'ya gelen Gorzeli Johannes için Müslüman yetkililer tarafından resmi bir karşılama yapılmadı. Alman elçisi bu durumdan şikayet ettiyse de cevap bulamadı. Bir müddet zaman geçtikten sonra halifenin temsilcileri Alman elçisi Gorzeli Johannes'le temasa geçtiler. Ziyaretinin ve görevinin amacına dair bilgi almak istediler ancak Gorzeli Johannes, kralının mesajını yalnızca halifenin kendisine verebileceğini başka kimseye iletme izni olmadığını belirterek mektup hakkında açıklama yapmayı reddetti. Halifenin adamları onu korkutmaya çalıştıysa da başarısız oldular. Bu durum karşısında Halife, Alman kralının elçisiyle olan müzakereyi gerçekleştirmesi için Hasday'ı görevlendirdi. Hasday bu sorumluluğu başarıyla üstlenebilecek yetenekli bir devlet adamıydı. Aynı zamanda mektubun içeriği hakkında açık ve gerçek bilgileri Hasday ona sunabilirdi. (Golb, 2011, s. 13-14) Hasday bu hususta amacına ulaşmak için bütün diplomatik becerilerini kullandı. Özellikle Alman elçilerinin lideri olan Gorzeli Johannes ile yakın ilişkiler kurarak güvenini kazanmaya çalıştı. Gorzeli Johannes'e karşı ılımlı bir davranış sergiledi ve yatıştırıcı bir dil kullandı. Kendisinin zarar görmeyeceğini ve arkadaşlarıyla birlikte ülkelerine geri dönebileceklerini söyledi. Johannes'e Müslümanların adetlerini ayrıntılı olarak anlattı. Elçilere karşı nasıl davrandıklarından bahsetti. (Ashtor, 1992, s. 173-175) Halifeye olan bağlılığı dile getirerek, İspanya'daki önemli her konuyu halifeye saklamadan rapor vermesi gerektiğine vurgu yaptı. Müslümanların kanunlarından söz edip gözünü korkutmayı ihmal etmemiştir. Hasday açıkça,

bu mektubun İslam inancına ilişkin saldırgan tavırlar içermesi halinde halifenin elçileri infaz etmek zorunda kalacağını dile getirdi. Gorzeli Johannes ile Hasday arasındaki ilişki asıl meselenin çözümüne kadar devam etti. Mektubun içeriği sorulduğunda cevap vermekte tereddüt eden Johannes'e bilgilerin Hasday ile aralarında gizi tutulacağı güvencesi verildi. Hasday'ın ikna kabiliyetine karşı koyamayan Gorzeli Johannes, mektubun içeriğini onunla paylaştı. Açıkça meseleye hakim olan Hasday, Johannes'in halifenin huzuruna bu mektupla çıkmasının tehlikeli olduğu konusunda uyarıda bulundu. Durumun tehlikeli olduğunu anlayan Gorzeli Johannes, Alman kralı 1. Otto'ya olanları aktarmak üzere bir süreliğine kenara çekildi. Bu süreçte 1. Otto'nun elçileri ile 3. Abdurrahman'ın elçileri arasındaki görüşmede kesinti yaşandı. 1. Otto'nun mektubunu tehlikeli bulan yalnızca Hasday değildi. Mozarab piskopusu da mektubun halifeye teslim edilmemesi hususunda Gorzeli Johannes'i uyardı. Bu tavırlar Johannes'i oldukça öfkeliendirdi ancak I. Otto'nun emirlerini beklemeye başladı. 955 yılının başlarında 1. Otto ile 3. Abdurrahman arasındaki buzlar yavaş yavaş erimeye başladı. Ayrıca bir süredir İtalya'ya boyuneydirmeye çalışan 1. Otto, diplomatik hamlelerini hızlandırmıştı. Bu süreçte Güney İtalya'nın bir bölümünü elinde tutan Bizans İmparatorluğuyla mücadelesi başlamış, bu nedenle Endülüs Emevileri ile iyi geçinme yoluna gitmişti. Aksi halde Endülüs Emevi Devleti ile Bizans İmparatorluğu yakınlaşabilir ve Alman krallığına karşı işbirliği yapabilirlerdi. Her ihtimali değerlendiren 1. Otto elçisi Gorzeli Johannes'e barış ve dostluk içeren bir antlaşma teklif etmesini emretti. Alman kralının hazırlattığı yeni mektubu Verdun'dan gelen Dudo adındaki kişiye verildi. Haziran ayında Kurtuba'ya ulaşan Dudo, kralın yeni mektubunu Gorzeli Johannes'e teslim etti. Johannes'e Müslüman elçileri tarafından karşılama düzenlendi ve resmi müzakereler başlatıldı. Halife ile 1. Otto görüşmelerinin tam neticesi bilinmemektedir. (Golb, 2011, s. 3-7) Ancak şu biliniyor ki, Gorzeli Johannes anavatanına sağ salim döndü ve başrahip konumuna yükseldi. Çünkü Alman kralı ile Endülüs halifesi arasındaki diplomatik ilişkilerini içeren kaynağımız, olayın baş kahramanlarından olan Saint Arnulf'un Metz'deki Manastırı'nın başrahibi Gorzeli Johannes'in yazdığı biyografisidir. Johannes, İspanya yolculuğu sırasındaki olayları ayrıntılarıyla kaydetmiştir. Gorzeli Johannes'in biyografisinde dikkat çeken unsur Hasday ile yaşadığı görüşmelerde üzerinde bıraktığı güçlü etkidir. O, Endülüs'teki son gününe kadar Hasdayla iletişimini sürdürmüş ve zekasına hayran kalmıştır. Alman krallığına geri döndüğü zaman bu Yahudi devlet adamını herkese anlatacaktı. (Haldun, el-Mukaddime, 1998, s. 148)

Alman kralı ve elçileriyle gerçekleşen diplomatik ilişkilerde sorumluluğunu başarıyla tamamlayan Hasday İbn Şaprut'a başka bir Hıristiyan kralla ilgili çok önemli bir diplomatik görev verildi. Bu münasabetsler Leon krallığı ile yapılacaktı. 3. Abdurrahman her fırsatta Leon topraklarına akınlar düzenlemekteydi. Hıristiyan-İspanyol krallıklarının sınırlarındaki hassas noktalara komutanlarını görevlendiriyordu. 951-952 yılları içerisinde Galicia sınırları ve Talavera'da başarılı sonuçlar alındı. Özellikle 953 senesinde Galicia topraklarına başarılı komutanları Ahmed b. Ya'la ve Galib'i göndermesi güzel neticelerle sonuçlandı. Bu

seferlerde bol ganimet elde edilmiş ve Kurtuba'da şenlikle karşılanmıştır. 955 senesinin temmuz ayında Müslüman kuvvetler Kastilya kalesine saldırdılar, bölgede ağır hasarlar oluştu. Uğradığı saldırıların ve yenilgilerin farkında olan 3. Ordono Halife ile antlaşma yapmak amacıyla 955'te elçilerini Kurtuba'ya gönderdi. Halife kendi şartları gözetildiği takdirde antlaşma yapmaya razıydı. Halife 956 senesinde antlaşma şartlarını görüşmek amacıyla elçileri Muhammed b. Hüseyin ve Hasday İbn Şaprut'u Leon'a gönderdi. Kurtuba'nın iki elçisi 3. Ordono'dan halifenin istediği tavizleri almayı başardılar. Sınırdaki birçok kale ya Müslümanlara bırakılacak yahut surları yıkılacaktı. Muhammed b. Hüseyin ve Hasday İbn Şaprut ile Hıristiyan elçilerin birlikte hazırladığı bir pakt, Leon'dan Kurtuba'ya getirerek halife ve kırk yaşlarındaki oğlu veliaht 2. Hakem'e sunuldu. 3. Abdurrahman ve oğlu 2. Hakem, paktın şartlarını birlikte incelediler. (Haldun, Tarihu İbn Haldun , 1999, s. 146-147) 2. Hakem'i olumlu görüş belirtmesi üzerine antlaşma 3. Abdurrahman tarafından onaylandı. Kastilya Kontu Fernan Gonzalez'de aynı antlaşmayı halife ile imzaladı. (İzari, 1983, s. 221) Kastilya dükü, Leon krallının liderliğini takip ederek halifeyle ateşkes yapmış oldu. Artık Hıristiyan tehlikesine son vermek için yalnızca Navarra krallığını boyundurluk altına almak gerekiyordu. Anlaşma tarafları İspanya'ya barış getirmeyi başardıklarını düşündüler ancak bu doğru değildi. Kuzey İspanya'daki Hıristiyan krallıkları arasında münakaşalar yaşandı. 956 yılının sonlarına doğru 3. Ordono Zamora'da öldü ve yerine kardeşi 1. Sancho geçti. 1. Sancho, Kurtuba ile yapılan antlaşmanın şartlarını reddediyordu. Bu tepki Kurtubalı komutan Ahmed b. Ya'la'nın Leon'a yeniden saldırı düzenlemesiyle sonuçlandı. (Yıldız H. , 1987, s. 337-339) Leon'un yeni kralı ilk büyük yenilgini Kurtuba'nın komutanı sayesinde yaşadı. Leon'un yeni kralı olan Sancho'ya karşı Leon soyluları arasında muhalefet ortaya çıktı. Sancho'nun şişmanlık hastalığı vardı ve Leon'un muhalif kesimi hastalığının akıl sağlığını zayıflattığını iddia ediyorlardı. Kastilya (Irving, 2020, s. 1-2) kontu Fernan Gonzalez'i yanlarına çekip Sancho'ya komplo kurmayı hedefliyorlardı. Amaçlarına 958 yılının bahar ayında ulaştılar. Sancho tahttan indirildi (Ashtor, 1992, s. 176-177) ve amcası Garcia'nın hüküm sürdüğü Pamplona'ya kaçtı. 958'de 1. Sancho'yu tahttan indirildiğinde yerine el-Malo lakabıyla tanılan kraliyet hanedanının bir prensi olan 4. Ordono geçirildi. Sancho'nun tahttan indirilmiş olması kendisini olduğu kadar büyükannesi dul kraliçe Toda'yı rahatsız etmişti. Toda, güç ve iktidara özlem duyan bir prensesti. Öncelikli hedefi torunu Sancho'nun sağlığına kavuşmasını sağlamaktı. Ancak Hıristiyan İspanya'nın eyaletlerinde Sancho'nun obezitesini tedavi edebilecek hekim yoktu ve tedavi imkanları yetersizdi. Kraliçe Toda çareyi Kurtuba'ya elçiler göndererek halifeden yardım istemekte buldu. (İlhan, 2006, s. 76) Leon'daki olayları öğrenen halife şaşkınlığını gizlemeye çalıştı ancak bunların kendisi için iyi bir fırsat olacağını kısa sürede anladı. Sancho ve büyükannesi Toda'nın bu durumundan yararlanabilir ve Leon tahtına istediklerini yaptrabileceği bir prens koyabilirdi. Durumun değerlendirmesini yapan 3. Abdurrahman hemen harekete geçti. Fırsatı iyi değerlendirebilmek amacıyla Pamplona'ya giderek kraliçe Toda'nın aklını çelebilecek bir

diplomata ihtiyacı vardı. Bu hassas görevin sorumluluğuna en uygun kişi Hasday İbn Şaprut'tu. Halifenin talimatlarını alan Hasday zaman kaybetmeden Pamplona'ya doğru yola çıktı. Çünkü halife, kraliçe Toda'nın fikrinde herhangi bir değişiklik olmasından çekiniyor ve bunu önlemek istiyordu. Navarre'nin başkentine gelen Hasday, kendisini halifenin hekimi ve elçisi olarak tanıttı. Sancho'nun tedavisinin Kurtuba'da yapılmasının daha iyi olacağını, ihtiyacı olan her şeyin Kurtuba'da var olduğunu ve dolayısıyla tedavinin şansının arttığını açıkladı. Kurtuba'da başarılı bir tedavi uygulamaya hazır olduğunu da bildirdi. Kraliçe Toda ve Sancho'nun Endülüs'ün başkentine davet edilmeleri daha önce hiç duyulmamış bir teklif olduğu için şaşkınlık yarattı. Toda'nın ilk tepkisi elbette ki olumsuzdu. Kraliçe Toda için halifenin huzuruna onun yardımı için almak amacıyla çıkıyor olmak utanç vericiydi. Ancak torunu Sancho'nun tahtta yeniden oturmasını istiyordu ve başka seçeneği de yoktu. Hasday'ın diplomatik becerileri bu evrede kendisini gösterdi. Kraliçe Toda ile etkili görüşmeler yapan Hasday onu sonunda ikna etmeyi başardı. 958 yılının sonbaharında Hasday ile Sancho Kurtuba'ya geldi. Bu ziyaret özellikle Hıristiyanları alçaltmış olan halifenin büyüklüğünü simgelediği için halk arasında şenlikle karşılanmıştır. Bu durum Endülüs Emevilerinin ve halifesinin başarısı gibi görünmekle birlikte Hasday İbn Şaprut'un bu olaydaki rolünü de unutmamak gerekir. Sancho, Leon krallığını yeniden geri kazanmasına yardım ettiği takdirde halifeye on kale vereceğine dair söz verdi. Kraliçe Toda ise Müslüman kuvvetler Leon krallığına girdiği sırada Navarre ordusunu Kastilya'ya saldırması için gönderecek böylelikle Fernan Gonzalez'i saf dışı bırakacaktı. Bu planlar tasarlanırken Kurtuba'daki hekimler Sancho'yu tedavi ettiler (Bakır, 2016, s. 62) ve kısa zamanda eskisi gibi zayıf ve uyanık oldu. (Ashtor, 1992, s. 178-180) 3. Abdurrahman'ın kuvvetleri ile Sancho, 959 yılının baharında Leon Krallığına girdi (Haldun, Tarihu İbn Haldun , 1999, s. 148). Leon tahtında oturan 4. Ordone Asturias'a kaçtı. 960 yılının ikinci yarısında Leon şehri yeniden Sancho'nun eline geçmiş oldu. Sancho, halifeye vadettiği on kaleyi verdi. Hasday İbn Şaprut, bu görevini de başarıyla tamamlamıştı. Hasday diplomatik görevi sırasında bilgi ve becerisini herkese kanıtlamıştı. Kıvrak zekası ve etkili iletişimi sayesinde halifenin verdiği bütün görevlerden başarılı neticeler aldı. Hayatının sonuna kadar halifenin gözdeleleri arasında yer almayı sürdürdü. En önemli görevlerde sorumluluk alan kişi oldu. Saraydaki imtiyazlı konumu Tanrı'nın Hasday'a lütfunun bir yansımasıydı. 940'lı yıllarda Endülüs sarayına geldiğinde hayal ettiği başarıya 960'larda tam anlamıyla kavuşmuş oldu. Endülüs Emevi halifeliğinin içinde ve dışında tanınan, takdir edilen, üst düzey önemli bir kişi olarak tarihe adını yazdırdı.

3- HASDAY İBN ŞAPRUT'UN YAHUDİ KORUYUCULUĞU VE HAZARYA PROJESİ

Kurtuba sarayında yükselmek veya alçalmak halifenin iradesine bağlı olduğundan konumunu koruma meselesi oldukça önemlidir. Bu sebeple tüm saray mensupları ve soylular kişisel refahları, iyilikleri ve zevklerinden başka hiçbir şey düşünmüyorlardı. 3. Abdurrahman idareyi oluştururken Arap aristokrasisinin otoritesini zayıflatmak amacıyla farklı etnik unsurlara yer vermiştir. (Özdemir, Gayri Müslimlerin Dini Hayatı Açısından Müslüman Fatihlerin Endülüs'teki Uygulamaları, 1992) Araplar, Berberiler, Slavlar ve Yahudiler gibi farklı kökenli gruplar ortak paydada buluşmuş oldular. Ancak zaman içerisinde sarayda Yahudi olan Hasday'ın yükselişe geçmesi diğer grupların üyeleri tarafından tepkilere sebep olmuştur. Çünkü halk arasında dindar Müslümanlar arasında Muhammed'in inancına karşı herkes için küçümseme söz konusuydu. Kurtuba'daki kimseler diğer inançların üyelerini hoş karşılamıyorlardı. Yahudi kökenli Hasday'ın gerektiğinden fazla değer gördüğü konusunda diretiyorlardı. 3. Abdurrahman, halkının tepkisinin farkındaydı ve bu doğrultuda Hasday'a hak ettiği unvanı resmi olarak vermekten kaçındı. Halkın gazabına boyun eymesine rağmen Halife, sarayının içerisinde Hasday'a saygı ve sevgi gösterinde bulunmayı ihmal etmedi. Hasday'ı her zaman önemli görevlere tayin etti. Onun için Hasday gerçekten de gözdelelerinden birisiydi. Halife yakın çevresiyle yaptığı toplantılara giderken Hasday'ı da davet ediyor, onu önemli mevkideki kişilerle temas ettiriyordu. Hasday İbn Şaprut gerek Kurtuba gerekse halife için kıymetli bir şahsiyet haline gelmişti. Hasday hükümet işleriyle oldukça meşgul olmasına karşın kökenini asla unutmadı. (Castro, 2002) Kendisine verilen her fırsatı değerlendirmeyi bildi. Halkı için yapabileceği iyilikler için var gücüyle çabaladı. Hasday, Diasporadaki Yahudi topluluklarının refahı için oldukça endişe duyuyordu. Asıl amacı ise, düşmüş Davut Hanedanlığını yeniden canlandırıp eski ihtişamlı günlerine geri getirebilmektir. (Hasanov & Biçen) Bunun için elinden geleni yapmaya koyulan Hasday, Filistin ve Irak'taki dindaşlarıyla temasa geçmenin yollarını aradı. Çeşitli ülkelerdeki Yahudi topluluklarıyla temasa geçmeyi başaran Hasday, bu topluluklardaki bazı kimselerden durumları hakkında raporlar göndermelerini istemiş ve karşılıklı yazışmalar yapılmıştı. Bununla yetinmeyen Hasday, yakın ve uzak ülkelerdeki topluluklarla da temas kurmak amacıyla elçiler göndermiştir. Yahudiler yaşadıkları coğrafyaların hemen hemen hepsinde zulümlere maruz kalmaktaydılar. Bu duruma karşı mücadelesini sürdüren Hasday, Yahudileri ezerek konumlarını sağlamlaştırmaya çalışan yöneticilere karşı gücünü kullanmaktan çekinmedi. Bizans imparatorluğunda Yahudi halkının sevilmediğinin ve dışlandığının farkında olan Hasday, kendisine gönderilen mektuplardan birinde bu durum bahsedildiğinde harekete geçmiştir. Mektup İtalya'nın güneyinden gelmiş olup Bizans yönetimindeki olumsuz şartları aktarmış ancak yardım talep edilmemiştir. Yahudilerin koruyuculuğunu misyon edilen Hasday halifenin huzuruna çıkarak Bizans imparatorluğuna elçi gönderilmesini istemiştir. Yahudilere yönelik zulümleri engellemek amacıyla Halife'den Bizans yönetiminin altında yaşayan Yahudi topluluklarının yöneticiliğini talep eden Hasday'ın Yahudiler adına hareket etme isteği halife tarafından olumlu karşılandı. Böylelikle 948 yılından itibaren Hasday İbn Şaprut,

Yahudi halkının koruyuculuğunu üstlenmiş oldu. (Ashtor, 1992, s. 181-190) Halifenin 948 senesinde Konstantinopolis'e gönderdiği elçilerine Hasday tarafından iki tane mektup verildi. Hasday'ın Bizans İmparatorluğuna gönderdiği mektupların birisi bu hususla ilgiliydi. Hasday'ın Bizans'ın idari işleriyle ilgilenen Kraliçe Helena'ya hitaben yazdığı İbrance mektupta; Yahudilerin haklarının ve çıkarlarının gözetilmesini, Yahudilerin işlerinin takibi için bir görevli atanmasını ve durumları hakkında raporlar hazırlanmasını istemiştir. Bizans imparatorluğundaki Yahudilere karşı nezaketli ve baskıcı olmayan bir tutum gösterilmesini istiyordu. (Perlmann, 1986, s. 259) Yahudilerin hayatlarının iyileştirilmesine paralel olarak İspanya'da yaşayan Hıristiyanlara karşı kendisinin iyilik yapabileceğini ve aslında yaptığını belirtmişti. Bunun sonucunda Bizans imparatorluğunda Yahudilere karşı baskıcı politikalar hafiflemiş, kısmen özgürlükleri tanınmıştır. Hasday İbn Şaprut'un bu tutumu karşısında Yahudi toplulukları dirilişe geçtiler. Ezilmeden, yabancıların boyundurluğu olmaksızın özgürce yaşamak fikri Yahudi toplulukları arasında yayılmaktaydı. Dünyanın her yerindeki dindaşlarıyla birlikte bağımsız bir yurt oluşturma fikrine ikna olmuşlardı. Çünkü hemen hemen her Yahudinin kalbinde tüm Yahudilerle bir arada olmak fikri yatmaktaydı. Bu ruhu taşımayan kendilerini Müslüman ve Hıristiyan toplumunun birer parçası olarak gören Yahudiler de yok değildi. Hasday İbn Şaprut'a talep ettiği bütün ülkelerden ve topluluklardan yazışmalar yoğun bir şekilde Kurtuba'ya gelmekteydi. Hasday İbn Şaprut, dünya Yahudilerini birleşebileceği bir coğrafi alan arayışına girmişti. Arap coğrafyacı İbn Havkal'ın 948'in yaz aylarında Endülüs'e gelmesiyle birlikte Hasday'ın aradığı ülke bulunmuş oldu. İbn Havkal, ona Hazarlar ülkesinin konumundan, coğrafi ayrıntılarına kadar birçok bilgi verdi. Hazar Devleti'nin kralı ve soylulularının hepsi Yahudiydi. Nüfusları fazla değildi ancak Hazar Denizi ile Kafkas Dağları arasındaki geniş ovalarda göçebe olarak yaşıyorlardı. 7. yüzyılda Batı'ya doğru yayılarak egemenliklerini genişlettiler. Zaman içerisinde diğer dinlerle birlikte Yahudilik, Hazarya'da yayılmaya başladı. 8. yüzyılda Hazarya topraklarındaki Yahudilik inancı normatif değildi; daha çok mozaik bir inanç biçimiydi. Bizans İmparatoru İsauryalı Leon'un 723'te Yahudilere karşı çıkardığı baskıcı fermanın akabinde çok sayıda Yahudi, Hazarya topraklarına göç etti. Gerek Bizans İmparatorluğunda gerekse Abbasi halifeliğinde yaşayan Yahudi tabakaları kötü muamele görmekteydi. (Malmed, 2019, s. 117-235) Hazarların bu gücü Hasday'ın ilgisini çekmiş ve temas kurmanın yollarını aramasına neden olmuştur. (Shchavelev, 2018, s. 188-190) Hasday İbn Şaprut'un diplomat olması kuracağı ilişkilerde kolaylık sağlamıştır. (Provençal, 2000, s. 357-358) O, çok yönlü ilişkiler kurma konusunda hassastı. Hasday mevkiisinin gücünü kullanarak Endülüs dışında yaşayan Yahudilerin durumlarını takip etmiş, sürekli yazışmalar yaparak haklarında bilgiler edinmiştir. Kendisine gelen bilgiler ışığında Yahudilerin sorunlarını çözmek için çabalamıştır. (Ashtor, 1992, s. 190-191) 947 senesinde Kurtuba'ya gelen bir Bizans elçisine Yahudilerin durumuna ilişkin bilgiler alırken, Bizans ile Hazar krallığı arasındaki ticaret bağına da öğrenmiştir. (Zuckerman, 2020, s. 167-217) İki ülke arasındaki bilgilere ulaşan Hasday, Hazarya'ya

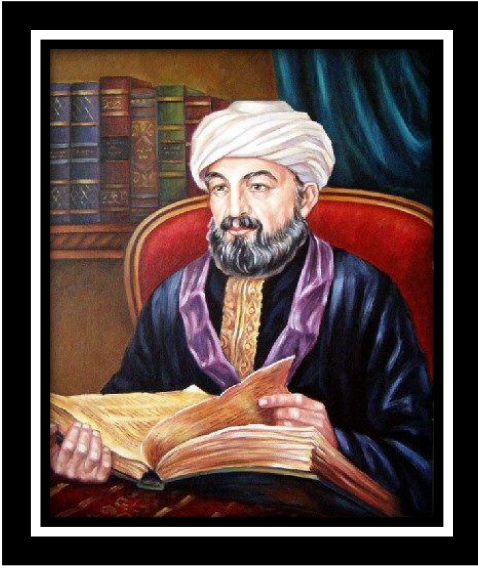
ulaşma hususunda Bizans'tan yararlanabileceğini tasarladı. (Hayim, 1976, s. 453-455) Çünkü Konstantinopolis'ten deniz yolculuğu yaparak Hazar krallığına ulaşması daha kolay olacaktı. Hasday, Konstantinopolis'e gitmesi için deneyimli bir adamı olan Isaac bar Nathan'ı görevlendirdi. Ona Hazar kralına takdim etmesi için mektup ve hediyeler verdi. Yolculuk sırasında ihtiyacı olacak her şeyi düşünüp hazırladı. Hasday, Bizans İmparatorluğundan Isaac bar Nathan'ın bir Bizans gemisi ile Hazar ülkesine gönderilmesini istiyordu. Isaac bar Nathan 948'de Konstantinopolis şehrine geldi, Hasday'ın hediyelerini İmparator ve İmparatoriçe'ye sundu. Fakat Hasday'ın isteği İmparator tarafından reddedildi. Sebebi ise Bizans imparatorunun Endülüs'ün Hazarya ve özellikle Akdeniz güçleriyle temasını önlemek istemesiydi. Ancak Hasday'a mevsim nedeniyle gemilerin yolculuk yapamayacağını bildirdiler. Bizans imparatoru 7. Konstantinos'un Hasday İbn Şaprut'un Hazarya projesine engel olmasının bazı sebepleri vardı. Öncelikle Hazarya Avrupa ve Asya'yı bağlayan önemli bir ticaret yoluydu. İpek, kürk, balmumu, bal, mücevherat, gümüş eşya, maden para ve baharat gibi çok çeşitli alanlarda ticaret yapılıyordu. Bu hususta Bizans ile Hazarya önemli bir ticari ortaktı. Bizans ve Hazarya arasında gelişmiş bir ticaret ağı vardı. (Ahmetbeyoğlu, s. 109-126) İki devlet arasında iyi ilişkiler korunduğunda Hazarya, Bizans politikalarında imparatorluğun kuzey sınırlarını koruyan ve Araplarla olan savaşlarda yardım aldığı bir kuvvetti. Hasday İbn Şaprut, Bizans ile Hazarya arasındaki gelişmiş ticari trafiğin önemini farkındaydı. Bu sebeple Bizans'tan yardım istemeyi uygun görmüştür. Bizans İmparatoru, Hazarya Araplarla ticari münasebetleri arttığında Bizans-Hazar ilişkilerinin zarara uğrayacağını düşünüyordu. Hazarların dış temasları hem kendi siyasetini zedeleyecek, hem de ekonomisini alt üst edecekti. Hasday'ın amacı farklı olsa da kurulabilecek yakın temas farklı sonuçlar doğurabilirdi. Bütün bu sebeplerle Endülüs ile Hazarya iletişim kurması için aracı olmamıştır. (Akçay, 2016) Durumun açıklandığı mektup ile halifenin elçileri Kurtuba'ya geri döndüler. Böylelikle Hasday'ın girişimi başarısız oldu. Hazarya ile gerçek bir temas isteyen Hasday, elçi gönderme ümidi boşa çıkınca başka yollar aradı. İlk düşüncesi Doğu Avrupa üzerinden bir temas kurmaktı ancak bu uzak bir ihtimaldi. Alman elçisi Gorzeli Johannes ile gelen heyette olan Yahudiler Saul ve Joseph Hasday'a yardım etmek istediklerini bildirdiler. Saul ve Joseph, 954 yazında Gorzeli Johannes ile halife arasındaki müzarekeler sürerken Kurtuba'da kalmaya karar vermişlerdi. Hasday'ın Yahudiler için kurduğu idealin parçası olmak istiyorlardı. Kurtuba'ya geldiklerinden beri Hasday ile yakın ilişkiler kurup fikirlerini dinlemişlerdi. Bu nedenle Hazar krallığına gidecek en uygun kişiler Saul ve Joseph'ti. Hasday onlara mektubunu vererek yollarına uğurladı. Mektubunun içeriği Emevi-İspanyol krallığının coğrafi durumu, ekonomik işleri hakkında bilgiler içerdiği gibi kendisini tanıtan bölümlerde yer almaktaydı. Hasday, gümrük müdürü görevinden bahsetmeyi ihmal etmemiş ve kendisinin halife için ne kadar önemli olduğunun üzerinde durmuştur. Ayrıca Hazar kralından kendisi hakkında bilgi vermesini ister; Hazarya'nın büyüklüğünü, şehirlerini, veraset düzeni, ordusunu ve kolları olan devletleri, özellikle Hazar kralının sabit bir başkenti olup olmadığını

sorar, kraldan kendisinden önce kaç kralın hüküm sürdüğünü ve adlarının ne olduğunu da bildirmesini istemiştir. Bunlarla birlikte Hazarların hangi dili konuştuğunu, ibadetlerini, komşu ülkelerinde Yahudilerin olup olmadığını, Horosan'da ve Kafkasya'da yaşamın nasıl olduğunu merak ediyordu. (Karatay & Duranlı, 2013, s. 199-230) Hazarya projesinden bahseden Hasday, bu konuda yardım edip edemeyeceğini sormuş akabinde olumlu yanıt almıştır. Elçileri Hasday'a Hazarlara ulaşmanın iki yolunu sundular; bunlardan ilki Mezopotamya üzerinden Ermenistan'a ve ardından Berzea şehri üzerinden Hazarya krallığına ulaşmaktı. İkincisi ise elçiler ile Macaristan Yahudilerine oradan da Ruslar aracılığıyla komşuları Hazar krallığına ulaştırmaktı. (Ashtor, 1992, s. 193-195) Hasday İbn Şaprut'un İşpanya-Müslüman krallığındaki ve diğer ülkelerdeki Yahudilerin savunucusu olması, statüsünün özünü bu amaç doğrultusunda kullanması ve en önemlisi Emevi halifesine yakınlığı Hazar kralından olumlu cevap almasında etkili olmuştur. (Yıldız Ş. , Endülüs Yahudileri ve İşlam Kültür ve Biliminin Avrupa'ya Geçişinde Oynadıkları Rol, 2009, s. 51-68) Hem milli hem evrensel unsurlar taşıyan Yahudilik, yayılımı ve etkisi açasından bir dünya dini özelliği taşımaktadır. Dini-etnik kimliklerini daima muhafaza eden Yahudiler, pek çok hususta diğer dinlerle benzerlik gösterirler. Bu sebeple Yahudiler diğer dini gruplarla birlikte yaşamlarını sürdürebilmişlerdir. (Gürkan, 2013, s. 226-232) Ancak Yahudi milliyetçiliği birlikte olma güdüsünü hiçbir zaman kaybetmedi. 19. yüzyılın bir siyasi hareketi olan siyonizmin ilk uyanışını gördüğümüz 10. yüzyılın Kurtubası'nda bu girişim Hasday İbn Şaprut tarafından denenmiş, ancak sonuç alınamamıştır. Fakat en büyük gerçek şudur ki;Yahudilerin Nası (prens) unvanını verdikleri Hasday İbn Şaprut (Şanal, 2019, s. 199-200) önderliğinde Yahudiler, kültürlerinin altın çağını bu yüzyılda yaşamışlardır. (Cohen, 2013, s. 25-28)

Sonuç

Bu makalenin ana teması Endülüs Emevi Devleti'nin ilk iki halifesi 3. Abdurrahman ve 2. Hakem dönemlerinde önemli vazifelerde yer almış Hasday İbn Şaprut (910/915-970)'un biyografik anlatımını sunmaktır. 10. Yüzyılda altın çağını yaşayan Endülüs Emevi halifeliği topraklarına doğrudan veya dolaylı bir şekilde katkı sağlamış bu şahsiyete ait Türkçe kaynaklardaki bilgiler oldukça azdır. Bu sebeple amacımız Arapça ve İngilizce kaynaklardaki veriler ışığında Hasday İbn Şaprut'un Endülüs'teki yeri, önemi ve Endülüs medeniyetine katkılarına değinmektir. Onun özellikle Endülüs Emevi halifeliğinin en dikkat çeken yıllarında sarayda görev yapmış olması hayatını bizim için daha önemli yapmaktadır. Hasday İbn Şaprut'un Kurtuba'da doktorluk, tercümanlık, gümrük müfettişliği ve diplomatlık misyon sorumluluğu gibi görevler üstlenmesi kendisinin çok yönlü bir şahsiyet olduğunu ve saraydaki önemini açıkça göstermektedir. Halifenin sadık bir bendesi olarak Hasday İbn Şaprut'un ülkenin iç ve dış siyasetinde aktif rol oynaması ve halife adına kritik görüşmeleri yürütmesi

Endülüs sarayında gayrimüslimlere duyulan güveni yansıtmaya bakıldığında önemlidir. 10. Yüzyıl Endülüs toplumunun Yahudi bir üyesi olan Hasday'ın saraydaki görevin yürütürken bir yandan da Yahudiler lehinde faaliyetlerde bulunması ve onlar için yurt arayışına girişmesi kendisine sağlanan özgürlük alanının ne kadar geniş olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Hasday İbn Şaprut'un biyografisinin incelenmesi hem Endülüs siyasi, sosyal ve kültürel hayatına ışık tutarken, hem de Yahudi bir birey üzerinden farklı dini gruplarının Endülüs'te bir arada yaşama tecrübesini vurgulamaktadır.

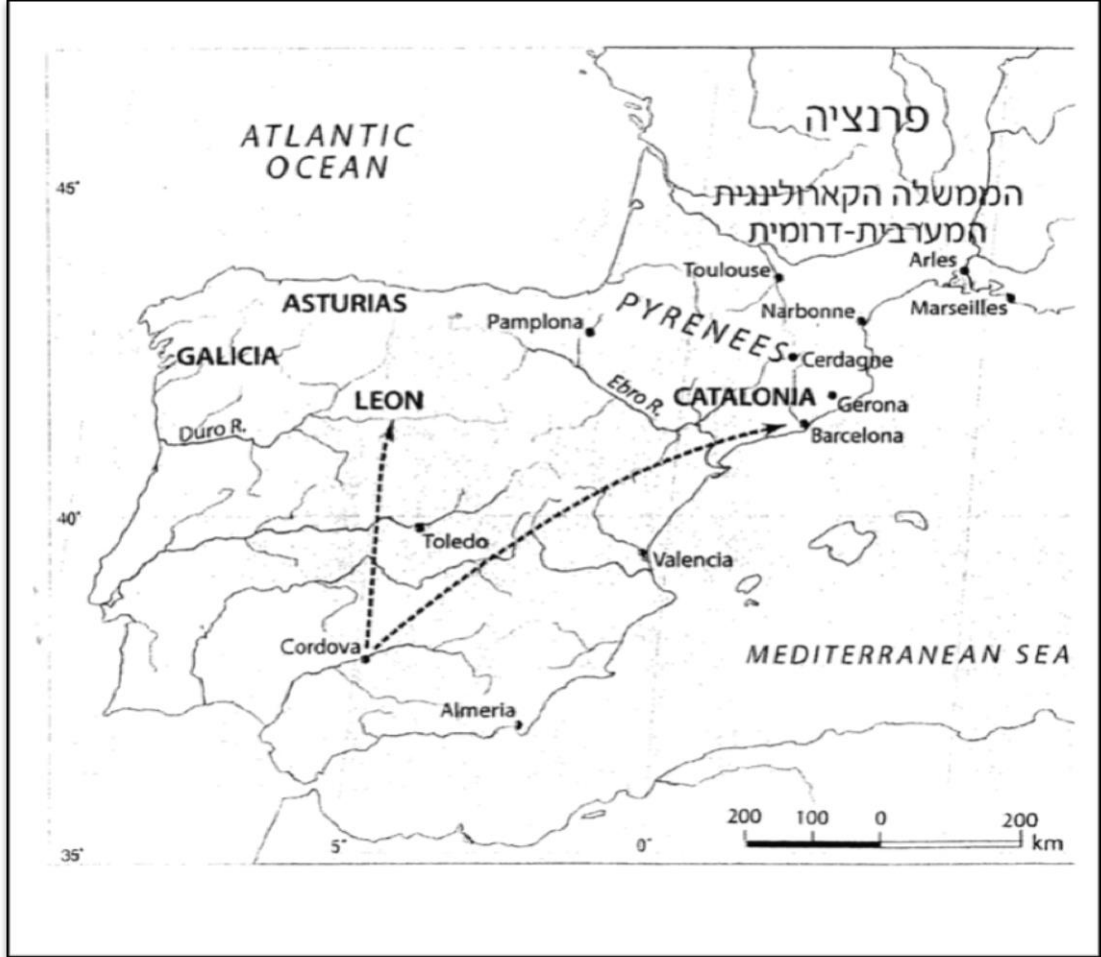


Hasday İbn Şaprut'a ait Temsili Görseller

GÖRSELLER (El PP pide que se retome el Premio Hasday Ibn Shaprut de la Concordia, tarih yok); (Hasdai İbn Shaprut, Scholar and Translator, tarih yok); (Hasdai İbn Shaprut, tarih yok)

EKLER

EK 1



Kaynakça

Kitaplar

(...) *Dioscorides De Materia Medica* (2000). Johannesburg South Africa: Ibdidis Press.

Ashtor, Eliyahu (1992). *The Jews of Moslem Spain*, Translated from the Hebrew by Aoran Klein, Jenny Machlowitz Klein; with an introduction David J. Wasserstein. Philadelphia; Jewish Publication Society, 1, s. 155-227.

Ben-Sasson H. Hayim (1976). *A History of the Jewish People*, edt. H.H. Ben-Sasson. Cambridge, Massachusetts: Harvard Univesity Press.

Castro, Americo (2002). *İsbanya fî Tarihiha el-Mesihyyun ve'l-Müslimun ve'l-Yehud*, Terc. Ali İbrahim Menufî. Kahire: el-Meclisü'l-A'la li's-Sekafe.

- Clot, Andre (2021). *Müslüman İspanya 8-15. Yüzyıllar*, çev. Güllü Yıldız. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cohen, R. Mark (2013). *Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler*, çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Köprü Kitapları.
- Collins, Roger (2012). *Caliphs and Kings: Spain 796-1031*, Malden.
- Dunlop, D. Morton (2008). *Hazar Yahudi Tarihi*, çev. Zahide Ay. İstanbul: Selenge Yayınları.
- İbn Cülcül (1995). *Tabakatu'l-Ettibba ve'l-Hükema*, tahk. Fuad Seyyid. Kahire: el-Ma'had'l-İlmi'l-Fransi li'l-Asari's-Şerkiyya.
- İbn Ebu Usaybia. *Uyanu'l-Enba fi Tabakati'l-Ettibba*, tahk. Nizar Rıda. Beyrut: Darü'l-Mektebeti'l-Hayat. t.y.
- İbn Haldun (1998). *el-Mukaddime*, tahk. Halil Şehhade. Beyrut: Daru'l-Fikr.
- İbn Haldun (1999). *Tarihu İbn Haldun*, IV, tahk. Türki Ferhan el-Mustafa. Beyrut: Daru İhyayu't-Türasu'l-Arabi.
- İbn İzari (1983). *Beyanu'l-Muğrib fi Ahbari'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, tahk. G.S. Colin-E. Levi Provençal. Beyrut: Daru's-Sekafe.
- Malmed, Richard (2019). *Hasdai in the Golden Age of Al-Andalus: A Historical Novel*, America: Toplink Publishing LLC.
- Özdemir, Mehmet (2020). *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdemir, Mehmet (2020). *Endülüs Müslümanları Siyasi Tarih*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Parlak, Nizamettin (2021). *Endülüs'ün Yükselişi*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Provençal, Levi (2000). *Tarih İsbanya el-İslamiyye mine'l-Feth ila Sükuti'l-Hilafeti Kurtuba (711-1031)*, terc. El-Bambi, Ali Abdurrauf- Ali İbrahim el-Menufi- es Seyyid Abduzzahir Abdullah. Kahire: el-Meclisi'l-A'la li's-Sekafe.
- Said Endelüsî (2014). *Tabakatü'l-Ümem Milletlerin Bilim Tarihi*, çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Silefi (1985). *Ahbar ve Teracim Endelüsiyye*, tahk. İhsan Abbas. Beyrut: Daru's-Sekafe.
- Şeyban, Lütfi (2020). *Endülüs Alimleri Bilginin Toplumsal Rolü*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Wasserstein, David (1985). *Politics and Society in Islamic Spain 1002-1086 The Rise and Fall of the Party-Kings*, Princeton-New Jersey: Princeton University Press.
- Watt, W.Montgomery (1992). *A History of Islamic Spain*, Edinburgh: University Press.

Yıldız, H. Dursun (1987). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul: Çağ Yayınları.

Makaleler

Abdülaziz, F.Hişam (1996).“Yehudü'l-Endelüs fi Zılli'l-Hükmi'l-İslami 92-897/711-1492”, *Mecelletu Dirasatu Endelüsiyye*, 15, Tunus.

Ahmetbeyoğlu, Ali (2018). “İmparator Konstantinos VII. Porphyrogenetos'un De Administrando İmperio Adlı Eserinin Türk Tarihi İçin Önemi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 119/234 (Mayıs-Haziran).

Akçay, Engin (2016). “Hazar Kağanlığı-Bizans İmparatorluğu Münasebetleri”, *İstanbul Üniversitesi Genel Türk Tarih Anabilim Dalı-İslamiyet Öncesi Türk Kültür Tarihi Semineri*, İstanbul.

Bakır, Abdulhalik (2016). “Ortaçağ İslam Dünyasının Olgunluk Çağında Tıp Kültürü ve Çalışmaları”, *Tarih İnceleme Dergisi*, XXXI/1.

Dwaima, Jawad-Çapan Fatma (2016). “III. Abdurrahman Ve Oğlu Hakem El Mustansır Dönemleri'nde Endülüs'te İlim (H.300-366/M.911-977)”, *Akademik Sosyal Araştırma Dergisi*, 4/31, (Ekim).

Fidan, G.Gülşah (2022).“Klasik Türk Edebiyatında “Tiryâk-ı Fârûk”, *Asia Minor Studies*, 10/2 (Haziran,).

Golb, Norman (2011). “The Caliph's Favorite”, *The University of Chicago*, Cambridge.

Göçmen, Akif (2010). “Yahudi-Müslüman Diyalogunun İmkani”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Hasanov, Eldar-Biçen,Gürkan (2014). “Tarih Boyunca Yahudiler (Endülüs Yahudileri)”, *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Doğu Çalışmaları Ana Bilim Dalı*, Sakarya.

İlhan, Sinan. “Fetihten Murabıtlar Dönemine Kadar Endülüs'te Yahudiler (711-1091)”, Kabul Edilmiş Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Karatay, Osman.-Duranlı, Muvaffak (2006). “Hazar Kağanı Yusuf'un Endülüs'e Mektubu”, *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 64, (Kış 2013), s. 199-230.

Levin, D. Natalie (2020). “Empire and Caliphate in the Life of John Gorze”,edt. Nicola Carpentieri- Carol Symes, *Medieval Sicily, al-Andalus*, Arc Humanities Press: Leeds.

Özdemir, Mehmet (1992). “Gayri Müslimlerin Dini Hayatı Açısından Müslüman Fatihlerin Endülüs'teki Uygulamaları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXXIII, Ankara.

Perlmann, Moshe (1986). “Hasday b. Shaprut”, *The Encyclopedia of Islam*, c. III, Leiden Londra.

Roth, Norman (2003). “Hasdai İbn Şaprut”, in E. Michael Gerli, ed., *Medieval Iberia: An Encyclopedia*, London and New York: Routledge.

Shchavelev, S. Aleksey (2018). “The Dates Diplomatic Letters Of Hasdai Ibn Shaprut”, *Institute of World History*, Russian Federation.

Şanal, Enes (2019). “Endülüs Gayrimüslimlerinin Siyasi ve Sosyokültürel Faaliyetleri”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (Aralık).

Yıldız, Şevket (2009). “Endülüs Bilim Hayatında Yahudiler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1, Bursa.

Yıldız, Şevket (2009). “Endülüs Yahudileri ve İslam Kültür ve Biliminin Avrupa'ya Geçişinde Oynadıkları Rol”, *İstem Dergisi*, 7/13, s. 51-68.

Zuckerman, Costantine (2020). “Hazarlar ile Bizans -İlk Karşılaşma”, çev. Alper Geçer, *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, IV/1, (Haziran).

Maddeler

Aydın, M. Akif (2019). “Medine Vesikası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, II: 212-21, Ankara.

Gürkan, L. Salime (2013). “Yahudilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XLIII: 226-232, İstanbul.

Irving, B. Thomas (2020). “Kastilya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XXV: 1-2, Ankara.

Taşagıl, Ahmet (1998). “Hazarlar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XVII: 116-120, İstanbul.

Şek'a, M. Muhammed (1999). “İbn Abdürabbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIX: 281-283, İstanbul.

Görsel Kaynak

İdeal. “El PP pide que se retome el Premio Hasday Ibn Shaprut de la Concordia”. Erişim: 30 Ekim 2022.

<https://www.ideal.es/jaen/jaen/pide-retome-premio-20210619212806-nt.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.ideal.es%2Fjaen%2Fjaen%2Fpide-retome-premio-20210619212806-nt.html>

Prabok. “Hasdai İbn Şaprut”. Erişim: 30 Ekim 2022.
https://prabook.com/web/hasdai.ibn_shaprut/3726057

Kosher Riverboat Cruises. "Hasdai İbn Şaprut, Scholar and Translator". Erişim: 30 Ekim 2022.

<https://kosherrivercruise.com/hasdai-ibn-shaprut-scholar-and-translator/>



<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 02.11.2022
Kabul Tarihi: 27.11.2022
Yayınlanma Tarihi: 28.12.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 02.11.2022
Accepted date: 27.11.2022
Published date: 28.12.2022

e-ISSN 2547-9865

Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'deki Çevirmenler Üzerindeki Etkileri¹

*The Effects of the Covid-19 Pandemic
Process on Translators in Turkey*

Dr. Öğr. Üyesi Çelik Ekmekçi
Bartın Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü
celikekmekci@bartin.edu.tr,
0000-0002-7123-2621
Hilal Özbey
hilalozbey812@gmail.com
Bartın Üniversitesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü
M. Tarık Tarhan
tariktarhan43@gmail.com
Bartın Üniversitesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü
Betül Duman
betulduman1905@gmail.com
Bartın Üniversitesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü



Öz

Covid-19 pandemi süreci tüm dünyayı derinden etkileyen küresel bir sorundur. Ülkemiz de bu süreçten bir hayli etkilenmiştir. Eğitim sektörü başta olmak üzere birçok sektör Covid-19 pandemi süreci ile başa çıkmak adına, benimsemiş oldukları uygulama şekillerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. Bu sebeple, Türkiye'deki çoğu sektör için alışılmadık dışında yöntemler benimseme gereksinimi doğmuştur. Diğer sektörlerde olduğu gibi çeviri sektörü de Covid-19 pandemi sürecinden derinden etkilenmiş ve bu etkilerin hem olumlu hem de olumsuz yönde olduğu gözlemlenmiştir. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü öğrencileri olarak, üzerinde çalışmış olduğumuz bu projede "Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'deki Çevirmenler Üzerindeki Etkileri" konusu ele alınmıştır. Bu projedeki amaç, Covid-19 pandemi sürecinin Türkiye'deki çevirmenler üzerindeki hem pozitif hem de negatif etkileri ile ilgili veriler toplamak ve toplanan tüm verilerin gözden geçirilmesi sonucunda ilgili konu hakkında günümüz çevirmenlerine ve çevirmen adaylarına yönelik rehber niteliğinde bir çalışma hazırlamaktır. Proje kapsamında, çevirmenler, alanlarına göre (sözlü çevirmen, yazılı çevirmen, tıp çevirmeni, serbest çevirmen ve diğer) sınıflandırılmıştır. İnternet aracılığı ile konuyla ilgili veri taraması yapılmıştır. Ayrıca, röportaj ve anket çalışması gibi çeşitli ölçme yöntemleri kullanılmıştır. Çeviri şirketleri ve farklı alanlardan çevirmenler ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin yüz yüze gerçekleştirilmesindeki amaç, yapılan bu görüşmelerin daha etkili bir şekilde uygulanması ve çevirmenler ile daha güçlü bir iletişim kurmaktır. Toplanan tüm veriler Bartın Üniversitesi Dil Laboratuvarı'nda proje grup üyeleri tarafından gözden geçirilmiştir. Bu proje sonunda, elde edilen verilerden yola çıkılarak günümüz çevirmenleri ve çevirmen adayları için "Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'deki Çevirmenler Üzerindeki Etkileri" konusunu içeren bu çalışma hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid- 19 pandemisi, pozitif etkiler, negatif etkiler, sözlü çevirmenler, yazılı çevirmenler.

¹ Bu çalışma, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık (İngilizce) Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi Çelik EKMEKÇİ (celikekmekci@bartin.edu.tr) danışmanlığında, 'TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Desteği Programı' kapsamında hazırlanmış ve tamamlanmış olan sonuç raporunun yeniden gözden geçirilmesi sonucunda oluşturulmuştur.

Abstract

The Covid-19 pandemic process is a global problem that deeply affects the whole world. Our country has also been greatly affected by this process. Many sectors, especially the education sector, had to change the practices they adopted in order to cope with the Covid-19 pandemic process. For this reason, the need to adopt unconventional methods has arisen for most sectors in Turkey. As in other industries, the translation industry has been deeply affected by the Covid-19 pandemic, and these effects have been observed to be both positive and negative. As students of the Department of English Translation and Interpretation of the Faculty of Literature at Bartın University, the subject of "The Effects of the Covid-19 Pandemic Process on Translators in Turkey" was discussed in this project. The aim of this project is to collect data on both the positive and negative effects of the Covid-19 pandemic process on translators in Turkey and to write a paper as a guide for today's translators and translator candidates on the relevant subject as a result of reviewing all the collected data. Within the scope of the project, translators were classified according to their fields (interpreter, translator, medical translator, freelance translator and other). Data were searched on the subject via the Internet. In addition, various methods such as interviews and surveys were used. Thus, face-to-face interviews were held with translation companies and translators from different fields. The purpose of conducting face-to-face interviews is to implement these interviews more effectively and to establish stronger communication with translators. All collected data were reviewed by project group members at Bartın University Language Laboratory. At the end of this project, based on the data obtained, this paper was written for today's translators and translator candidates, covering the subject of "The Effects of the Covid-19 Pandemic Process on Translators in Turkey".

Keywords: Covid-19 pandemic; positive effects; negative effects; translators; interpreters.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Covid-19, Yeni Koronavirüs Hastalığı olarak da bilinen ve SAR-CoV-2 virüsünün yol açtığı bulaşıcı bir hastalıktır (WHO, 2019). Çin'in Wuhan Eyaleti'nde 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan bu hastalık kısa bir sürede bütün dünyaya yayılması sebebiyle Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2020). Covid-19 pandemisi tüm dünyada göz ardı edilemeyecek etkiler bırakmıştır. 2020 yılının Mart ayında Türkiye'de ilk vaka tespit edilmiş ve o zamandan bu yana Türkiye de bu pandemiden büyük oranda etkilenen ülkeler arasına girmiştir (Pala, 2020, s. 63). Eğitim ve turizm başta olmak üzere birçok sektörde pandeminin olumsuz özellikleri izlenmektedir (Alaeddinoğlu ve Rol, 2020, s. 235). Örneğin; Covid-19 vakalarındaki artış sebebiyle karantina süreci ilan edilmiş ve bu süreçte eğitime 1 yıldan daha uzun bir süre boyunca uzaktan devam edilmiştir (Genç, Engin ve Yardım, 2020, s. 136).

Yapılan araştırmalar sonucunda Covid-19 pandemi sürecinin diğer sektörlerin yanı sıra Türkiye'deki çeviri sektörünü de etkilediği görülmektedir (Şan ve Kahraman Duru, 2020, s. 816). Bu etkiler, çevirmenlerin çalıştıkları alanlara göre pozitif ve negatif etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumdan yola çıkarak, yaşanabilecek benzeri durumlara karşı günümüz çevirmenlerine ve çevirmen adaylarına yönelik tavsiye niteliği taşıması amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada genel olarak; çevirmenlik mesleği, yazılı ve sözlü çevirmenlik olarak iki ana başlık altında incelenerek her iki grubun da bu süreçten nasıl etkilendiği konusu üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak, çalışma gerçekleştirilirken kullanılan yöntemler ele alınmaktadır. Daha sonrasında 'Bulgular' ana başlık altında araştırma süreci boyunca gerçekleştirilen röportaj ve anket çalışması detaylı olarak analiz edilmektedir. 'Sonuç' kısmında ise çeşitli yöntemlerle elde edilmiş olan verilerden yola çıkılarak Covid-19'un Türkiye'deki çevirmenler üzerindeki etkileri belirtilmektedir. Konuyla ilgili olarak günümüz çevirmenlerine ve çevirmen adaylarına yönelik tavsiyeler 'Öneriler' başlığı altında toplanmaktadır. Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından sağlanan bütçe desteği sayesinde gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Bu proje kapsamında, öncelikle literatür taraması yapılmış olup konuyla ilgili arka plan bilgisinin oluşması sağlanmıştır. Aynı zamanda Sağlık Bakanlığı'nın internet sayfası üzerinden Covid-19 ile ilgili veriler toplanmıştır. Gerekli zemin oluşturulduktan sonra, proje için benimsenen ölçme yöntemleri (röportaj-anket) üzerine çalışmalar yapılmıştır. İlk olarak, röportaj ve anket için kullanılacak sorular proje üyeleri tarafından özgün bir şekilde hazırlanmış olup Etik Kurul Belgesi için Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'na başvuruda bulunulmuştur.

Kurul tarafından onaylanmış ve elektronik imza ile imzalanmış etik kurul onay belgesi alındıktan sonra, röportaj çalışması için çeviri büroları ve çevirmenlerle yazışmalar yapılmıştır. Bu yazışmalar sonucunda, röportaj çalışması için gönüllü olan altı (6) çevirmenle yapılacak olan görüşmelere yönelik randevular oluşturulmuş ve çevirmenlerle yüz yüze görüşmeler sağlanmıştır. Yapılan röportajların yazılı transkriptleri oluşturulmuş ve analiz edilmiştir (Bkz. 1. Röportaj Çalışması Analizi).

Röportaj görüşmeleri tamamlandıktan sonra, hazırlanmış olan anket soruları yeniden gözden geçirilmiş ve Google Forms platformu aracılığı ile online olarak uygulanmıştır. Bu anket çalışmasına toplamda yüz on iki (112) çevirmen katılmıştır. Anket çalışması sayesinde elde edilen veriler analiz edilip 'Bulgular' başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır (Bkz. 2. Anket Çalışması Analizi).

Bulgular

1. Röportaj Çalışması Analizi

Proje kapsamında yapılmış olan röportaj çalışmasına altı (6) çevirmen katılmıştır. Çeşitli alanlardan çevirmenlerle yapılan röportajlar aşağıda ayrıntılı bir şekilde analiz edilmektedir:

Röportaja katılan 1. kişi, Almanca-İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü mezunudur. Teknik, hukuk ve medikal alanlarda çeviri yapmaktadır ve yazılı çevirinin yanında sözlü çeviri hizmeti de vermektedir. Aktif olarak 2019 yılından beri çeviri işiyle uğraşmakta ve son iki (2) yıldır çeşitli bürolarda yeminli tercüman olarak görevini devam ettirmektedir. Covid-19, 1. kişi üzerinde bazı pozitif etkiler yaratmıştır. Örneğin; uzmanlık alanı medikal çeviri olan bu çevirmen, özellikle tıbbi cihaz kullanma kılavuzu çevirilerinin artış gösterdiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra sözleşmelerin ve vize başvurularının artmasıyla çeviri işlerinin de kademeli olarak çoğaldığını eklemiştir. Ekonomik açıdan ele alındığında; 1. kişi, çeviri işlerinde artış yaşandığını ve enflasyonla birlikte çeviri işinden alınan ücret miktarlarında yükselme olduğunu belirtmiştir. Pozitif etkilerin yanı sıra negatif etkilere de değinen bu çevirmen, Covid-19 sürecinin psikolojik olarak yorucu olduğuna dikkat çekmiştir. Bu süreçte evlerinden çalışmak zorunda kalan çevirmenlerin; bu sürece uyum sağlamaları, işlerini kendi başlarına planlamaları, sürekli bilgisayar başında olmaları ve aynı zamanda ev içindeki görevlerini devam ettirmek zorunda olmaları nedeniyle pandemi süreci, çevirmenleri psikolojik anlamda negatif yönde etkilemiştir.

Röportaj çalışması için gönüllü olan 2. kişi, 2018 yılında üniversiteden mezun olmuştur ve hukuk ve medikal alanlarda Almanca dilinde çevirmenlik yapmaktadır. Aktif olarak yaklaşık bir (1) yıldır çeviri işiyle uğraşmaktadır. Yapılan görüşmeler sırasında hiçbir pozitif etkiye değinmemiş olan bu çevirmen, özellikle negatif etkiler üzerine konuşmuştur. Serbest çevirmenlik işlerinin pandemi sürecinden olumsuz yönde etkilendiğini ve çeviri işlerindeki azalmalardan dolayı, çevirmenlerin ekonomik açıdan elde ettikleri kazançların giderlerini karşılayamadığını belirtmiştir. Bunun haricinde; tüm alanlarda çalışan bireylerin

psikolojilerinin kötü etkilendiğini savunan 2. kişi, sosyal anlamda da bireylerle iletişime geçmenin Covid-19 sürecinde daha da zorlaştığını vurgulamıştır.

Çalışmaya katılan 3. kişi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü'nün Sözlü Çeviri Alanı'ndan 2013 yılında mezun olmuştur ve dokuz (9) yıl önce, genellikle akademik alanda çevirilerin yapıldığı kendisine ait bir tercümanlık bürosu açmıştır. Yapılan röportajda, pandemi sürecinin akademik tercüme alanında çeviri işlerini büyük ölçüde etkilemediği ve dolayısıyla bu alandaki çeviri ücretlerinin de sabit kaldığını söylemiştir. Ancak, akademik çeviri alanı dışında, özellikle de noter işlerindeki çeviri taleplerinin azalmasıyla noter onaylı yeminli tercümanların işlerinde azalmalar gözlemlendiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, sözlü tercümanların da Covid-19 pandemi sürecinden olumsuz yönde etkilendiğini belirten 3. kişi, bir anda evden çalışmaya başlamanın çevirmen psikolojisi üzerinde negatif etkileri olduğunu ifade etmiştir.

Röportaj çalışmasına katılan 4. kişi, Mütercim Tercümanlık eğitimi almamış olmasına rağmen uzun bir süre Fransa'da yaşadığından ve Fransızcaya ana dil düzeyinde hâkim olduğundan noter onaylı yeminli tercümanlık yapmaktadır. Genel olarak biyoloji ve medikal alanda çeviri yapan 4. kişi, iki buçuk (2,5) yıllık tecrübeye sahiptir. Yapılan röportajda bu çevirmen, yalnızca negatif etkilerden bahsetmiştir. Yurt dışına çıkma konusunda kısıtlamalar gelmesinden dolayı, özellikle vize işlemleri için gerekli olan resmi evrakların çeviri taleplerinde azalmalar olduğunu belirtmiştir. İşlerdeki azalmalarla birlikte çevirmenlerin kazandıkları ücret miktarlarının da aynı oranda azaldığını ve bu sebeple ekonomik problemler de yaşadıklarını ifade etmiştir.

5. kişi, Mütercim Tercümanlık Bölümü mezunu olup İngilizce-Fransızca-Almanca dillerinde çevirmenlik yapmaktadır. Yaklaşık iki (2) yıllık tecrübe sahibi olan bu çevirmen hem sözlü hem de yazılı çeviri işiyle uğraşmaktadır. Yapılan görüşme sırasında 5. kişi, Covid-19 sürecinde birçok işin online yürütülmesi sebebiyle bu sürecin çevirmenler üzerindeki olumlu etkilerinden bahsetmiştir. Örneğin; pandemi sürecinde, çevirmenler, çevrim içi eğitimlerden yararlanarak 'online müşteri bulma' ve 'müşteriyle uzaktan iletişime geçme' konularında yeni beceriler edinmiştir. Çevrim içi imkânlar sayesinde, çevirmenler için uzak şehirlerdeki birçok müşteriye rahatça ulaşma olanağı sağlanmıştır. Ayrıca; bu çevirmen, pandemi sürecinde, online platformlar üzerinden çeviri yapma imkânı doğmasıyla birlikte çevirilerin arttığını ve böylece çeviri işlerinden kazanılan ücret miktarlarında artış görüldüğünü söylemiştir. Covid-19 sürecinin çevirmenler üzerindeki negatif etkilerine de değinen 5. kişi, pandemiyle birlikte ekonomik krizin de yaşandığını ve bu nedenle çevirilerden kazanılan ücretler artsa da yaşam giderlerinin de aynı oranda arttığından söz etmiştir. Bununla birlikte, 5. kişi, genellikle bilgisayar üzerinden çalışmaya yönelen çevirmenlerin sosyalleşme imkânlarının azaldığını ve bu durumun onlar için daha stresli bir çalışma ortamı oluşturduğunu ifade etmiştir.

Röportaj çalışmasına katılan 6. kişi ise Mütercim Tercümanlık Bölümü'nden 2006 yılında mezun olmuş ve on beş (15) yılı aşkın süredir çeviri işiyle uğraşmaktadır. Kendisine ait bir çeviri bürosu açmadan önce yalnızca teknik çeviri alanında çalışmış olan bu çevirmen, çeviri bürosunu açtıktan sonra her alandan çeviriler yapmaya başlamıştır. Covid-19 sürecinde çevirmenlerin sadece olumsuz yönde etkilendiklerini düşünen 6. kişi, karantina döneminde çeviri bürosunu açamadığı için iş alamadığını ve bu nedenle kazanç elde edemediğini belirtmiştir. Sadece eski müşterilerinden az miktarda online çeviri aldığını da sözlerine eklemiştir. Aynı zamanda, Covid-19'un çevirmenler üzerindeki psikolojik etkileri üzerinde duran bu çevirmen, pandemi sürecinin ne kadar süreceği ve bu süreçte geçimlerini nasıl sağlayacakları konusunda kafasında birçok soru işareti bulunduğunu dile getirmiştir.

2. Anket Çalışması Analizi

TÜBİTAK tarafından desteklenen bu proje kapsamında yapılan anket çalışmasında Türkiye'nin farklı kesimlerinden çevirmenler hedef alınmıştır. Bu anket çalışmasına yüz on iki (112) çevirmen katılmış olup ankete katılanların demografik bilgileri ve anket çalışmasının detaylı analizi aşağıda verilmektedir:

Tablo 2.1: Demografik Özellikler

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	62	55,4
Erkek	50	44,6
Toplam	112	100,0
Yaş		
30 yaş ve altı	53	47,3
31-45 yaş	42	37,5
46 yaş ve üzeri	17	15,2
Toplam	112	100,0
Eğitim Durumu		
Lise	3	2,7
Ön lisans	1	0,9
Lisans	72	64,3
Yüksek lisans	22	19,6
Doktora	14	12,5
Toplam	112	100,0

Gelir Durumu		
0-2000	14	12,5
2001-4000	17	15,2
4001-6000	21	18,8
6001-8000	12	10,7
8001 ve üzeri	48	42,9
Toplam	112	100,0

Tablo 2.1’de katılımcılara dair demografik özellikleri incelendiğinde katılımcıların %55,4’ü kadın, %44,6’si erkektir. Katılımcıların yaş gruplarına bakıldığında, büyük çoğunluğunun 30 yaş ve altı (%47,3) aralığında olduğu ve sırasıyla 31-45 yaş (%37,5) ve 46 yaş ve üzeri (%15,2) yaş gruplarının izlediği görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında büyük çoğunluğunun lisans mezunu (%64,3) olduğu ve sırasıyla yüksek lisans (%19,6), doktora (%12,5), lise (%2,7) ve ön lisans (%0,9) seviyesinde oldukları görülmektedir. Gelir düzeyleri açısından katılımcıların dağılımları incelendiğinde sırasıyla 8001 TL ve üzeri (%42,9), 4001-6000 TL (%18,8), 2001-4000 TL (%15,2), 0-2000 TL (%12,5) ve 6001-8000 TL (%10,7) şeklinde takip ettiği gözlenmektedir.

Tablo 2.2: Çeviri Türü Uzmanlık Dağılımları

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Çeviri Türleri		
Yazılı çeviri	64	57,1
Sözlü çeviri	12	10,7
Her ikisi de	36	32,1
Toplam	112	100,0

Tablo 2.2’de yer alan veriler kapsamında ankete katılan katılımcılara dair çeviri türü uzmanlık dağılımları incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunu yazılı çeviri (%57,1) oluştururken sırayla %32,1 oranla her iki uzmanlık türü olup %10,7 oranla sözlü çeviri uzmanlığının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2.3: Çeviri Alan Dağılımları

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Çeviri Alanları		
Tıp çevirisi	44	13,0%

Hukuk çevirisi	42	12,4%
Edebi çeviri	36	10,6%
Teknik çeviri	62	18,3%
Konferans çevirmenliği	17	5,0%
Ardıl çeviri	27	8,0%
Eş zamanlı çeviri	25	7,4%
Serbest çevirmen	58	17,1%
Diğer	28	8,3%
Toplam	339	100,0

***Çoklu yanıt olduğu için N sayısı örneklemin hacmini geçmektedir.

Tablo 2.3'te çeviri alan dağılımları incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunu teknik çeviri (%18,3) oluştururken sırayla %17,1 oranla serbest çevirmen, %13,0'ünü tıp çevirisi, %12,4'ünü hukuk çevirisi, %10,6'sını edebi çeviri, %8,0'ini ardıl çeviri, %7,4'ünü eş zamanlı çeviri ve %5,0'ini konferans çevirmenliği oluşturmaktadır.

Tablo 2.4: Çeviri Sektöründe Çalışma Yılı Dağılımları

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Sektör Yılı		
1-5 yıl	52	46,4
6-10 yıl	19	17,0
11 yıl ve üzeri	41	36,6
Toplam	112	100,0

Tablo 2.4'te yer alan veriler kapsamında ankete katılan katılımcıların çeviri sektöründe çalışma yılı incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunu 1 ila 5 yıl (%46,4) oluştururken sırayla %36,6 oranla 11 yıl ve üzeri ve %17,0 oranla ise 6-10 yıl çalışma deneyiminin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2.5: Çeviri Sektöründe Çalışan Tercümanlarının Covid-19'a Yakalanma Dağılımları

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Yakalanma Durumu		
Evet	53	47,3
Hayır	58	51,8
Kararsızım	1	0,9
Toplam	112	100,0

Tablo 2.5'te yer alan veriler kapsamında ankete katılan katılımcılara çeviri sektöründe çalışan çevirmenlerin Covid-19'a yakalanma dağılımları incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun hayır (%51,8) cevabı verdiği, %47,3'ünün ise evet cevabı verdiği görülmektedir. Bunun yanında katılımcılardan %0,9'u kararsızım cevabını işaretlemiştir.

Tablo 2.6: Likertli İfadelerin Dağılımları

İfadeler	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Ortalama	Standart sapma
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Covid-19 pandemi hakkında yeterli bilgiye sahibim.	5	4,5	3	2,7	8	7,1	15	13,4	81	72,3	4,46	1,048
Covid-19 pandemi sürecinde iş stres düzeyim artış gösterdi.	14	12,5	21	18,8	17	15,2	24	21,4	36	32,1	3,42	1,425
Covid-19 pandemi sürecinde aldığım çeviri işi miktarı arttı.	24	21,4	24	21,4	28	25,0	17	15,2	19	17,0	2,85	1,377
Çalıştığım ortamda Covid-19 pandemi ile ilgili önlemler alınmaktadır.	6	5,4	11	9,8	15	12,5	23	20,5	57	50,9	4,03	1,239
Covid-19 pandemi sürecinde çevirmenlik haricinde başka bir iş yapmayı düşündüm.	45	40,2	15	13,4	13	11,6	12	10,7	27	24,1	2,65	1,648
Covid-19 pandemi sürecinde yaptığım çevirilerden kazandığım ücret miktarı arttı.	32	28,6	26	23,2	25	22,3	11	9,8	18	16,1	2,62	1,409
Covid-19 pandemi sürecinde çeviri yaptığım alanlarda değişiklik oldu.	33	29,5	18	16,1	19	17,0	24	21,4	18	16,1	2,79	1,473
Covid-19 pandemi nedeniyle ruh halimde değişiklikler oldu.	11	9,8	6	5,4	10	8,9	32	28,6	53	47,3	3,98	1,294
Covid-19 pandemi sürecinde kendime ve aileme ayırdığım vakit arttı.	18	16,1	10	8,9	15	13,4	25	22,3	44	39,3	3,60	1,479
Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışırken fiziksel olarak sağlık sorunu yaşadım.	36	32,1	22	19,6	16	14,3	16	14,3	22	19,6	2,70	1,530
Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışırken psikolojik olarak sağlık sorunu yaşadım.	26	23,2	15	13,4	18	16,1	19	17,0	34	30,4	3,18	1,561
Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışırken diğer meslektaşlarımla rahatça iletişim kurabildim.	5	4,5	17	15,2	18	16,1	30	26,8	42	37,5	3,78	1,228
Covid-19 pandemi süreci işimi olumlu etkiledi.	23	20,5	26	23,2	27	23,2	11	9,8	25	22,3	2,90	1,439
Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışırken internet erişimim yeterliydi.	13	11,6	6	5,4	9	8,0	25	22,3	59	52,7	3,99	1,372
Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışmaktan memnunum.	12	10,7	7	6,3	18	16,1	26	23,2	49	43,8	3,83	1,342

Türkiye'deki çevirmenlerin, Covid-19 pandemi sürecinde üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik soruların yanıtlarına göre (Tablo 2.6);

- “Covid-19 pandemi hakkında yeterli bilgiye sahibim.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%72,3) katıldığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde iş stres düzeyim artış gösterdi.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%32,1) katıldığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde aldığım çeviri işi miktarı arttı.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%42,8) katılmadığı,
- “Çalıştığım ortamda Covid-19 pandemi ile ilgili önlemler alınmaktadır.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%71,5) katıldığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde çevirmenlik haricinde başka bir iş yapmayı düşündüm.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%51,8) katılmadığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde yaptığım çevirilerden kazandığım ücret miktarı arttı.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%72,3) katılmadığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde çeviri yaptığım alanlarda değişiklik oldu.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%45,6) katılmadığı,
- “Covid-19 pandemi nedeniyle ruh halimde değişiklikler oldu.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%75,9) katıldığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde kendime ve aileme ayırdığım vakit arttı.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%61,6) katıldığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışırken fiziksel olarak sağlık sorunu yaşadım.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%51,7) katılmadığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışırken psikolojik olarak sağlık sorunu yaşadım.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%47,64) katıldığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışırken diğer meslektaşlarımla rahatça iletişim kurabildim.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%64,3) katıldığı,
- “Covid-19 pandemi süreci işimi olumlu etkiledi.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%43,7) katılmadığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışırken internet erişimim yeterliydi.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%75,0) katıldığı,
- “Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışmaktan memnunum.” önermesine çevirmenlerin çoğunluğunun (%66,0) katıldığı saptanmıştır.

Sonuç

Covid-19 pandemi süreci Türkiye'deki çevirmenleri hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemiştir. Olumlu etkiler olarak çevirmenlerin kendilerine ve ailelerine ayırdıkları vakitlerin arttığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, çevirmenler bu süreçte meslektaşlarıyla rahatça iletişim kurabilmiş ve uzaktan eğitimlere katılarak kendilerini geliştirebilmişlerdir. Yapılan anket çalışmasına göre çevirmenler, pandemi sürecinde internet erişim sorunlarıyla karşılaşmamışlardır. Buna ek olarak çevirmenlerin çoğunun Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan çalışmaktan memnun kaldığı söylenebilir. Olumsuz etkiler olarak ise; çevirmenlerin bu süreçte psikolojik problemler yaşadığı ve stres düzeylerinin arttığı izlenmiştir. Aynı şekilde; çevirmenlerin aldıkları çeviri işlerinin azalmasına bağlı olarak, çevirmenlerin çevirilerden kazandıkları ücret miktarlarında da azalmalar olduğu görülmektedir. Çevirmenlerin Covid-19 pandemi sürecinde müşteri bulma konusunda kaygılar yaşadığı da önemli etkiler arasındadır. Sonuç olarak; Covid-19 pandemi süreci çoğunlukla çevirmenleri olumsuz yönde etkilemiş olup bu süreçte olumsuz etkilerin daha çok izlenmesi, çevirmenin pandemi sürecine uyum sağlayamamasından kaynaklanmaktadır.

Öneriler

- Çevirmenlerin Covid-19 pandemisi gibi olası bir durumla başa çıkabilmeleri için kendilerini olabildiğince geliştirmeleri ve bu tarz bir duruma adapte olabilmeleri gerekmektedir (EUATC, 2020).
- Yaşadıkları ve yaşayabilecekleri psikolojik sorunlar için çevirmenlerin uzman bir psikolog ile iletişime geçmesi önerilmektedir.
- Çevirmenler, kendilerini bilgisayar ve alanlarıyla ilgili teknolojik ekipmanları kullanma konusunda geliştirmeli ve uzaktan iletişim konusundaki becerilerini bir üst seviyeye taşımaları gerekmektedir (Şan ve Kahraman Duru, 2020, s. 840).
- Çevirmenler, hemen her konuda uzaktan eğitimlere katılarak veya yeni hobiler edinerek stres düzeylerini azaltabileceklerini bilmelidirler.
- Bu çalışma, çevirmenlere ve çevirmen adaylarına rehber niteliğinde olduğundan, böyle bir durumla yeniden karşılaşıldığında çevirmenlerin bu durumla nasıl baş edebileceklerine yönelik bilgi edinmeleri açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

Alaeddinoğlu, F. ve Rol, S. (2020). "Covid-19 pandemisi ve turizm üzerindeki etkileri." *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 233-258.

EUATC (Avrupa Çeviri İşletmeleri Birliği). (2020, 30 Mart). *Translation company security needs to be strengthened during the Covid-19 crisis*. 25 Mart 2022 tarihinde <https://euatc.org/industry-hot-topics/translation-company-security-measures-need-to-be-strengthened-during-the-covid-19-crisis/> adresinden erişildi.

Genç, S.Z., Engin, G. ve Yardım, T. (2020). “Pandemi (Covid-19) sürecindeki uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin lisansüstü öğrenci görüşleri.” *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 134-158.

Pala, K. (2020). “Türkiye’de Covid-19 pandemisinin epidemiyolojisi.” *Türk Tabipleri Birliği Covid-19 İzleme Kurulu: Covid-19 pandemisi 4. Ay değerlendirme raporu* (ss. 63-69).

Sağlık Bakanlığı. (2020). *Covid-19 nedir?*. 16 Mart 2022 tarihinde <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> adresinden erişildi.

Şan, F. ve Kahraman Duru, R. (2020). “Covid-19 koşullarında sağlık çevirmenliği hizmetleri ve toplum çevirmenliğinde “yeni normal”i düşünmek.” *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (20), 816-843.

WHO. (2019). *Coronavirus Disease (Covid-19)*. 18 Mart 2022 tarihinde https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 adresinden erişildi.

Anlam Bilim Araştırmaları -1

Asuman Akyüz*

Bilimsel ölçütlere uygun olarak yapılmış alanının uzmanları tarafından yazılan yazılar, makale ve bütün bilimsel çalışmalar hem özeldede yapıldıkları alana hem de genel olarak bilimin ilerlemesine, yeni anlayış ve bakış açılarının tanınmasına katkı sağladıkları için önemlidirler. Anlam bilim, bugün genel dil bilimi içerisinde değerlendirilen bir dal olsa da aslında insanlık tarihi kadar eski, insanın dili aracılığıyla çevresine verdiği değer kadar kadimdir.

Anlam Bilim Araştırmaları - I

Editör: Funda TOPRAK



Vardar anlam bilim için “*Dili anlam yönünden ele alan, göstergenin gösterilen bölümünü ya da içeriği eşsüremlili ve art süremlili açılardan inceleyen bilim dalı. Anlama ilişkin sorunlar dil bilimi olduğu gibi felsefe, mantık, ruhbilim, toplumbilim, vb. dalları da çok yakında ilgilendirir*” der. (Vardar, 2007:18)

Dil çalışmalarının özel bir bölümü olan anlam bilim çalışmaları bir dilin söz varlığını da ortaya koyan onun derin ve yüzeysel anlamları üzerinde yorumlar getiren özel bir alanı ifade eder. Anlamın ne olduğuna ilişkin sorular ve görüşler anlam bilim çalışmalarının çerçevesini genişletmiştir. Yapılan art zamanlı ve eş zamanlı çalışmalar, sözcüğe, tümceye, anlama yönelik farklı bakış açılarının anlam bilim çalışmalarına yön verdikleri görülmektedir. Kimi araştırmacılar anlamın tümce düzeyinde bağlama bağlı olarak yorumlanması gerektiğini savunurken bazı araştırmacılar ise sözcük düzeyinde anlam bilimi çalışmalarının temelini

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, asumanakyuz89@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5650-7626.

oluştırmaktadırlar. “*Araştırmacıların genel olarak eş anlamlı sözcükler, zıt kavramlar, kavram alanı, yan anlam, soyut-somut sözcükler, çok anlamlılık bağlamında konuya yaklaşmışlardır.*” (Besli, 2019:4) Son yüzyılda yapılan çalışmalarda ise anlamın dilde nasıl yapılandığı yaşanılan yer ve zamana göre, sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel vb. etkenlere bağlı olarak anlam çerçevesinin nasıl genişlediği ve anlamın çok boyutlu yapısına dikkat çekilmektedir.

Ankara’da 2022 yılında Pegem yayınları tarafından okuyucularının istifadesine sunulan “Anlam Bilim Araştırmaları-1” adlı eser Prof. Dr. Funda Toprak editörlüğünde ve alan uzmanlarınca hazırlanmıştır. Eser her biri farklı bir yazar tarafından kaleme alınan anlam bilimin değişik konuları üzerine yazılmış on beş bölümden oluşmaktadır.

Kitabın ön sözünde anlambilimin, dilbilim çalışmaları içindeki önemi ve diğer bilimler açasından da literatürdeki önemi vurgulanmıştır. Anlamın çok boyutlu özelliklerinin olması dillerde nasıl yapılandığı, yapılanırken siyasi, askeri, ekonomik vb. etkenlere bağlı olarak üretilen sözcüklerin farklı bağlamlar kazandığı ve Türk dilinin zengin söz varlığının ve dilin işlekliliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca kitapta bölümler ve bölüm yazarları kısaca tanıtılmıştır.

Kitabın birinci bölümünde (s.1-28) kitabın editörlüğünü üstlenen Prof. Dr. Funda Toprak tarafından kaleme alınan “*Kutadgu Bilig’in Üslubu*” adlı çalışma yer almaktadır. Türk edebiyatının ilk mesnevisi olan Kutadgu Bilig değişik açılardan ele alınmıştır. Çalışma on ana başlıktan oluşmaktadır:

1. Kutadgu Bilig’de Bir Üslup Özelliği Olarak Anlatıcı: Yusuf Has Hacıp’in eseri Kutadgu Bilig’de anlatıcının üslubu üzerinde durulmuştur. Hacıp’in eserde canlı anlatım ortamını destekleyebilmek için hem tekil birinci kişi (T1K) hem tekil üçüncü kişi (T3K), hem de özellikle emir cümlelerinde tekil ikinci (T2K) kişi şahıs çekim eklerini kullandığına dikkat çekilmiştir.
2. Kutadgu Bilig’de Bir Üslup Özelliği Olarak Seslenme Öbekleri: İletişim sürecinin başlangıcında verici ile alıcı arasında sağlıklı bir iletişimin gerçekteşmesi için kullanılan seslenmeler ve seslenme öbekleri üzerinde durulmuştur.
3. Kutadgu Bilig’de Bir Üslup Özelliği Olarak Soru Cümleleri: Soru cümlelerinin bir üslup özelliği olarak metinde kullanılmasının Kutadgu Bilig’de metne tiyatro hüviyeti kazandırdığı vurgulanmıştır.
4. Kutadgu Bilig’de Bir Üslup Özelliği Olarak Aktarım Cümleleri: Bölüm yazarı Toprak bu bölümde dolaylı ve dolaysız söz aktarımlarının ifade gücündeki etkisi üzerinde durmuştur.

Kutadgu Bilig’de Hacip’in daha çok dolaysız anlatım türünü tercih ederek söyleyeni vurgulamayı amaçladığına değinmiştir.

5. Kutadgu Bilig’de Bir Üslûp Özelliği Olarak Örnek Verme ve Dikkat Çekme Cümleleri: Hacip’in Kutadgu Bilig’de bir üslûp özelliği olarak sık sık başvurduğu örnek vermeye değinen bölüm yazarı Toprak, Hacip’in bu yöntemle söylediği düşünceyi açıklamak ve vurgulamak amacıyla başvurduğunu dile getirir. Bu örnekleri ise belirli söz kalıpları ile ifade ederek söze giriş yaptığına dikkat çekmiştir.

6. Kutadgu Bilig’de Bir Üslûp Özelliği Olarak Benzetme/Somutlaştırma ve Metaforlar: Şairin şiirlerinde benzetme/somutlaştırmaya dayalı özellikle tercih ettiği somutlaştırmalarda, günlük dilde kullanılan benzetmelere başvurduğu gibi doğrudan metaforlara başvurarak da sanatçı ruhunun özgün benzetme ve somutlaştırmalarını ortaya koyabildiğini göstermiştir.

7. Kutadgu Bilig’de Bir Üslûp Özelliği Olarak Deyim/Atasözleri: Didaktik bir eser olan Kutadgu Bilig’de şairin eserde sayıca kullandığı deyim/atasözlerine sık sık başvurmasını Türk kültürüne ve diline hâkimiyetini, hem de Türk düşüncesini eseri aracılığı ile aktarmaya olan samimi inancını göstermesi bakımından önemli olduğuna işaret etmiştir.

8. Kutadgu Bilig’de Bir Üslûp Özelliği Olarak Kavram Karşıtlıklarından Yararlanma: Felsefenin konusu, dilsel araştırmalarında temel inceleme alanlarından olan kavram karşıtlığı konusunun klasik Türk edebiyatında ise tezat sanatı ile sıklıkla kullanıldığına dikkat çeken yazar, tezatla birlikte ‘tıbak’ı da bu bağlamda ele alır.

9. Kutadgu Bilig’de Bir Üslûp Özelliği Olarak Cümle Türleri: Didaktik ve alegorik bir eser olan Kutadgu Bilig’de bazı cümle türlerinin daha sık kullanıldığına dikkat çekilmiştir. Metinde şart, emir cümlelerinin ve kesin yargı bildiren geniş zamanla kurulmuş cümlelerin daha yaygın şekilde kullanıldığına değinilmiştir.

10. Bir Üslûp Özelliği Olarak Kutadgu Bilig’de Şiir Parçaları: Şairin 600 beyitten fazla uzunlukta olan eserinde okuyucuyu sıkmamak adına metin arasına şiir parçaları ve gazellerin eklediğini bu şiir parçalarının ise en önemli özelliğinin her beytin kendi içinde kafiyelendiği mesnevi kafiye sisteminden kafiye düzenine geçmesi olduğu gösterilmiştir.

Sonuç olarak, Kutadgu Bilig’in Yusuf Has Hacip’in kendine özgü üslûp sayılabilecek özellikleri ile eserini yüzyıllar sonrasına taşıyan eşsiz bir eser olduğu vurgulanmıştır.

Kitabın ikinci bölümü (s.29-45) olan Prof. Dr. Ahmet Akkaya ve Dilek Demir'in "8.Sınıf Öğrencilerinin Yazma Kavramına İlişkin Algularının Çizdikleri Görseller Aracılığıyla İncelenmesi" adlı çalışmasından oluşmaktadır. İnsanlık tarihinin en önemli buluşlarından biri olan yazı ele alınarak, öğrencilerin yazma kavramına ilişkin algıları, yazıdan önce öğrendikleri çizimler aracılığıyla deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini aktardıkları çizimleri, doküman analizi yöntemi kullanılarak öğrencilerin algı düzeyleri bütüncül bir şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. Yazarlar sonuç bölümünde şu değerlendirmeyi yapmaktadırlar: Yazma kavramına ilişkin 8.sınıf öğrencilerine 30 görsel çizdirilmiştir. Bu görsellerde 76 varlık, nesne ve simgenin resmedildiği belirlenmiştir. Görsel içeriklerinin ortak temayı paylaşma durumuna göre 'eğitsel işlev, yazı araç-gereçleri, okuryazarlık ve yazının işlevselliği' olmak üzere dört ayrı kategoride sınıflandırılan görseller incelendiğinde; yazma ile ilgili öğrencilerin tamamının, olumlu çağrışımlardan oluşan algılarının olduğu belirlenmiştir. Bu ise yazmanın/yazının duygu ve düşüncelerin dışavurumunda bir araç olarak kullanılması, bilgiyi taşıması, kalıcı hale getirmesi gibi olumlu özelliklerinin ağır basması ile açıklanabilir. Öğrencilerin çoğunluğu görsellerde 'kalem, yazı tahtası, defter, öğrenci, öğretmen vb.' şeklinde içerikler çizmiştir. Bu görsel içeriklerde soyut imgeler yerine ağırlıklı olarak somut varlıklar kullanılmıştır.

Kitabın üçüncü bölümünde (s.47-82) Doç. Dr. Ömer Tuğrul Kara'nın "Etnoornitoloji Bağlamında Türkçede Kuşların İsimlendirilmesi" çalışması yer almaktadır. Kuşların, Türk kültür ve toplum hayatında, sanatında ve folklorunda önemli bir yere sahip olduğu ve kültürel kodlarımızın da önemli birer temsilcisi olduğu vurgulanmıştır. Türklerin sosyal hayatlarında süs, kuvvet, güzellik, uğur, benzetme ve yüceltme gibi hususlarda kuşların sembol olarak kullanıldıkları tarihî vesikalarda da karşımıza çıkmaktadır. Yazar, çalışmanın konusunu oluşturan insanların kendi doğal çevrelerinde bulunan bitki ve hayvan bilimi olan; "etnobiyojoloji", geleneksel bilgi sistemleri ve kültürel inançları bilimsel yöntemlerle bağlayan bir disiplin olan "etnozooloji" ve çalışma alanları, insanlarla kuşlar arasındaki ilişkiyi inceleyen "etnoornitoloji" kavramları üzerinde detaylı bilgiler vermiştir. Etnoornitoloji bağlamında kuşların isimlendirilmesinde kelime ve kelime gruplarının yapısal özelliklerinin etkin rol oynadığı üzerinde durulmuştur. Bu isimlendirilmelerde kuşların fiziksel özellikleri sesleri, renkleri, yaşadıkları yer, davranışları ve besinlerine göre isimlendirildikleri ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Bu isimlerin yapısal olarak oluşum şekilleri anlatılmıştır. Kuşların

isimlendirilmesi Türkiye ağızlarında ve kültürel bağlamda oluşumları yedi başlıkta sınıflandırılmıştır:

- A. Yansıma Seslerle Oluşturulan Kuş isimleri
- B. Fiziksel Özelliklerine Göre Oluşturulan Kuş isimleri
- C. Yaşayış ve Davranış Özelliklerine Göre Oluşturulan Kuş isimleri
- D. Benzeştirme Yoluyla Oluşturulan Kuş İsimleri
- E. Mitlerden ve Halk Anlatılarından Oluşturulan Kuş İsimleri
- F. Yabancı Dillerden Geçen/ Alıntılama Yoluyla Oluşturulan Kuş İsimleri
- G. Tespiti Yapılamayan/ Bir Sebebe Bağlı Kalımsızın Oluşmuş Kuş İsimleri

Türk mitolojisi, kültür sanat ve yaşayışında kuşlara yüklenen anlam ve semboller sonucunda kuşların isimlendirilmesinde etkili olan süreçler ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü (s.83-115) Doç. Dr. Serpil Soydan'ın “*Nimşehit'in Bazı Şiirlerindeki Deyimler Üzerine Bir Değerlendirme*” adlı yazısından oluşmaktadır. Çağdaş Uygur edebiyatının en önde gelen temsilcilerinden biri olan asıl adı Armiye İli Sayrami olarak bilinen Nimşehit'in şiir, masal, opera türünde eserler kaleme aldığı bilinmektedir. Bu makalede bölüm yazarı tarafından Nimşehit'in şiirleri taranılarak, dokuz şiirinde yer alan deyimler şekil ve anlam olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Nimşehit'in şiirlerinde konuşma diline yakın halk diliyle birlikte deyim ve atasözlerine başvurmasına değinilerek deyimlerin dil bilgisel, anlam, yapı ve özelliklerine geniş alanda yer verilmiştir. Nimşehit'in incelenen şiirlerinde kullanmış olduğu deyimlerin Uygur ve Türkiye Türkçesinde kullanımları karşılaştırılarak şiirlerde tespit edilen deyimlerin yapı bakımından sadece isim + yardımcı eylem yapısında oluşmadığı, kurallı birleşik fiil (tasvir fiili) yapısı, söz öbek yapıları ve örnekleriyle miras niteliğindeki deyimlerin yazılı ve kalıcı olarak günümüze kadar ulaşmasının yapılacak çalışmalara rehber niteliğinde olmasının önemi vurgulanmıştır.

Bölüm yazarı Soydan'ın Nimşehit ile ilgili tespitleri dikkate değerdir. Yazar “Nimşehit'in şiirlerinde tespit edilen “can pida qil-, düşmengi ecel okı-, egir qayğu-gemge pat-qanlar yut-” gibi deyimlerde, Nimşehit'in Doğu Türkistan'da yaşanan siyasî ve tarihî olaylara, Uygurların sıkıntılı süreçlerine tanık olmuş ve derinden etkilenmiş bir şair olduğu gerçeği gözler önüne serilmektedir. Nimşehit şiir dilini konuşma diline yaklaştırmış ve toplumun hafızasını canlı

tutan, ortak miras olan halk dilinde yer etmiş deyimleri şiirlerinde kullanarak o döneme ait söz varlığını yazılı ve kalıcı hâle getirmiştir.” yorumunu yapmaktadır (Soydan, 2022:114).

Kitabın beşinci bölümünde (s.117-131) Doç. Dr. Yaşar Tokay’ın “*Kutadgu Bilig’de Eşgönderim*” adlı çalışması yer almaktadır. Tümce Anlam Bilimi, Kutadgu Bilig eserinde doğrudan anlam değişkenleri yaratan ve istikrarlı bir şekilde kullanılan biçimbirimleri ve adılar merkezinde, gönderimsel başlık ve metin odaklı bir yöntem ile ele alınmıştır. Eserde geçen adıların teklik şahıs merkezlerine vurgu yapan eş gönderimlerle anlatıcı okuyucu yansımalarının önemine değinilmiştir. Çalışmada, genel olarak dil çalışmalarının en çok üzerinde durduğu konulardan biri olan gönderimin metindeki sözcükler, nesnelere, olaylar ve durumlar arasındaki ilişki, metni oluşturma ve birleştirme süreçlerindeki işlevi üzerinde durulmuştur.

Çalışmasını iki ana başlık altında toplayan bölüm yazarı;

I. Gönderimsel Bağdaşıklık ve Tümce Anlamı: Bölüm yazarı bu başlık altında farklı durumlarda kendini gösteren adıların gönderimsel durumlarını; ön gönderim, art gönderim ve eş gönderim olarak incelemiştir. Çalışmanın asıl konusu olan adıl kullanımlarındaki çeşitliliği göstermesi bakımından eşgönderimsel tümceler hakkında bilgiler verilmiş ve çalışmada Kutadgu Bilig eş gönderimsel tümceler açısından ele alınmıştır.

II.Kutadgu Bilig’de EşGönderimli Tümceler: Birinci tekil şahıs (men sözüm, özüm men), ikinci tekil şahıs (sen özni, özni sen) ve üçüncü tekil şahıs ile gerçekleştirilen eş gönderimli tümceler (özi ol) tespit edilmiştir. Bunlardan en çok tercih edilen adıların II. tekil şahsın yaygın olarak tercih edildiği eş gönderimlerde öz “kendi” adılı ve II. şahsı işaret eden biçimbirimlerin aktif rol oynadıkları nasihat verme, kılavuzluk etme amacıyla kullanıldıkları vurgulanmıştır. I. kişi adıların doğrudan okuyucu ile bağlantı kurduğu ve vermek istediği mesajın ya da öğüdün şairin kendisi üzerinden örneklemeyle kullanıldığını, III. kişi adının ise daha az tercih edilmek suretiyle okuyucunun dikkatini çekmek ve anlatılan konunun muhatabı tarafından iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla tercih edildikleri ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Kitabın altıncı bölümünde (s.133-153) Dr. Öğr. Üyesi Nurdan Besli’nin “*Kutadgu Bilig’de Metonimi-Sinekdoka*” adlı çalışması yer almaktadır. Metonimi ve sinekdoka, metafor terimlerini açıklanarak terimlerin birbirinden ayrılan yönleri üzerinde durulmuştur. Edebiyatımızda ad aktarması, düz değişmece, mecaz-ı mürsel gibi adlarla ifade edilen sanat türünün eserin içerisinde yer alan sözcüklerin benzetme amacı ve unsurları olmaksızın gerçek

anlamının dışında kullanıldığı gösterilmiştir. Metonimik unsurların oluşumunda; yer-toplum ilişkisi, genel-özel ilişkisi, nicelik-nitelik/birim ilişkisi, neden-sonuç ilişkisi, durum-nesne ilişkisi, özellik-varlık ilişkisi, bütün-parça ilişkisi, parça-eylem ilişkisi, parça-bütün ilişkisi, durum-varlık ilişkisi, eylem-alet ilişkisi içinde çeşitlilik gösteren yapılara dikkat çekilmiştir. Sinekdoka oluşumunda ise; bütün-parça ilişkisi, üye topluluk ilişkisi içindeki metindeki sinekdokik ilişki türleri metinden örnekler verilerek kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Yusuf Has Hacip'in tercih ettiği ve metnin geneline yayılmış;

I. Metonimik ilişkiler; yer toplum ilişkisinde örneğin beyit içerisinde “il” sözcüğü verilerek toplum-topluluk, genel-özel ilişkisi içinde “tuz etmek” deyimini ile aslında özel kavramlar üzerinden genel ifade yani “tüm yiyecekler” kastedilmiştir. Ayrıca nicelik/nitelik sayı/birim ilişkisi (varlıklar için sayı), neden sonuç ilişkisi, durum-nesne ilişkisi, özellik-varlık ilişkisi açısından, bütün-parça ilişkileri parça-eylem ilişkisi durum-varlık ilişkileri açısından ele alınarak metinde başvurulduğu örneklere yer verilmiştir.

II.Sinedokik İlişkiler: Kutadgu Bilig'de daimi ve tabii parçaların anılıp bütünün kastedilmesi ile oluşan sinekdokik ilişkilere bütün-parça ilişkisi açısından, üye -topluluk ilişkisi (topluluk için üye) açısından kullanıla yapılara dikkat çekilmiştir.

Türk dilinin yadigârlarından olan Kutadgu Bilig'in pek çok edebi sanatla örölü olduğu üzerinde durularak eserin içinde yoğun bir şekilde kullanılmış sanatlar başlıklar altında verilerek incelenmiş ve eserin önemi vurgulanmıştır.

Kitabın yedinci bölümü (s.155-170) Doç. Dr. Erol Kuyma'nın “*Duvar Yazıları Üzerine Metaforik Bir Değerlendirme*” adlı yazısından oluşmaktadır. Tarihin en eski zamanlarından beri bir nesne, mağara duvarları ya da taşlara resimler ya da yazılar aracılığıyla duygu, düşüncelerini aktaran insanoğlu aktarımlarını popüler kent kültürü ile birlikte duvar yazılarına bırakmıştır. Sokak sanatı olarak da ifade edilen duvar yazıları psikososyal ve psikolinguistik dışavurumlar ve mesajlar olarak görölmüş duvar yazılarının üzerinde metaforik yapıların tespiti ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Tematik olarak çeşitlilik gösteren duvar yazıları, siyasi, felsefi, dini, mizahi romantik veya realist birçok konuyu içerebilirler. Kitlesele olarak belirli bir hedef kitlesi olmayan duvar yazılarının metaforik alt yapıları gösterilmeye çalışılmış ve farklı açılardan değerlendirmeleri yapılmaya çalışılmıştır.

Çoğunlukla “rock”, “rap” ya da “arabesk” tarzındaki şarkılardan alıntılar olan ve bu alıntıların duvar yazısına aktarılması ile popüler kültürün ortak dili olduğu yönüne vurgu yapılmıştır.

Bölüm yazarı Kuyma'nın “*Dijital ortamın sunduğu imkânlar neticesinde, ilgi çeken sözler farklı coğrafya ve mekânlarda geniş kitlelerin ortak dili haline gelmekte; bu da kaynağı (sokaklar, sosyal ağlar vb.) ne olursa olsun duvar yazılarını, bireysel olduğu kadar ortak bir toplumsal hissiyatı da yansıtan psikososyal göstergeler olarak karşımıza çıkarmaktadır.*” görüşü dikkate değerdir (Kuyma, 2022:168).

Kitabın sekizinci bölümü (s.171-212) Dr. Öğr. Üyesi Emine Güler'in “*Tarihî Türk Lehçelerinde Bütünlük İfade Eden Sözcükler*” adlı yazısından oluşmaktadır. Tarihi Türk Lehçelerinde bütünlük ifade eden sözcüklerin önemi, yeri etkisine yer verilerek bu sözcüklerin kavram alanları oluşumuyla söz varlığını ortaya koyarak kavram çalışmalarına ilham olabileceğine dikkat çekilmiştir. Dil kültür ilişkisi içinde milletlerin karakteristik özellikleri, değer yargılarının ve hayat felsefelerinin söze yansımından hareketle Türk milletinin karakterini yansıtan “bütünlük” bilincine vurgu yapılarak, çalışma kapsamında tarihî Türk lehçelerinde isim, sıfat, zarf türündeki bütünlük ifade eden “hepsi, herkes, bütün, tüm, tam, tamamen, her” gibi sözcüklerin tespitleri yapılmıştır. Dilsel görev kategorileri kapsam dışında tutularak, sözcüklerin yapısal açıdan tasnifi yapılmış Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezm, Kıpçak, Eski Anadolu ve Çağatay Türkçesi eserlerinden sözcükler aracılığı ile örneklendirilmişlerdir. Çalışmanın Türk lehçelerinin söz varlığını ortaya koyması, Türkçenin kavramlaştırma kabiliyetini ortaya koyması bakımından ve tematik sözlüklerin hazırlanmasında alan çalışmalarına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Kitabın dokuzuncu bölümü (s. 213-225) Arş. Gör. Dr. Gülşah Kadem'in “*Eski Anadolu Türkçesinde sal- Fiilinde Çok Anlamlılık*” adlı çalışmasından oluşmaktadır. Çok anlamlılık bir sözcüğün anlam genişlemesi yoluyla birden fazla anlam ilişkileri ile farklı anlamlarda kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada Eski Anadolu Türkçesinde çok anlamlılığın dile etkisi, katkısı ve yansımalarının önemi özellikle sal- fiilinde çok anlamlılığın Eski Uygur Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımları, birbiriyle ilişkileri üzerinde durularak tarihi metinlere yansımaları ve araştırma konularına katkısı üzerinde durulmaktadır. Çalışmada çok anlamlılığın anlam süreçlerindeki potansiyelini göstermek ve dil mekanizma süreçlerindeki zenginliğini göstermek amaçlanmıştır. Araştırma derleminde ise Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış eserler üzerinde sal- fiilinin anlamları taranarak incelenmiştir. Bu bağlamda sözlük anlamlarının dışında fiilin ilk/temel anlamıyla ilişkili yan ve mecaz anlamların da var olduğu ele alınarak gösterilmiştir. Bu görüşe bağlı olarak sal- fiilinin, “olanak sağlamak,

isteklendirmek, başını derde sokmak, takmak/iliştirmek/geçirmek, ezmek/çiğnemek, almak/bulundurmak, düşürmek, (bir yer)e gitmek, eğmek/indirmek, izin vermek, dalmak/girmek/sevk etmek” anlamlarında kullanıldığı metinlerden örnekler verilerek incelenmiştir. Çalışmada çok anlamlılık konusuyla Türkçenin eskiliği, zenginliği ortaya konulmaya çalışılmış, fiilerin anlamlarının bütüncül olarak araştırılması gerektiği görüşü vurgulanmıştır.

Kitabın onuncu bölümünde (s.227-237) Dr. Öğr. Üyesi Lira Maırambek Kyzy “*Şecere-i Türk'te Ölümle İlgili Örtmeceler*” adlı yazısı yer almaktadır. Batıda euphemism olarak bilinen örtmece veya güzel adlandırma, toplumda uygun veya hoş olmayan ifadelerin kullanımından kaçınılarak daha uygun bir dille ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Özbek hanlarının tarihleri ve soyları hakkında bilgi vermek üzere yazılan Şecere-i Türk'te Ebul Gazi Bahadır Han'ın ölümü anlatırken sık sık örtmecelere başvurduğuna vurgu yapılmıştır. Şecere-i Türk'te ölümle ilgili örtmecelere yer verilmesi, ölümün üzüntü veren soğuk yüzünden ziyade ölümle ilgili sözcüklerin doğrudan kullanılmadan güzel adlandırmalarla örneklerine yer verilmiştir. Eserde insanoğlu için acı ve üzüntü veren olgu karşısında ölümle ilgili sözcükler doğrudan kullanılmayıp daha uygun ifadeler tercih edildiğine dikkat çekilmiştir. Çalışmada ölümle ilgili örtmeceler dört başlık altında incelenmiştir.

1. Kit- Fiili ile oluşturulan Örtmeceler
2. Bar- Fiiliyle Oluşturulan Örtmeceler
3. Tap- Fiiliyle Oluşturulan Örtmeceler
4. Azrail ile İlgili Örtmeceler

Bu çalışmada Türk kültür ve tarihi için önemli bir yere sahip olan Şecere-i Türk eserinde yazarın ölüm sözcüklerini doğrudan kullanmak yerine örtmecelere başvurduğu görülmüştür. Eski Türklerde ölümle birlikte ruhun kuş olup uçtuğuna inanılmış ve bu inancın tezahürü olarak “uç-, uça bar-, kergek bol- ifadelerinin, İslâmiyet'in kabulü ile ölümün bir yok oluş olmadığı ve korkulacak bir şey olmadığı anlayışının hâkim olduğu tespitlerinde bulunularak “*Haqq rahmetige kit-, minnet sarâyga kit-, o menzilge kit-, âhıret sarı kit-, dârü'l-fenâdın dârü'l-bekâ(ğa) kit-*” gibi örtmece ifadelerin tercih edildiği vurgulanmıştır.

Kitabın on birinci bölümü (s.239-260) Dr. Ebru Alagöz Boyraz'ın “*Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye'de Dilsel Karşıtlıklar*” adlı yazısından oluşmaktadır. İçinde 4006 atasözü ve deyimini içeren müstakil biçimde yazılmış Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye Türk edebiyatının nadide

eserlerinden biridir. Çalışmanın bu bölümünde Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye içinde anlamsal karşıtlıklar barından atasözleri değerlendirilmiştir. Karşıtlıkların nitelik, nicelik, durum, zaman ve dil bilgisel olarak sınıflandırılması dildeki mizah ve nükte anlayışının zenginliğini ortaya çıkarmaktadır. İkirciklem, paradoksal imaj, tezat, oksimoron gibi adlandırmalarla anılan dilsel karşıtlık kavramı, anlatıcın ifadesini güçlü kılmak, alıcının dikkatinin toplanmasını ve beyin fırtınası yapmasına olanak sağlamaktadır. Bu söz sanatı sadece iki tezat sözcüğün kullanımında değil sözcüklerin bağlam içinde değerlendirilmelerine bağlı olarak ortaya çıkacağından derin yapı tahlillerinin yapılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda bölüm yazarı Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye’de Dilsel karşıtlıkları çeşitli başlıklar altında incelemiştir.

1. Anlamsal Karşıtlıklar: Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye içinde anlamsal karşıtlıklar mevcut olduğu atasözleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda düşünce de anlamsal karşıtlık barındıran örneklemeler verilmiştir.

2. Dil Bilgisel Karşıtlıklar: Gramatikal yapılarla oluşmuş karşıtlıklar bu bölümde ele alınmıştır. “Olumsuzluk Anlamı Katan Dilsel Karşıtlıklar”, “Sözcük Türleriyle Yapılan Dilsel Karşıtlıklar”, “Sözcük Öbekleriyle Kurulan Dil Bilgisel Karşıtlıklar”, “Eylemsi Öbeklerinin Oluşturduğu Dil Bilgisel Karşıtlıklar”, “Tamlama Öbekleriyle Kurulan Dil Bilgisel Karşıtlıklar” gibi temel başlıklar altında dil bilgisel karşıtlıklar ele alınmıştır.

Sonuç olarak eserden hareketle yapılan incelemeler değerlendirildiğinde 4006 atasözü ve deyimden 386’sında dilsel karşıtlık olduğu ve bu karşıtlıkların kullanımı ile dikkat çekiciliği artırmış, hem de dili kullanan kişinin vurgulamak istediği konuyu daha açık hale getirdiği vurgulanmıştır. Bu dilsel karşıtlıkların varlığının mizah ve nükte anlayışının geliştiği bir toplumun mahsulü olduğu görüşü ortaya konulmuştur.

Kitabın on ikinci bölümünde (s.261-282) Dr. Mina Dolati’nin “İran Türk Ağızlarındaki Organ Adlarının Clauson’un Etimolojik Sözlüğü ile Karşılaştırılması” adlı yazısı yer almaktadır. Çalışmada Clauson’un ‘An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish’ adlı sözlük kaynak alınarak, İran Türk ağızlarındaki organ adları incelenip, karşılaştırıp, değerlendirilmesi yapılmıştır. Karşılaştırmalar da EDPT’de tespit edilen organ adlarının, İran Türk ağızlarında ne şekilde kullandıkları tespit edilmiş ve tablolar halinde gösterilmiştir. Sözcüklerin ses değişimleri ve diğer lehçelerdeki varlığını nasıl sürdürdüklerine ayrıca yer verilmiştir. Sözlüğün etimolojik değerinin yanında Türkçedeki söz varlığını ortaya koyması açısından önemi vurgulanmıştır.

Çalışmada EDPT’de tespit edilen bütün organ adları, İnan Türk Ağızlarında (Azerbaycan Türkçesi, Kaşkay Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Halaç Türkçesi) geçen mevcut sözlükler taranmış, EDPT’deki sözcüklerin ağızlardaki durumları, ses ve anlam değişmeleri ortaya konulmuştur. Yapılan tarama ve karşılaştırmalar sonucunda EDPT’de tespit edilen genel organ adlarının büyük bir çoğunluğun yaygın şekilde İnan Türk Ağızlarında yaşayarak mevcut varlıklarını sürdürdükleri tespit edilmiştir. EDPT’de bulunan 9250 madde başı içerisinde toplamda 110 organ adının 77 tanesinin derlenen bir lehçede bulunduğu, tespit edilemeyen 33 kelime de ise daha çok ara organ adlarına ait olduğu tespit edilmiştir.

Kitabın on üçüncü bölümünde (s.283-301) Dr. şahida Beylur’un “*Divan-ı Hikmet’te Geçen Metafizik Kavramlar*” adlı çalışması yer almaktadır. Türk ve İslâm dünyası için eşsiz bir yere sahip olan ve Ahmed Yesevî tarafından kaleme alınan Divan-ı Hikmet dini, tasavvufi öğretici bir eserdir. Bazı tasavvufî kavram ve öğretilerin metafizik düşünce ve kavramlarla benzerlikler gösterdiği ve örtüştüğü görüşünden hareketle Divan-ı Hikmet’te geçen metafizik kavramların tespiti yapılmıştır. Yaratıcı ile ilgili metafizik kavramlarda, Allah’ın varlığı birliği ve kudreti ile ilgili isim ve sıfatlarına sıklıkla yer verildiği, Tanrı dışında metafizik bağlamda değerlendirilebilecek meleklerle ilgili metafizik kavramlarda ise meleklerin isim ve vazifelerine değinildiği görülmektedir. Metafizik bağlamda değerlendirilebilecek dini şahsiyetler ve varlıklarla ilgili de Hızır (El-Hazir), Hızır (El-Hazir), Gâvus’l- gıyâs dini varlık ve şahsiyetlerin isimlerine rastlanıldığına vurgu yapılmaktadır. Dini şahsiyet ve varlıklar dışında Hür, Gılmân, şeytân, Burak, Nefs, Ervâh, Cân ve Köngül gibi metafizik kavramlarında metinde yaygın olarak kullanıldığına dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak tasavvuf ve metafizik ilişkisi içerisinde tasavvuf ve metafizik arasında felsefik bir yönü olduğu bu bağlamda da bazı tasavvufi kavram ve öğretilerinin metafizik düşünce ve kavramlarıyla örtüşme ve benzerlik görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Kitabın on dördüncü bölümünde (s.303-316) Dr. şaban şahinbay’ın “*Ervâh-Nâme’de Cennet-Cehennem ve Kıyamet Tasvirlerinde Benzetme*” adlı yazısı yer almaktadır. Ervâh-Nâme Pir Muhyiddin’in mevize türünde yazmış olduğu dini tasavvufi bir eserdir. Çalışmada Ervâh-Nâme hakkında bilgiler verilmiş, mev’ize türünde yazılmış eserin dinî-tasavvufî, didaktik bir içeriğe sahip olduğu vurgulanmıştır. Ervâh-Nâme’de kıyamet, cennet, cehennem tasvirlerinde okuyucunun zihninde somut şekiller oluşturmak amacıyla bilinen örnekler aracılığıyla benzetmenin tam benzetme, kısaltılmış benzetme, pekiştirilmiş benzetme, yalın benzetme

türleri yanında istiare/eğretileme sanatına da yer verildiği üzerinde durulmaktadır. *Ervâh-Nâme*'de tam benzetme örneklerinde, benzetmenin dört temel ögesi ile yapılmış benzetme örnekleri metinden hareketle verilmiştir. Kısaltılmış benzetme örneklerinde ise benzetmenin dört unsurundan sadece benzetme yönünün olmadığı benzetme örneklerine değinildiği görölmektedir. Pekiştirilmış benzetmeye örnek olarak Hz. Muhammed tarafından kızı Fatıma'nın yüzü benzetme edatı kullanılmadan aya benzetildiği, yalın benzetme örneklerinde ise sadece benzeyen ve kendisine benzetilenin bulunduğu benzetme örneklerinde hakkında ise cehennem tasvirlerinde dünya ölçeğinde anlaşılabilir tasvirler yoluyla yapılmış ifade örneklerine rastlanıldığı görölmektedir. Çalışmada *Ervâh-Nâme*'de istare/eğretilemenin yani benzeyen ya da kendisine benzetilenlerden sadece birinin söylenerek yapıldığı benzetme tür örneklerinin de varlığı hakkında tespitlerde bulunulmuştur. Sonuç olarak, *Ervâh-Nâme*'de cennet-cehennem, ve kıyamet tasvirleri yapılırken ayet ve hadisler kaynak alınarak bahsedilen varlıkları okuyucunun zihninde somutlaştırmak amacıyla benzetme ve istiare sanatlarına sık sık başvurulduğu ortaya konulmuştur.

Kitabın on beşinci bölümü (s.317-341) Dr. Sabire Ceren Demir'in "*Türkiye Türkçesi İsimden İsim Yapan Bağımlı Biçimbirimlerde Yer Kategorisinin Morfosemantik İncelemesi*" adlı yazısından oluşmaktadır. Dil bilgisi, dilbilim araştırmaları ele alınarak, sözcük birim, sözlük birim, ek, biçimbirim terimleri ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Morfosemantik konusu ayrıca ele alınarak bu alanda yapılan çalışmaların yetersizliğine işaret edilmiştir. İsimden isim yapan bağımlı biçimbirimleri almış sözlükbilimlerde yer anlamı taşıyan sözcükler ele alınmak suretiyle yer kategorilerinin tespiti yapılmış ve alt semantik kategorilere bölünerek ele alındığı görölmektedir. Yer kategorisini oluşturan biçimbirimlerin tespiti şu şekilde gösterilmiştir:

A)Yeri, Mekânı İşaret Eden Bağımlı Biçimbirimler, B)Topluca Bulunmayı İşaret Eden Bağımlı Biçimbirimler C)Yetiş(tiril)en Yeri İşaret Eden Bağımlı Biçimbirimler D)Çok Bulunan Yeri İşaret Eden Bağımlı Biçimbirimler: E)Koyulan, Saklanan Yeri İşaret Eden Bağımlı Biçimbirimler, F)İşin Yapıldığı Yeri İşaret Eden Bağımlı Biçimbirimler G)Çalışılan Yeri İşaret Eden Bağımlı Biçimbirimler, H)Dükkân, Satış Yerini İşaret Eden Bağımlı Biçimbirimler, I)Coğrafi Adlandırmaları İşaret Eden Bağımlı Biçimbirimler, İ)Semt, Mahalle, İlçe, Bölge Adı Olma.

Bu alışmada Yer Kategorisi başlığıyla ele alınan sözcük Şekil yapı terim biçim yapılarıyla kelime ve ek arasındaki illiyeti sözcüklerin işlev ve önemine yer verilmiştir. Türkçe Sözlük'ten tamamı taranarak yapılan çalışmanın verilen örneklerle yapılacak yeni sözcük çalışmalarında rehber niteliği taşımaktadır.

Kitabın her bölümünde yazarların çalışmalarında başvurdukları kaynaklar, kaynaklar başlığı altında verilmiştir. Kitabın son kısmında ise yazarların kısa özgeçmişleri verilmiştir.

Sonuç olarak eser anlam bilimi çalışmalarına yeni bir soluk getirerek gerek Türk dilinde ve Türkçe ğretiminde dilbilgisi, üslûp ve slbun metindeki önemi, yazma kavramına ilişkin algıların Türkçe ğretimindeki aktif rolü, kuş adları isimlendirilmesinde anlam süreçlerinin nasıl işletildiğini göstermesi bakımından önemli yazılardan oluşmaktadır. Eserde metinler üzerinde deyimler, eşgnderim, metonimi-sinekdoka, metafor, çok anlamlılık, Örtmeceler, dilsel karşıtlıklar, metafizik kavramlar, benzetmeler ve morfosemantik incelemelerle ilgili çalışmalar alanındaki çalışmalara kaynak niteliği taşıyarak okuyucularının istifadesine sunulmuştur.

Kaynakça

Besli, N. (2022). “Kutadgu Bilig’de Metonimi-Sinekdoka”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.132-153.

Besli, N. (2019). *Anlam bilim açısından eski Uygurca Őiirler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Beylur, Ő.(2022). “Divanı-ı Hikmet’te Geçen Metafizik Kavramlar”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.283-301.

Boyras, Alagöz, E. (2022). “Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye’de Dilsel Karşıtlıklar”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.239-260.

Demir, C. S. (2022). “Türkiye Türkçesi İsimden İsim Yapan Bağımlı Biimbirimlerde Yer Kategorisinin Morfosemantik İncelemesi”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.317-341.

Demir, D. ve Akkaya, A. (2022). “8.Sınıf ğrencilerinin Yazma Kavramına İlişkin Algılarının izdikleri Görseller Aracılığıyla İncelenmesi”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.29-45.

- Dolati, M. (2022). “İran Türk Ağızlarındaki Organ Adlarının Clauson’un Etimolojik Sözlüğü ile Karşılaştırılması”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.261-282.
- Güler, E. (2022). “Tarihî Türk Lehçelerinde Bütünlük İfade Eden Sözcükler”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.171-212.
- Kadem, G.(2022). “Eski Anadolu Türkçesinde sal-Fiilinde Çok Anlamlılık”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.213-225.
- Kara, T. Ö. (2022). “Etnoornitoloji Bağlamında Türkçede Kuşların İsimlendirilmesi”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.46-82.
- Kuyma, E. (2022). “Duvar Yazıları Üzerine Metaforik Bir Değerlendirme”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.154-170.
- Mairambek Kyzy, L. (2022). “Şecere-i Türk’te Ölümle İlgili Örtmeceler”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.227-237
- Soydan, S. (2022). “Nimşehit’in Bazı Şiirlerindeki Deyimler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.83-115.
- Şahinbay, Ş.(2022). “Ervâh-Nâme’de Cennet-Cehennem ve Kıyamet Tasvirlerinde Benzetme”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.303-316.
- Tokay, Y. (2022). “Kutadgu Bilig’de Eşgönderim”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, (s.116-131)
- Toprak, F. (2022). “Kutadgu Bilig’in Üslûbu”. *Anlam Bilim Araştırmaları-1*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.1-28.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Türkçe Ana Başlık, 14 Punto, Kalın, Sözcüklerin İlk Harfleri Büyük

İngilizce Ana Başlık, 13 Punto, İtalik

Yazar adı (11 Punto, Kalın)*

Öz

Her makalenin başında Türkçe ve İngilizce dilde öz bulunmalıdır. Bu öz, 12 punto büyüklüğünde, iki yana yaslı ve 300 kelimeyi geçmeyecek şekilde yazılmalıdır. Biçimlendirmeyi bozmadan bu kısmı silip yerine kendi özetinizi yazabilirsiniz. Bu kısımda çalışmanın amacı, yöntemi, bulguları ve bu bulguların değerlendirilmesi hakkında bilgilerin bulunması zorunludur.

Anahtar Sözcükler: *Her makalede en az 3 en fazla 10 anahtar sözcük bulunmalıdır. Her bir anahtar sözcük birbirinden noktalı virgül (;) ile ayrılmalıdır. İlk anahtar sözcüğün ilk harfi dışında tüm harfler küçük olmalı, en sona nokta işareti konulmalıdır.*

Abstract: *Yukarıdaki İngilizcesi eklenecek.*

Keywords: *Yukarıdaki İngilizcesi eklenecek.*

Giriş

Bölüm başlıkları büyük harfle yazılmalıdır. Makalelerin genel yapısının giriş, yöntem, bulgular ve değerlendirme bölümlerini içermesi beklenir. Ancak, literatüre dayalı derleme makalelerde bu şart aranmaz.

Tüm makaleler A4 formatında hazırlanmalı, kenar boşlukları 2,5 inç olarak belirlenmelidir. Bunun yanında metin içindeki tüm paragraflar Word programının paragraf (paragraph) özelliği kullanılarak önce (before) 0 pt, sonra (after) 3 pt ve 1,15 pt satır aralığı verilerek yazılmalıdır. Başlık sonrası ilk paragraf girintisiz yazılmalı, sonraki her paragraf içeriden başlamalıdır.

Alt Başlıklar (İkinci Düzey)

Üçüncü düzey başlıklar

Makalelerde tüm başlıklar 12 punto ile yazılmalıdır. Birinci düzey başlıklar düz, kalın ve ilk harfler büyük, ikinci düzey başlıklar italik, kalın ve ilk harfler büyük yazılırken; üçüncü düzey başlıklar ise italik ve tümce kullanımı şeklinde belirtilmelidir.

Kaynak Gösterme

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi kaynak gösterme stili olarak APA 6'yı kullanır. APA 6'ya göre örnek kaynakça metin sonunda verilmiştir. Ayrıca gönderme örnekleri de aşağıda sıralanmaktadır;

* Yazarın unvanı, yazışma adresi ve e-posta bilgisi

İngilizce olarak yazar unvanı, yazışma adresi ve e-posta bilgisi

Geliş Tarihi - Received: Editörler tarafından doldurulacaktır

Kabul Tarihi - Accepted: Editörler tarafından doldurulacaktır

- (Altıparmak ve Akdeniz, 2014, s. 2)
- IFLA (2014) Raporunda şu şekilde belirtir;
- San'ın (1969, s. 239) sansürün temel gerekçelerini incelediği çalışmasında
- (Hacettepe Üniversitesi, 2016; Atatürk Üniversitesi, 2016)

Metin içinde yapılmış göndermelerin tamamı kaynakçada bulunmalıdır. Benzer şekilde kaynakçada bulunan her künye metin içinde anılmış olmalıdır.

Tablo ve Şekiller

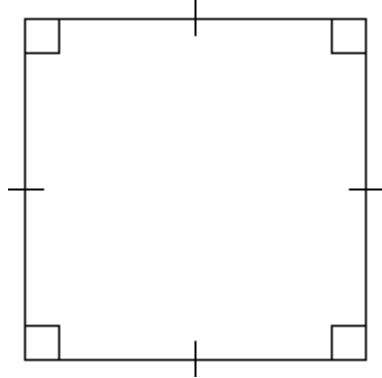
Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi tablo ve şekillerin gösteriminde de APA 6 kurallarını uygular. Örnekler için Tablo 1 ve Şekil 1'e bakılabilir. Tüm tablo ve şekillerin metin içinde açıklanmış olması önemlidir. Satır ve sütun sayısı fazla tablolar için okumayı kolaylaştırıcı gri renklendirme kullanılabilir.

Tablo 1

Örnek Tablo 1

Sınıf seviyesi	Kız		Erkek		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
4. sınıf	450	47.5	498	52.5	948	100
5. sınıf	497	49.9	498	50.1	995	100
6. sınıf	573	49.1	593	50.9	1166	100
7. sınıf	533	46.6	610	53.4	1143	100
8. sınıf	587	49.4	602	50.6	1189	100

Şekil örneği de Şekil 1'de gösterilmektedir.



Şekil 1. Örnek Şekil 1 (Kaynak gösterilecekse parantez içinde yazılmalıdır.)

Sonuç

Her makalede bir değerlendirme bölümü bulunması zorunludur. Çalışmanın amacına ulaşmış olup olmadığı ile ilgili bilgi bu kısımda verilmelidir. Sonuç ve öneriler, sonuç ve değerlendirme, tartışma ve sonuç gibi isimlendirmeler yapılabilir.

KAYNAKÇA VE GÖNDERME ÖRNEKLERİ

Makaleler:

Türkçe Tek Yazarlı Makale

Çakın, I. (2005). Cumhuriyet'ten günümüze bilgi profesyonellerinin eğitiminde başlıca yönelişler. *Türk Kütüphaneciliği*, 19 (1), 7-24.

Gönderme

(Çakın, 2005, s. 15)

Yabancı Dilde Tek Yazarlı Makale

Anameriç, H. (2006). Stamps as an Information source in the National Library of Turkey. *Library Collections, Acquisitions and Technical Services*, 30 (1/2), 117-127.

Gönderme

(Anameriç, 2006, s. 120)

Türkçe İki Yazarlı Makale

Aldemir, A. ve Oğuz, E. S. (2006). Sayısal (dijital) kültürün korunması: web arşivleme. *Türk Kütüphaneciliği*, 20 (3), 283-311.

Gönderme

(Aldemir ve Oğuz, 2006, s. 17)

Yabancı Dilde İki Yazarlı Makale

Tonta, Y. ve Ünal, Y. (2005). Scatter of journals and literature obsolescence reflected in document delivery requests. *Journal of the American Society for Information Science & Technology*, 56 (1), 84-94.

Gönderme

(Tonta ve Ünal, 2005, s. 87)

Türkçe Üç Yazarlı Makale

Soydal, İ., Al, U. ve Sezen, U. (2005). İçerik tabanlı görüntü erişim sistemleri. *Bilgi Dünyası*, 6 (2), 155-170.

İlk Gönderme

(Soydal, Al ve Sezen, 2005, s. 158)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Soydal ve diğerleri, 2005, s. 165)

Yabancı Dilde Üç Yazarlı Makale

Al, U., Şahiner, M. ve Tonta, Y. (2006). Arts and humanities literature: bibliometric characteristics of contributions by Turkish authors. *Journal of the American Society for Information Science & Technology*, 57 (8), 1011-1022.

İlk Gönderme

(Al, Şahiner ve Tonta, 2006, s. 1017)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Al ve diğerleri, 2006, s.191)

Türkçe Dört veya Beş Yazarlı Makale

Küçük, M., Al, U., Alır, G., Soydal, İ. ve Ünal, Y. (2004). Türkiye'de kütüphanelerarası işbirliği üzerine bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 18 (2), 119-134.

İlk Gönderme

(Küçük, Al, Alır, Soydal ve Ünal, 2006, s. 123)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Küçük ve diğerleri, 2006, s. 128)

Yabancı Dilde Dört veya Beş Yazarlı Makale

Juntunen, A., Ovaska, T., Saarti, J. ve Salmi, L. (2005). Managing library processes: collecting data and providing tailored services to end-users. *Library Management*, 26 (8/9), 487-493.

İlk Gönderme

(Juntunen, Ovaska, Saarti ve Salmi, 2005, s. 489)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Juntunen ve diğerleri, 2006, s. 491)

Altı veya Daha Fazla Sayıda Yazarlı Makale

Erkan, S., Tuğrul, B., Üstün, E., Akman, B., Şendoğdu, M., Kaygı, E. ve diğerleri. (2003). Okul öncesi öğretmenliği öğrencilerine ait Türkiye profil araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 108-117.

Gönderme

(Erkan ve diğerleri, 1993, s. 110)

Kitaplar:

Türkçe Tek Yazarlı Kitap

Yılmaz, E. (2005). *Bilgi merkezlerinde Toplam Kalite Yönetimi*. Ankara: Alp Yayınevi.

Gönderme

(Yılmaz, 2005, s. 215)

Yabancı Dilde Tek Yazarlı Kitap

Sider, D. (2005). *The library of the Villa dei Papiri at Herculaneum*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum.

Gönderme

(Sider, 2005, s. 77)

Türkçe İki Yazarlı Kitap

Özdemirci, F. ve Odabaş, H. (2005). *Yazışma yönetimi ve dosyalama işlemleri*. Ankara: Alter Yayıncılık.

Gönderme

(Özdemirci ve Odabaş, 2005, ss. 17-18)

Yabancı Dilde İki Yazarlı Kitap

Sullivan, F. ve Wyatt, J. C. (2006). *ABC of health informatics*. Malden, Mass.: BMJ Books/Blackwell Pub.

Gönderme

(Sullivan ve Wyatt, 2006, s. 21)

Türkçe Üç Yazarlı Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

İlk Gönderme

(Tonta, Bitirim ve Sever, 2002, s. 45)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Tonta ve diğerleri, 2002, s. 105)

Yabancı Dilde Üç Yazarlı Kitap

Selwyn, N., Gorard, S. ve Furlong, J. (2006). *Adult learning in the digital age: information technology and the learning society*. London; New York: Routledge.

İlk Gönderme

(Selwyn, Gorard ve Furlong, 2006, s. 19)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Selwyn ve diğerleri, 2006, ss. 23-24)

Tüzel Kişi Tarafından Yazılmış Kitap

Türk Kütüphaneciler Derneği. (1995). *2000'e 5 kala kütüphaneciliğimiz ve bilgi hizmetlerindeki sorunlarımıza çözüm önerileri*. Ankara: Yazar.

İlk Gönderme

(Türk Kütüphaneciler Derneği [TKD], 1995, s. 12)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(TKD, 1995, s. 16)

Çeviri Kitap

Bloomberg, M. ve Evans, G. E. (1989). *Kütüphane teknisyenleri için teknik hizmetlere giriş* (N. Tuncer, Çev.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. (Orijinali 1985'te yayımlanmıştır).

Gönderme

(Bloomberg ve Evans, 1985/ 1989, s. 182)

Editörü Olan Kitap

Kaya, E. ve Yılmaz, E. (Yay. Haz.). (2006). *Türkiye’de bilgi hizmetleri ve yeni yaklaşımlar: 42. Kütüphane Haftası bildirileri (27 Mart – 2 Nisan)*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Gönderme

(Kaya ve Yılmaz, 2006)

Kitaptan Bir Bölüm

Bayram, Ö. (2007). Bilginin depolanması ve organizasyonuna giriş: Dijital kütüphane rafları. H. Odabaş ve H. Anameriç (Yay. Haz.). *Bilgi...içinde* (ss. 45-53). Ankara: Referans Yayınevi.

Gönderme

(Bayram, 2007, s. 47)

Yazarı Olmayan Kitap

Ansiklopedik ekonomi sözlüğü. (2006). (9. bs.). İstanbul: Dünya Kitapları.

Gönderme

(Ansiklopedik, 2006)

Yayımlanmış Bildiri

Alkan, N. (2006). Bilgi merkezlerinde kullanıcı-kütüphaneci ilişkisi. E. Kaya ve E. Yılmaz (Yay. Haz.), “*Türkiye’de Bilgi Hizmetleri ve Yeni Yaklaşımlar*”: 42. Kütüphane Haftası bildirileri: 27 Mart-2 Nisan içinde (ss. 199-221). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Gönderme

(Alkan, 2006, s. 209)

Elektronik Kaynaklar

Bağımsız Web Sayfası

Yee, I. H. (2003, 21 Ocak). *Cataloging and metadata education: a proposal for preparing cataloging professionals of the 21st century*. 26 Haziran 2005 tarihinde <http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/> adresinden erişildi.

Gönderme

(Yee, 2003)

Basılı Versiyonu Olan Elektronik Kitap

Başar, H. (1999). *Sınıf Yönetimi* [Elektronik versiyon]. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Gönderme

(Başar, 1999, s.175)

Elektronik Makale

Altun, A. (2003). E-okuryazarlık. *Milli Eğitim Dergisi*, 158. 10 Aralık 2003 tarihinde <http://www.meb.gov.tr/index800.htm> adresinden erişildi.

Gönderme

(Altun, 2003)

Elektronik Gazete Makalesi

Çongar, Y. (2006, 24 Aralık). Kütüphane kültürü. *Milliyet*. 26 Aralık 2006 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/2006/12/24/pazar/yazcongar.html> adresinden erişildi.

Gönderme

(Çongar, 2006)

Elektronik Bildiri

Ergun, C. (2002, 19-21 Aralık). *Metadeta ve kütüphanelerde kullanımı*. VIII. Türkiye’de İnternet Konferansı’nda sunulan bildiri. 9 Aralık 2003 tarihinde <http://inet-tr.org.tr/inet/conf8/bildiri/86.doc> adresinden erişildi.

Gönderme

(Ergun, 2002, s. 3)

Bir Haberleşme Listesine Gönderilen Elektronik Posta

Yar, M. A. (2007, 22 Ocak). Sesli kütüphane görme engellilerin gözü oldu. Kutup-L listesine gönderilen e-posta, <http://mailman.metu.edu.tr/mailman/private/kutup-l/2007-January/msg00123.html> adresinde arşivlenmiştir.

Gönderme

(Yar, 2007)

Diğer Yayın Türleri:

Ansiklopedi Maddeleri

Ersoy, O. (1973). Kağıt ve kağıtçılık. *Türk Ansiklopedisi* içinde (c. 21, ss.112115). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Gönderme

(Ersoy, 1973, s.113)

Raporlar

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği. (1999). *Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması* (Rapor No: TY/184/1999). İstanbul: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği.

İlk Gönderme

(Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği [TÜSİAD], 1999, s. 32)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(TÜSİAD, 1999, s. 37)

Yayımlanmamış Tez

Candan, B. (2006). *Türkiye’de cumhuriyet döneminde yayıncılık ve kütüphanecilik etkileşimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Gönderme

(Candan, 2006, s. 61)

Resmi Gazete

Kütüphane Haftasını Kutlama Yönetmeliği, *T.C. Resmi Gazete* (17625, 6 Mart 1982).

Gönderme

(Kütüphane, 1982).